

DINGIR

4

2020

23. ročník

religionistický časopis o současné náboženské scéně

Cena 49 Kč

prosinec 2020

Psychedelie a neošamanismus mezi Asií a Amerikou
Mechanismy působení psychedelik
Psychedelika mezi vědou a vírou
Fenomén psychonautů
I smrt je projevem života!
(rozhovor s Igorem Chaunem)

TÉMA: Psychedelická spiritualita

PROČ DINGIR

✠ Některé starověké jazyky měly zajímavý zvyk, který spočíval v tom, že do psaného textu vkládaly tzv. ideogramy. Byly to značky, které předjímaly vlastnosti následného slova. A tak se např. v klínopisných textech vkládal před každou věc ze dřeva (např. strom, ale i stůl nebo židli) znak pro dřevo. Před rybníky, řeky apod. se vkládal znak pro vodu atd. Podobně existoval i zvláštní znak, který se musel napsat před jméno jakékoli božské bytosti nebo boha. Této značce, upozorňující na božskost toho, co bude následovat, se většinou říká podle starého sumerského označení pro boha DINGIR. Toto slovo je pak zároveň i pravděpodobně vůbec nejstarším označením pro božskou bytost, jaké známe.

✠ Zajímavé je, že klínový znak, který se jako označení DINGIR používá, je ve skutečnosti obrázkem hvězdy, která představuje směr, k němuž člověk hledí a k němuž se upíná. Znak DINGIR se tak může pro nás stát symbolem jistě nezanedbatelného rozměru lidství, člověka, který hledá něco, co ho přesahuje, na čem se může orientovat a k čemu může směřovat. Tato lidská touha nachází nejrozmanitější podoby v nejrůznějších kulturách a sociálních skupinách. A tak i v naší současné společnosti se setkáváme s desítkami nejrůznějších náboženských skupin, jež jsou výrazem tohoto rozměru člověka.

✠ Záměrem našeho časopisu je pozorně sledovat a zkoumat tuto současnou náboženskou scénu. Východiskem naší práce jsou principy a metody vědy o náboženství, religionistiky. Nesnažíme se tedy náboženská hnutí hodnotit nebo kritizovat, chceme je podrobně monitorovat, popisovat a adekvátně jim rozumět z hlediska příčin a souvislostí jejich vzniku a vývoje. Budeme se tedy věcně tázat, kdo nebo co je DINGIREm těch, kdo se k těmto hnutím hlásí, jak právě jejich DINGIR ovlivňuje jejich život a jaké formy jejich cesta za tímto cílem nabývá. Časopis DINGIR by tak měl pomoci odborně zkoumat a mapovat oblast, která je od pradávna neodmyslitelnou součástí života lidstva, a přesto zůstává pro mnohé nezmapovanou a nepřehlednou krajinou.

RECENZNÍ ŘÍZENÍ

Dingir se jako religionistický časopis věnuje především současné náboženské scéně. Kromě doprovodných textů dokumentujících různé náboženské postoje a zpráv obsahuje každé číslo odborné články (je na ně upozorněno dole na stránce), které podléhají recenznímu řízení. Na každý článek vypracovávají dva písemné posudky akademičtí pracovníci, členové redakční rady nebo její spolupracovníci. U těchto článků se posuzuje soulad s bibliografickou normou, jazyková úroveň textu, spolehlivost informací a vědecký přínos při jejich interpretaci. Dingir je jediným českým odborným časopisem, který se věnuje současné religiozitě.

Malba na přední straně obálky:
Juan Carlos Fonseca Mata, Wikimedia Commons.
Naproti: „Magická houba“ Psilocybe semilanceata.
Foto: <https://www.first-nature>.

Boží rodina na Pražském hradě 28. září 2020.

Foto k článku na str. 120–122 Jitka Schlichtsová.

Zakladatel a vůdce ruského hnutí Posledního zákona Sergej Torop zvaný Vissarion byl 21. září 2020 zatčen. Na spektakulárním zásahu v komunitě u jezera Tiberkul v Krasnojarském kraji na Sibiři se podílelo asi 50 vojenských aut a několik vrtulníků. Vissarion a dva jeho blízcí spolupracovníci jsou podezřelí z vykořisťování svých stoupenců a z obohacování se na jejich úkor. Foto: Kirill Kukhmar, The Daily Beast.

Vrchní rabín Velké Británie Jonathan Sacks zemřel 7. listopadu 2020. Fotografie připomíná jeho slavný projev „Mutující virus“ v Evropském parlamentu na konferenci o antisemitismu 27. září 2016.
Zdroj: Evropský parlament.

Nová vlna teroristických akcí se 2. listopadu 2020 dotkla Vídně. Sympatizant Islámského státu zastřelil čtyři obyvatele a další zranil. Útok byl spáchán jen několik dní poté, co Ústředí muslimských obcí odsoudilo vraždu francouzského učitele muslimem, k níž došlo 18. října.
Foto: Oliver Plischek, www.meinbezirk.at.

TENTOKRÁT TŘI AKTUÁLNÍ TÉMATA

Ivan Štampach

Redakce dlouhodobě plánuje tematické bloky jednotlivých čísel. Protenokrát to je souvislost spirituality a užívání psychoaktivních látek. Někdy ji však zaskočí vývoj událostí. A tak se doprovodným tématem posledního čísla letošního ročníku stala pandemie nemoci covid-19. V domácí a zahraniční rubrice jsou jí věnovány tři články.

První sleduje, jak pandemie působí na židovské obce (**Debbie Weissmanová**). Mimo jiné se zaměřuje na rabínský zákaz používat o šabat a některých svátcích elektronické přístroje, což komplikuje léčení těžkých případů. Různě to řeší Židé ortodoxní a liberální, resp. progresivní.

Tomu, jak se k pandemii v době omezení veřejně dostupných bohoslužeb staví katolická církev, se věnují **Matěj Senft** a **Jiří Motl**. Potíže způsobuje i duchovní doprovázení nemocných se závažným průběhem nemoci. I v tomto prostředí se vyskytlo pojetí, že covid je Božím trestem. Odpovědní duchovní představení spíše mluví o zkoušce a šanci.

Sinoložka **Lubica Obuchová** ukazuje, jak vedle západní vědecké medicíny hrají v Číně roli přístupy tradiční medicíny. Dokumentuje to na životě ve Wu-chanu kolem čínského Nového roku, kdy jsou ve hře bohové a duchové lidového čínského náboženství.

Aktuální je i článek, který volně souvisí s proběhlými volbami v USA do funkce prezidenta, guvernérů a členů Kongresu. **Kateřina Hlaváčová** se vrací k aktivitě QAnon, tématu již probíranému v Náboženském infoservisu. Toto hnutí konstruuje velké mezinárodní satanistické a pedofilní spiknutí, které hrozí zkázou civilizace a Donald Trump má v něm roli zachránce. Satanistické spiknutí reprezentují mimo jiné hollywoodské hvězdy, George Soros, členové britské královské rodiny, papež a dalajlama. Autor předpovědí přicházející katastrofy a možné záchrany o sobě tvrdí, že je státním úředníkem s prověrkou stupně Q, která mu umožňuje dostat se k tajným informacím. Je a zůstává anonymní.

Dlouho diskutovaným tématem je otázka, proč spirituální uskupení neopouštějí lidé poté, co se nesplní konkrétně datovaná předpověď. **Jitka Schlichtsová** to probírá mimo jiné na příkladu řady nesplněných předpovědí o „převibrování“ Jany Kyslíkové.

Do zahraniční rubriky se dostal článek, který by patřil k tématu. **Ondřej Havelka** na základě osobní zkušenosti s daným prostředím nabízí informace o tom, jak indiští sádhuvové, takzvaní svatí muži se propracovávají ke spirituální zkušenosti s pomocí marihuany a hašiše.

K vlastnímu tématu patří článek **Zuzany Marie Kostičové** kriticky zhodnocující novošamanismus orientovaný na latinskoamerické postavy původních komunit. Spojení se sibiřským šamanismem, odkud pochází samo slovo, je problematické.

Martin Valchář probírá jednotlivé psychedelické látky, zaměřuje se pro laika přístupným způsobem na fyziologické pochody v mozku. Článek **Jana Blahůška** „Psychedelika mezi vědou a vírou“ uvádí, že studie naznačují možnosti využití psychedelik nejen v psychoterapii a výzkumu vědomí, ale potenciálně i v seberozvoji zdravých lidí. Takové použití těchto látek se v Severní Americe stává společensky respektovaným.

Slovenský autor **Roman Galovič** propojuje psychotropní látky s kontrakulturou šedesátých let minulého století a její hudbou, **Jan A. Kozák** se věnuje fenoménu psychonautů. K tématu patří i rozhovor s režisérem a scénáristou **Igorem Chaunem** a popis psychedelického zážitku z knihy **Stanislava Grofa** *Dobrodružství sebeobjevování*. ■

OBSAH

Qanon – hnutí amerických evangelikálů? (Kateřina Hlaváčová)	110
Zahraničí	
Wu-chan v kontaktu s bohy a předky (Lubica Obuchová)	114
Židovské obce v pandemii (Debbie Weissmanová)	117
Sádhuvové a marihuana (Ondřej Havelka)	118
Z domova	
Předpověď nikdy nezklame všechny (Jitka Schlichtsová)	120
Církev v době pandemie (Matěj Senft a Jiří Motl)	122
Téma	
Z tundry do deštného pralesa (Zuzana Marie Kostičová)	125
Mechanismy působení psychedelik (Martin Valchář)	128
Psychedelika mezi vědou a vírou (Jan Blahůšek)	130
Psychedelické zkradenie (Roman Galovič)	133
Fenomén psychonautů (Jan A. Kozák)	135
Rozhovor s Igorem Chaunem	
I smrt je projevem života! (Zdeněk Vojtíšek)	138
Recenze	
Vrcholný zážitek jako smysl života (Václav Křivanec)	140
Žena na transpersonální cestě (Martina Lukášková) ..	140
Farářův konec po polsku (Martin Ořešník)	142
Připustit, že by to mohlo být jinak (Daniel Rejman)	143
Dopisy	
Zamyšlení (Martin Dokoupil)	144
Čtení	
Zážitek kosmického vědomí (Stanislav Grof)	3. strana obálky

Doc. ThDr. Ivan O. Štampach (*1946) externě spolupracuje s Evangelickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a s katedrou religionistiky Fakulty filozofické Univerzity Pardubice.

Co je to QAnon a kdo jsou jeho stoupenci?

QANON – HNUTÍ AMERICKÝCH EVANGELIKÁLŮ?

Kateřina Hlaváčová

Média o nich píší jako o hnutí konspiracistů s nejasnými hranicemi a náboženskými prvky, hlásající evangelium o světovém spiknutí a nadcházejícím Armagedonu. Stoupenci QAnonu o sobě někdy mluví jako o „Hnutí velkého probuzení“ (Great Awakening Movement) a nezřídka používají náboženskou rétoriku.¹

Na nedávných demonstracích tohoto hnutí jsme mohli vidět hesla jako „WWG1WGA“ (Where we go one, we go all) ve smyslu „Jeden za všechny, všichni za jednoho“, „Q mě poslal“ (Q sent me) nebo „Důvěřuj plánu“ (Trust the plan).² Hnutí, které se zformovalo kolem konspirační teorie známé jako QAnon, rapidně stoupl v číslech během první vlny pandemie Covid-19, a to zejména prostřednictvím sociálních sítí a videokanálů. Ty v létě reagovaly zavedením přísnějších opatření pro své uživatele a zakázaly stránky a příspěvky propagující konspirační teorie.³ Hnutí však nadále funguje i online a jeho členové některé své aktivity přesunuli na stránky internetového undergroundu.

Paleta konspiračních teorií obsažená QAnonem je široká. Proto se můžeme setkat jak s konspiračními narativy bez explicitně náboženských prvků, tak s těmi, které vyprávějí o kosmickém zápase mezi Satanem a Bohem. Tak či onak, být příznivcem QAnonu znamená vydat se v naději, očekávání a plné důvěře současnému americkému prezidentovi Donaldu Trumpovi, který jediný je schopen porazit tzv. „aktéry hlubokého státu“ (deep state actors) a osvobodit svět z jejich spárů.

Prorocství „Q“

Vše začalo v roce 2017 na americkém internetovém fóru *4chan*, na kterém uživatelé zveřejňují své příspěvky povětšinou anonymně. Právě na této kontroverzní doméně se 28. října 2017 objevily první šifrované zprávy od uživatele, kterému se dnes neřekne jinak než „Q“. Tajemný profil (údajně vládního úředníka se stupněm

prověrky Q, která mu umožňuje přístup k tajným vládním informacím) tak od té doby zveřejňuje na různých internetových fórech tzv. *Q drops*. Jejich obsahem jsou nejen narážky na staronové konspirační teorie, ale také na „prorocství“ o nadcházejících událostech – „plánu“

WHERE WE GO ONE WE GO ALL

Logo hnutí QAnon.

na přemožení konspirátorů a o blížící se apokalypse. Jeho příspěvky mají často formu kryptických zpráv, které se stoupenci QAnonu snaží rozluštit za pomoci speciálního klíče.⁴

Q se tak sice stal hlavním iniciátorem, bez kterého by QAnon pochopitelně nemohl vzniknout, nicméně síla jeho teorií čerpá především z již roztočeného kola živé konspirační kultury. Na základě obsahu jeho metanarativu je navíc QAnon chápán jako pokračovatel starší teorie Pizzagate, kterou rozšiřuje do apokalyptických měřítek.⁵

Kdo jsou stoupenci QAnonu?

QAnon prostoupil napříč sociální škálou americké společnosti. Hledání „ideálního typu“ stoupence QAnonu se tak potkává s nemalou těžkostí, obzvláště chybí-li relevantní data, která by alespoň přibližně reflektovala jejich počet a složení. Obecně se zatím prosazuje názor, podle něhož QAnon významně promínuje v evange-

likální části amerického obyvatelstva, především v konzervativní křesťanské pravici.⁶ O QAnonu se proto často mluví jako o „hnutí amerických evangelikálů“, které mimo jiné spojuje politická a vůdčí důvěra v Donalda Trumpa jakožto ochránce křesťanských hodnot.⁷ Kromě náboženské afiliace jsou stoupenci QAnonu také spojováni s republikánskou stranou. V tomto ohledu lze nalézt zběžné sociologické průzkumy. Podle analytické společnosti *Morning Consult*, věří v částečnou nebo úplnou pravdivost QAnonu téměř 40 % republikánů aktivních na sociálních sítích.⁸ Další společnost provádějící sociologické průzkumy *Pew Research Center* zase uvádí data, dle kterých považuje QAnon za „dobrou věc“ pro Spojené Státy více než 30 % dotázaných republikánů.⁹ Jaké procento z toho tvoří evangelikálové, můžeme však pouze hádat.

Nejčtenější evangelikální servery naopak píší o QAnonu například jako o „satanistickém hnutí“ nebo „politickém kultu“.¹⁰ Zde se však hodí připomenout si jednu ze základních charakteristik konspiračního myšlení, kterou je odmítavý postoj k čemukoliv mainstreamovému, respektive vůči oficiálním autoritám.¹¹ Pokud bychom tyto platformy chápaly jako formu evangelikálního mainstreamu, nelze z nich potom přesvědčivě posuzovat účast či neúčast těch evangelikálů, kteří současně participují na moderní konspirační kultuře.

Řada průzkumů vychází z informací, které byly ještě v první polovině tohoto roku přístupné na sociálních sítích. Významnou platformou, na které lidé získávali informace o QAnonu, byl rovněž *YouTube*.¹² Některá videa vysvětlující složitou pavučinu spiknutí měla i několik miliónů shlédnutí. Obzvláště úspěšným byl zejména dokument *Out of Shadows*, do češtiny překládán jako „Vystoupení ze stínů“, který byl stoupenci QAnonu chápán jako významný zdroj osvěty.¹³ Nicméně krok, kterým sociální sítě a *YouTube* chtěly zamezit dalšímu šíření dezinformací, současně znemožnil analýzu sdíleného materiálu a jeho konzumentů. Veškerý obsah, který porušuje nová pravidla byl nejen zakázán, ale také smazán nebo znepřístupněn. Stále jsou sice k dispozici další internetová fóra, na která se stoupenci QAnonu přesunuli nebo vrátili (*4chan*, *8kun*), ovšem v těchto případech je získávání dat mnohem obtížněj-

ší či zcela nemožné. Uživatelé vystupují na těchto webech převážně anonymně a řada z těchto stránek nearchivuje starší příspěvky.

Stručně řečeno, na základě informací, které jsou momentálně k dispozici, nelze bezpečně určit, jak významně jsou evangelikálové zastoupeni mezi stoupenci QAnonu. Je ovšem důležité se ptát, proč média tak často dávají rovnítko mezi stoupence QAnonu a evangelikály. Částečnou odpověď na tuto otázku může poskytnout také pozorné čtení konspiračního narativu a jeho důrazů.

Narativ QAnonu

Co je však oním poselstvím, které navzdory své konspirační povaze dokázalo mobilizovat tisíce lidí ve Spojených Státech i za jejich hranicemi?

Svět ovládá skupina pedofilů, kteří uctívají Satana. Tito konspirátoři kontrolují politickou scénu, bankovníctví, Hollywood a mainstreamová média, díky čemuž úspěšně skrývají svou existenci. Jejich téměř neomezené možnosti jim umožňují manipulovat masami lidí rozkladem morálních, rodinných a národních hodnot a oslabováním víry v Boha. Mezi tyto konspirátoře patří například levicoví elitáři, demokraté v čele s Hillary Clintonovou, Barackem Obamou a dalšími. Dále pak miliardáři jako je George Soros nebo Bill Gates, papež František, prodemokratické celebrity z Hollywoodu nebo také členové britské královské rodiny.

Kromě rozkladu společnosti a křesťanství se dopouštějí odporných zločinů – zneužívání a obchodu s dětmi, které mučí v podzemních jeskyních a z jejich krve extrahují chemikálie, která jim prodlužuje život.¹⁴ Během svých satanistických rituálů pořádají orgie.

Probíhá proto zápas mezi silami Dobra a Zla jak na rovině makrokosmické – mezi Satanem a Bohem – tak mikrokosmické. Na pozemské rovině stojí v tomto zápase Donald Trump jako Bohem vyvolený spasitel, který porazí síly zlých mocipánů a pomůže nastolit nové období míru. Tento zápas vyvrcholí brutální událostí, tzv. „bouří“ („the Storm“), během níž budou zatčeny tisíce členů tohoto satanistického kultu (v některých verzích

budou uvězněny ve věznici Guantánamo nebo stanou před vojenským soudem) a americká armáda poté převezme vládu v zemi. Dojde k „Velkému probuzení“ (Great Awakening), svět bude spasen a nastane utopické období blahobytu a míru.

Taková je v základních obrysech představa QAnonu o současném světovém řádu. To ovšem zdaleka není všechno, jelikož QAnon, podobně jako mnohé předchozí konspirační teorie, má schopnost obsáhnout celý arzenál dalších konspiračních teorií a vytvořit tak komplexní pavučinu smyslu, sahající například až k biblické potopě, vypálení Alexandrijské knihovny nebo popravě templářských rytířů ve 14. století.¹⁵

Shromáždění stoupenců QAnonu v Salemu ve státě Oregon.

Apokalypsa útěchou

Apokalyptická rétorika je již neodmyslitelnou součástí americké kultury a podobně je tomu i s konspiračním myšle-

Poznámky

- 1 Vanilla Sky Dreaming, "Welcome to Q – Qanon For Newbies – THE GREAT AWAKENING" [online]. *YouTube*. 16. 4. 2020, [cit. 30-10-2020]. Dostupné z URL: https://www.youtube.com/watch?v=etDXZoW7d-kA&ab_channel=VanillaSkyDreaming.
- 2 "CNN reporter talks to conspiracy theorists at Trump rally" [online]. *CNN*. 3. 8. 2018, [cit. 30-10-2020]. https://www.youtube.com/watch?v=3dGVXmUL-mEM&ab_channel=CNN.
- 3 "An Update to How We Address Movements and Organizations Tied to Violence" [online]. *Facebook*. 19. 8. 2020, [cit. 16-11-2020]. Dostupné z URL: <https://about.fb.com/news/2020/08/addressing-movements-and-organizations-tied-to-violence/>.
- 4 Adrienne LaFrance, "The Prophecies of Q" [online]. *The Atlantic*. 14. 5. 2020, [cit. 2020-10-26]. Dostupné z URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2020/06/qanon-nothing-can-stop-what-is-coming/610567/>.
- 5 Na toto téma doporučuji čtenáři z odborné literatury kapitolu z knihy Gabriela Consentina *Social Media and the Post-Truth World Order: The Global Dynamics of Disinformation*, Palgrave Macmillan, e-book, 2020.
- 6 Samuel Perry, "Evangelical leaders like Billy Graham and Jerry Falwell Sr. Have long talked of conspiracies against God's chosen – those ideas are finding resonance today" [online]. *The Conversation*. 12. 10. 2020, [cit. 2020-10-29]. Dostupné z URL: <https://theconversation.com/evangelical-leaders-like-billy-graham-and-jerry-falwell-sr-have-long-talked-of-conspiracies-against-gods-chosen-those-ideas-are-finding-resonance-today-132241>.
- 7 Thomas Lecaque, "The apocalyptic myth that helps explain evangelical support for Trump" [online]. *The Washington Post*. 26. 11. 2019, [cit. 2020-10-28]. Dostupné z URL: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/11/26/apocalyptic-myth-that-helps-explain-evangelical-support-trump/>; Miloš Mrázek, "Nejlepší přátelé Donalda Trumpa," *Dingir* 22 (1), 2019, s. 12–14.
- 8 "1 in 4 Social Media Users Who Have Heard of QAnon Say Its Conspiracy Theories Are at Least Somewhat Accurate" [online]. *Morning Consult*. 24. 10. 2020, [cit. 18-11-2020]. Dostupné z URL: <https://morningconsult.com/2020/10/14/social-media-qanon-poll/>.
- 9 "5 facts about the QAnon conspiracy theories" [online]. *Pew Research Center*. 16. 11. 2020 [cit. 20-11-2020]. Dostupné z URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/11/16/5-facts-about-the-qanon-conspiracy-theories/>.
- 10 "Evangelical leaders denounce QAnon as 'political cult,' 'satanic movement'" [online]. *The Christian Post*. 25. 8. 2020, [cit. 19-11-2020]. Dostupné z URL: <https://www.christianpost.com/news/evangelical-leaders-denounce-qanon-as-political-cult-satanic-movement.html>; "The FAQs: What Christians Should Know About QAnon" [online]. *The Gospel Coalition*. 20. 5. 2020, [cit. 19-11-2020]. Dostupné z URL: <https://www.thegospelcoalition.org/article/the-faqs-what-christians-should-know-about-qanon/>.
- 11 Michael Barkun, *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*, California: University of California Press, 2003, s. 7.
- 12 "Many Americans Get News on YouTube, Where News Organizations and Independent Producers Thrive Side by Side" [online]. *Pew Research Center*. 28. 9. 2020, [cit. 20-11-2020]. Dostupné z URL: <https://www.journalism.org/2020/09/28/manys-americans-get-news-on-youtube-where-news-organizations-and-independent-producers-thrive-side-by-side/>.
- 13 Po smazání původního videa má „reupload“ z října 2020 doposud pouze padesát tisíc shlédnutí: "Out Of Shadows 2020 Documentary" [online]. *YouTube*. 30. 10. 2020, [cit. 19-11-2020]. Dostupné z URL: https://www.youtube.com/watch?v=E0kiPj_mebQ&ab_channel=URFAN.
- 14 Kevin Roose, "What Is QAnon, the Viral Pro-Trump Conspiracy Theory?" [online]. *The New York Times*. 19. 10. 2020, [cit. 2020-10-27]. Dostupné z URL: <https://www.nytimes.com/article/what-is-qanon.html>; "QAnon: The conspiracy theory spreading fake news" [online]. *BBC Newsnight*. 23. 7. 2020, [cit. 2020-10-25]. Dostupné z URL: https://www.youtube.com/watch?v=u8Gd9MjsnnE&ab_channel=BBC-Newsnight.
- 15 The Infomaniac, "QAnon: A Cartography of the Globally Organized Corruption Networks" [online]. *Through the Looking-Glass*. 24. 11. 2017, [cit. 29-10-2020]. Dostupné z URL: <https://throughthelookingglassnews.wordpress.com/2017/11/24/q-anon-learn-to-read-the-map/>. Více o holistickém myšlení v konspirační kultuře například v eseji Michaela Wooda a Karen Douglasové "Are Conspiracy Theories a Surrogate for God?" otištěno v: *Handbook of Conspiracy Theory and Contemporary Religion*, Asbjørn Dyrendal, David G. Robertson, Egil Asprem (eds.). Leiden/Boston: BRILL, 2018, s. 87–105.
- 16 Daniel G. Hummel, "American Evangelicals and the Apocalypse," otištěno v: *The QAnon Companion to Apocalyptic Literature*, Colin McAllister (eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 288.; Richard Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*, Cambridge and Massachusetts: Harvard University Press, 1996.

ním, které dal americký historik Richard Hofstadter do souvislosti s americkou politickou scénou již v 60. letech minulého století ve své slavné esejí *Paranoidní styl v americké politice a jiné eseje*.¹⁶ Konkrétně na rozvoji apokalyptického narativu ve Spojených státech se podle amerického historika Daniela G. Hummela podílel rozvoj premileniálního dispenzacionalismu, který zaznamenal úspěch na konci 19. století. Dispenzacionalismus pracuje s doslovným chápáním Bible, což mu v jeho počátcích umožnilo aplikovat metody moderního bádání, a nabídnout tak kompromis mezi novými přístupy moderní vědy a Biblí.¹⁷ Tento směr evangelikální teologie charakterizuje přesvědčení o úpadku lidstva a „velkém soužení“, které bude předcházet druhému příchodu Krista.¹⁸ Toto „velké soužení“ nápadně odpovídá významově i chronologicky tomu, o čem QAnon hovoří jako o „bouři“.

Z hlediska funkce nabízí premileniální dispenzacionalismus podobně jako konspirační teorie útěchu ve formě přímočaré interpretace nešťastných událostí.¹⁹ Pro americké evangelikály je idea blížící se apokalypsy útěchou a nadějí na spasení země zraněné úpadkem křesťanské morálky a hodnot, na kterých měla být vybudována. Mluvíme-li totiž v tomto případě o apokalypse, musíme opustit představu absolutní destrukce a zániku. Tím příběh podle QAnonu nekončí, nýbrž začíná. Pointou a vyvrcholením, které následuje po „bouři“ není svržení stávajícího zkorumpovaného řádu, nýbrž je vyjádřením naděje a víry na znovuzrození a návrat k pravé křesťanské víře.²⁰

Shromáždění stoupenců QAnonu ve Washingtonu v září 2019. Foto: Jared Holt, Right Wing Watch.

Konspirace

Narativ QAnonu se může jevit jako klasická konspirační teorie obohacená o náboženské prvky, v tomto případě o křesťanskou teologii v pojetí amerických evangelikálů. Obecně však nejsou konspirační teorie v křesťanském světě ničím novým. Koneckonců i QAnon přebírá staletí starou představu o spiknutí s ďáblem. Samotní evangelikálové věří ve skutečnou existenci satana, jehož stopy lze vysledovat v tragédiích lidských dějin. Motiv spiknutí s ďábelskými mocnostmi získává na síle minimálně od poloviny 80. let minulého století, kdy mnoho významných evangelikálních osobností jako Billy Graham, Jerry Falwell Sr., Francis A. Schaeffer, Tim LaHaye, Pat Robertson, Phyllis Schlaflyová a další komentovalo probíhající sociokulturní změny (rasová integrace ve školách, feminismus, genderová ideologie, legalizace potratů, krize nukleární rodiny) jako spiknutí démonických sil proti křesťanství. Tento trend v rámci křesťanské pravice nevymizel, ba naopak zdá se, že se mu daří více než kdy dříve.²¹

Trump spasitelem

Zatímco Q připravuje své stoupence na nevyhnutelné za pomoci svých kódovaných poselství, je to Donald Trump, od kterého se očekávají veliké činy. O vůli Boží, která stojí za zvolením a konáním Donalda Trumpa, hovoří i někteří jeho političtí kolegové z Republikánské strany. Mezi nimi například jeho spirituální poradkyně, kazatelka Paula Whiteová, viceprezident Spojených států Mike Pence,

ministr zahraničí Mike Pompeo nebo ministryně školství Betsy DeVosová.²² Whiteová ve svých kázáních používá příměr „démonického zápasu“ a „svaté války“ k popisu současné americké politické scény, nebo varuje před „démonickými silami“, které se snaží zabránit Trumpově poslání.²³ Samotný americký prezident o sobě prohlásil, že je „ten vyvolený“.²⁴

Na první pohled se Trump se svými početnými přešlapy vymyká představě ideálního spasitele, legitimizace této ústřední role QAnonu je však překvapivě snadná a přichází minimálně ze dvou stran. Jednou z dominujících charakteristik konspiracistů je jejich sdílený odpor k mainstreamovým médiím. Z hlediska konspirační logiky je pak tedy naprosto přirozené chápat jakékoliv útoky na hlavu státu jako promyšlenou kampaň ze strany konspirátorů, kteří mainstreamová média ovládají.²⁵ Tento předpoklad může rovněž povzbuzovat Trumpovo označení některých mainstreamových médií jako „fake news“.²⁶

Na rovině eschatologické teologie evangelikálního hnutí mohou být jeho „přestupky“ rozuměny jako důkazy

17 Hummel, „American Evangelicals...“ s. 294.

18 Zdeněk Vojtíšek, „Evangelikalismus – Protestantské křesťanství přizpůsobené situaci náboženského pluralismu“, *Lidé města* 16 (1), 2014, s. 37.

19 Hummel, „American Evangelicals...“ s. 294; „QAnon: The conspiracy theory spreading fake news“ [online]. *BBC Newsnight*. 23. 7. 2020, [cit. 2020-10-25]. Dostupné u URL: https://www.youtube.com/watch?v=u8Gd9MjSnnE&ab_channel=BBCNewsnight; Jovan Byford, *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011, s. 21.

20 Thomas Lecaque, „The apocalyptic myth that helps explain evangelical support for Trump“, Dostupné z URL: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/11/26/apocalyptic-myth-that-helps-explain-evangelical-support-trump/>.

21 Samuel Perry, „Evangelical leaders like Billy Graham and Jerry Falwell Sr. Have long talked of conspiracies against God's chosen – those ideas are finding resonance today“ [online]. *The Conversation*. 12. 10. 2020, [cit. 2020-10-29]. Dostupné z URL: <https://theconversation.com/evangelical-leaders-like-bil>

ly-graham-and-jerry-falwell-sr-have-long-talked-of-conspiracies-against-gods-chosen-those-ideas-are-finding-resonance-today-132241.

22 „Pompeo says God may have sent Trump to save Israel from Iran“ [online]. *BBC News*. 22. 3. 2019, [cit. 29-10-2020]. Dostupné z URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-47670717>.

23 Meagan Flynn, „Trump's spiritual adviser seeks his protection from demonic networks at reelection rally“ [online]. *The Washington Post*. 19. 6. 2019, [cit. 29-10-2020]. Dostupné z URL: <https://www.washingtonpost.com/nation/2019/06/19/paula-white-donald-trump-orlando-rally-demonic-networks/>.

24 „President Trump: I am the chosen one“ [online]. *C-SPAN*. 21. 8. 2019, [cit. 29-10-2020]. Dostupné z URL: https://www.youtube.com/watch?v=lzlxrP-C_E_U&ab_channel=C-SPAN.

25 Barkun, *A Culture of Conspiracy...*, s. 7.

26 „President Trump: I am the chosen one...“

27 James T. Palmer, „Last World Emperor“ [online]. *Medieval Apocalyptic*. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z URL: <https://medapocalypse.wordpress.com/>

short-essays/empire/last-world-emperor; Thomas Lecaque, „The apocalyptic myth that helps explain evangelical support for Trump“, Dostupné z URL: <https://www.washingtonpost.com/outlook/2019/11/26/apocalyptic-myth-that-helps-explain-evangelical-support-trump/>.

28 Mrázek, „Nejlepší přátelé...“, s. 13.

29 Lena Arava-Novotná, *Nová doba, stará zloba: Soudobý antisemitismus v historickém kontextu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010, s. 16–17.

30 Brendan M. Pietsch, *Dispensational Modernism*, New York: Oxford University Press, 2015.

31 Vojtíšek, „Evangelikalismus...“, s. 30.

32 Tamtéž, s. 31.

33 „I am not going to tell you to believe one thing over another [...] Just do your own research.“ – Vanilla Sky Dreaming, „Welcome...“

34 Zdeněk Nešpor, Dušan Lužný, *Sociologie náboženství*, Praha: Portál, 2007, s. 117–118.

skutečného působení Boží vůle. V současném americkém prezidentovi byl totiž vzkríšen raně středověký mýtus o „posledním světovém panovníkovi“, který dovede svět ke spáse. Tento mýtus o sekulárním vládci, jenž je zatížen hříchem, ale přesto vyvolen k naplnění proctví, vypráví o apokalyptickém souboji Dobra se Zlem.²⁷ Prorokovaný vůdce musí být militantní osobností, která bude připravena očistit svět od nevěřících, znovusjednotit „západní křesťanstvo“ a zlikvidovat všechny jeho protivníky v čele s antikristem. Trump svou spasitelskou roli a představu o blížící se apokalypse posílil roku 2017 také kontroverzním slibem přestěhování amerického velvyslanectví z Tel Avivu do Jeruzaléma.²⁸

Mýtus rituální vraždy

Dalším, jistě však ne posledním klíčovým motivem je motiv mučení a vraždy dětí a požívání jejich krve. Jde o starý křesťanský mýtus, který se zrodil mezi první a druhou křížovou válkou. Jeho základní motivy jdou daleko před počátky křesťanství. Na základě tohoto mýtu byli Židé, čarodějnice a další nepřátelé církve obviňováni z ďábských rituálů, během nichž měli zabíjet křesťanské děti a jejich krev posléze využívat k dalším rituálním účelům. Podle některých badatelů jde v křesťanském diskurzu o symbolické přenesení Bohovraždy na vraždu malého dítěte, nejčastěji chlapce, ve středověku ovlivněné teologií eucharistie.²⁹

Metody interpretace

Kromě nápadné podobnosti některých klíčových motivů QAnonu, křesťanských mýtů a eschatologického narativu evangelikální

Grafika: autorka.

formní struktury informací poskytnutých Biblí.³⁰ Podobné procesy „spojování bodů“ a hledání nezpochybnitelného smyslu probíhají i v mysli konspiracisty, u kterého je metoda výkladu jedné konspirace druhou analogií metody výkladu Písma Písmem.³¹

V tomto kontextu je velmi důležitá role svobody a samostudia. Tak jako je osobní prožitek konverze klíčovým fak-

toho hnutí si je prostředím evangelikálního křesťanství a konspiračních teorií obecně podobné také na rovině interpretace textů. Když americký religionista Brendan Pietsch popisuje charakter výkladu dispenzacionalismu, hovoří o něm jako o úzkostlivé systematickosti, jejímž s cílem je vytvoření uni-

torem pro evangelikály, podobně je přijetí QAnonu a jeho „evangelia“ znamením osobní volby a vnitřního přesvědčení.³² „Nebudu vám říkat, abyste věřili jedné věci namísto jiné [...] Prostě si udělejte svůj vlastní průzkum“, říkají stoupenci QAnonu.³³

Závěr

Tento článek nemá za cíl vyvrátit konspirační teorii QAnon. V žádném případě rovněž nechce spekulovat o „manipulativním“ charakteru nebo motivaci, se kterou tato nebo jiné konspirační teorie vznikly. To rovněž platí o způsobu, jakým tyto narativy zaměstnávají étos a symboliku západního křesťanství. Stakovými předpoklady by totiž mohlo být přistupováno ke kterémukoli jinému náboženskému hnutí. Jinak tomu není ani s hnutími, které se vymykají definicím tradičních náboženství, a které jsou v religionistickém diskurzu označovány například jako náboženství „implicitní.“³⁴

Výstupy vedené takovými východisky totiž nic nezmění na tom, že pro stoupence daného hnutí je přijetí daného světového názoru něčím ryze autentickým a v posledku posvátným. Zejména pak s rostoucím vlivem a šířením konspiračních teorií nelze znehodnocovat autenticitu osobního přesvědčení konspiracistů ve srovnání se stoupenci tradičních náboženství, ať už na jejich počátky nebo obsahy nahlížíme jakkoliv.

Základní linie spiknutí temných sil demonstrované QAnonem je na jednu stranu dědictvím západní konspirační kultury vyrostlé v dominantně křesťanském prostředí, a to včetně některých typických motivů. Některé specifické důrazy narativu QAnonu jsou pak vedeny evangelikální eschatologií, a to zejména dispenzacionalismem, který rovněž vnáší do „klasické konspirační“ teorie obcerstvující motivy utopických vyhlídek a spásy ve své zvláštní podobě. Přesto by však bylo zbrklostí spojovat QAnon výhradně s evangelikály. Spíše by se hodilo říci, že více než že by QAnon byl „hnutím amerických evangelikálů“, jsou narativ a rétorika jeho stoupenců výrazně prostoupeny evangelikálním étosem. Jednotlivé prvky a jejich formy tohoto konspiračně-apokalyptického narativu současně nelze vnímat jako oddělené segmenty vyňaté z určitých nábožensko-kulturních okruhů, ale jako komplexní, vzájemně se legitimizující strukturu, ve které jedna její část souvisí se všemi ostatními a také právě proto může oslovit tolik lidí napříč sociálním spektrem.

Logo facebookové skupiny „My jsme zprávy – komunita“ (We Are News – Community). Skupina v současnosti již neexistuje.

Shromáždění na podporu hnutí QAnon v Bukurešti v Rumunsku v srpnu 2020.

Foto: Mircea Moira, Depositphotos.

QAnon: a movement of American Evangelicals?

QAnon is a typical example of Western conspiracy culture from which it draws not only its characteristic motives but also the fundamental structure of the conspiracy narrative. However, a closer look reveals that just like in the case of some other conspiracy theories, specific nuances and narrative lines reflect the effects of a particular religious and cultural environment from which QAnon arose in its concrete form. In this case, prominent influences of American Evangelicalism and its eschatology are present.

Mgr. Kateřina Hlaváčková (*1995) je doktorandkou na Husitské teologické fakultě a současně studentkou religionistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zabývá se konspiračními teoriemi a západním esoterismem.

Využití čínských tradic v boji proti epidemii

WU-CHAN V KONTAKTU S BOHY A PŘEDKY

Lubica Obuchová

Celosvětově nejčastěji skloňovaným slovem roku 2020 se zřejmě stane Wu-chan (Wuhan), jméno jedenácti-milionového trojměstí ležícího na soutoku Dlouhé řeky (Čchang-ťiang; na dolním toku zvané Jang-c'-ťiang) a řeky Chan. Ikonické mosty tam dnes spojují kdysi samostatná města: Chan-kchou, největší železniční uzel¹ a říční přístav na středním toku Dlouhé řeky, Chan-jiang s nejstarší čínskou zbrojovkou a Wu-čchang, kde 10. října 1911 padly první výstřely revoluce, která svrhla poslední císařskou dynastii. V lednu 2020 se toto velkoměsto zviditelnilo jako „rodiště“ nového koronaviru, jenž se postupně rozšířil do celého světa.

Ačkoliv dominantami čínských velkoměst jsou dnes moderní mrakodrapy nejpodivnějších tvarů, v jejich obyvatelích zůstává mnohé z tradičního myšlení předků. Dodržování tradic je vnímáno jako rys „čínslosti“ a oficiální politika podporuje zvyklosti, které posilují vlastenectví a hrdost na „nepřetržitou historii národa“. Význačným rysem je důraz na oslavy nejvýznamnějších tradičních svátků, které jsou ovšem cíleně zbavovány původního náboženského obsahu, tradice se komercializují a mění (folklorizují) na pouhé povyražení. To platí především pro cyklus výročních svátků. Letos připadlo zahájení Svátků jara, tedy oslav dálnévýchodního Nového roku podle lunárního kalendáře, na 25. leden, proto se již do 15. ledna vyprázdnily studentské koleje a internáty i dělnické ubytovny. Vždyť jde o nejdůležitější svátky v roce, kdy se rodina neobejde bez přítomnosti všech svých živých i již nežijících členů.

Obvykle týden před celonárodními oslavami (kolem 24. dne 12. lunárního měsíce) probíhá „generálka“, jejímž obsahem je hlavně „vyprovázení bůžka domácího krku na Nebesa“, projev úcty k božskému patronovi rodinné pohody a blahobytu. Ve Wu-chanu se odehrála 19. ledna v podobě rozjásaného čtyřicetisícového shromáždění na oblíbeném pikniku v komunitě Paj-pu-tching. To byla na dlouhé měsíce poslední tradiční oslava ve městě. Již druhého dne, 20. ledna, se začala zavádět omezená opatření. Nakonec 23. ledna, dva dni před novoročními svátky, byl Wu-chan (spolu s dalšími osmi městy provincie Chu-pej) definitivně „uzamčen“ a veškeré oslavy zrušeny.

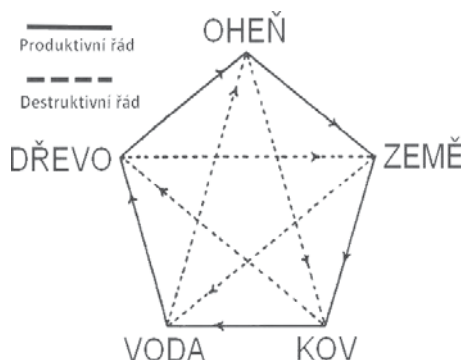

Schéma vzájemného vztahu pěti základních prvků (pěti podstat, *wu sing*).

Stavba nemocnic místo oslav

Už během svátečního týdne se dnem i nocí budovaly nemocnice z prefabrikátů a vládní propaganda k udržení optimizmu a pocitu soudržnosti začala využívat osvědčené tradice. S konfuciánskou úctou ke společenské hierarchii byla spojována ochota podřídit se nařízením a spolupracovat s úřady. Taoistické chápání neustále se měnícího světa prý lidem umožňuje rychle pochopit nebezpečí a přizpůsobit se nutným změnám. Buddhistická vnímavost a soucítění s jinými pak vedou všechny Číňany k obětavé spolupráci v duchu „všichni za jednoho, jeden za všechny“.

I jména pro obě provizorní nemocnice byla vytvořena v tradičním duchu: *Chuo-šen-šan* a *Lej-šen-šan*. Byl to všem Číňanům srozumitelný odkaz na prastarou teorii pěti základních prvků (*wu sing*), cyklických stavů bytí, jejichž

vzájemným působením vše neustále vzniká a zaniká. Z této teorie a z učení o komplementaritě dvou pólů *jin* a *jang* vychází mimo jiné tradiční čínská medicína² a farmakologie; patří též mezi základní stavební kameny taoistického náboženství.

Jako první byl 2. února 2020 dostavěn objekt *Chuo-šen-šan* neboli Nemocnice na hoře boha ohně (pro tisíc pacientů). Pojmenování odkazovalo na bohatou historii regionu a tradiční myšlení současně. V oblasti dnešní provincie Chu-pej se před prvním sjednocením čínského území (tj. před rokem 221 před n. l.) nacházela bohatá říše Čchu, pokládána mimo jiné za kolébku taoistického učení. Nuž a legendárním předkem čchuských vládců byl právě bůh ohně Chuo-šen (znám též pod jménem Ču-žung). Nový koronavirus má symptomy podobné jako chřipka, závažné infekce mohou vést až k zápalu plic a selhání ledvin. Podle tradiční medicínské teorie jsou plíce „řízeny kovem“; v *jinové* části neustálého koloběhu světa, v tzv. destruktivním řádu, oheň překonává kov, roztaví jej. V té době lékaři často spoléhali na to, že s příchodem teplejšího počasí nový koronavirus vymizí podobně jako chřipkové viry v létě, takže představa „ohně ničícího kov“ byla snad pro mnohé nemocné uklidňující.³ Vždyť v minulosti taoističtí exorcisté přizývali boha ohně na pomoc do boje s bohem moru Wen-šenem a mezi lidem se také traduje staré rčení, že bůh ohně

	Bůh hromu	Bůh ohně (Říše středu)	COVID-19	(taoismus)
pět základních prvků	dřevo	země	kov	voda
pět vnitřností	játra	žaludek	plíce	ledviny
pět smyslových orgánů	oči	úst	nos	uši
pět součástí těla	svaly	puls	kůže a vlasy	kosti

Vybrané tradiční asociace z oblasti medicíny spojené s pěti základními prvky.

Tento článek prošel recenzním řízením.

zahání epidemie a bůh hromu zvládá hořečnatá onemocnění.

I proto dostal druhý objekt, jehož výstavba započala současně s prvním a byl zprovozněn 6. února, jméno *Lej-šen-šan*, Nemocnice na hoře boha hromu (pro 1 500 pacientů). V taoistickém a lidovém náboženství Bůh hromu Lej-šen trestá pozemské hříšníky a zahání zlé duchy i demony, kteří zneužívají svých znalostí taoistické magie k tomu, aby škodili lidem. Hrom je v teorii pěti prvků reprezentován elementem dřevo. Dřevem se vyživuje oheň, jenž poráží kov, zastupující nemoc – takto bůh hromu podpořil boha ohně a obě božstva spojila své síly do boje proti novému onemocnění.

Obě nové kliniky (později spolu se 16 dalšími provizorními zařízeními⁴ na izolaci lehčích případů nemoci) začala poskytovat lékařskou péči v době, která se v tradičním lunisolárním kalendáři nazývá Počátek jara (*li-čchun*). Je to první údobí solárního cyklu, opravdový rozjezd nového roku v kdysi převážně agrární čínské společnosti. Příchod jara je ve všech lidských společenstvích symbolem obnovy života; podle čínských představ tehdy negativní, pasivní prvek *jín* uvolňuje pozice pozitivnímu, aktivnímu komplementu *jang*. A ještě jedna tradiční asociace: hora, obzvláště vysoká a špičatá, rovněž symbolizuje *jang*, aktivní (mužskou) sílu, slunce a teplo, vše, co může podpořit rekonvalescenci pacienta. U pojmenování obou nemocnic však, jak bylo často zdůrazňováno, nešlo o aplikování starých pověrečných praktik, které soudobá čínská ideologie obvykle potlačuje; připomínka starobyklých mýtů, lidových zvyklostí a medicínské tradice měla sloužit coby psychické povzbuzení pacientů i jejich příbuzných.

Jarní svátky předků

Rozlehlé čínské území ovšem nebylo nemocí COVID-19 zasaženo plošně, proto se na většině čínského území začala výroba oživovat již na přelomu února a března. Avšak karanténa ve Wu-chanu byla ukončena až 8. dubna, po dlouhých 76 dnech. Wu-chan se tak začal pomalu vracet k běžnému životu⁵ až po nejvýznamnějších tradičních svátcích spojených s kultem předků. Svátky čistého jasu (*Čching-ming-t'ie*) se slaví každoročně 4. dubna, 106. den po zimním slunovratu. Jsou stanoveny podle solárního, tedy *jangového* kalendáře, aby se tím vyrovnal vliv *jinového* zászvěti, které je během svátků otevřeno, a předkové se u hrobů či rituálních destiček se svými jmény setkávají s potomky.

Během roku je sice pro kontakty se zászvětím vyhrazeno více vzpomínkových dnů, ale jarní svátky mrtvých jsou z nich nejdůležitější. Lidé kvůli nim častokrát jedou stovky kilometrů celou zemí, protože rodinné pohřebiště bývá situováno v místech, odkud rod pochází.⁶ Čínské rodiny navštíví hroby, uklidí je, vyzdobí, podle tradice potom s předky a dalšími příbuznými hodují, pojídají symbolické taštičky obarvené rostlinnou náplní do zelena a užívají si jarní přírody. Samozřejmě se nezapomíná ani na obětiny a pálení rituálních bankovek. Tuto část tradičních zvyklostí se však již od pádu císařství snaží všechny vlády vymýtit jako pověrečnou (a někdy i nebezpečnou) praktiku. Obzvláště v posledních letech se v tisku propaguje „civilizované uctívání zesnulých“, omezené na úklid a vyzdobení hrobu květinami, případně symbolickými obětinami. Současně se místo pohřbívání do země prosazuje kremace a deponování uren v kolumbáriích,

kde na klasické zádušní obřady není dostatek místa. Vláda ovšem nemá zájem na úplném zrušení této tradice, označované za následovánímhodné dědictví otců, protože se v ní odráží úcta k předkům, tedy konfuciánské povědomí o hierarchickém postavení jednotlivce ve společnosti.

Kvůli přetrvávajícím opatřením, která měla zamezit koncentraci osob, zůstala během Svátků čistého jasu většina hřbitovů i kolumbárií uzavřena, nebo se otevírala jenom v omezené míře. Uctívání zesnulých příbuzných mělo probíhat především online. Existuje řada webových stránek, které jsou k tomu určeny, mnohá pohřebiště či kolumbária mají obvykle i své vlastní stránky, kde se mohou příbuzní z různých koutů světa virtuálně sejít a zavzpomínat. Také je možné objednat obřad v zastoupení, kdy zaměstnanci pohřební služby na přání provádějí příslušné rituály (civilního charakteru, bez recitace náboženských textů), které pro zájemce současně natočí a vystaví na sociálních sítích. Některé místní samosprávy dokonce nechávaly hřbitovy uklidit „v zastoupení“ a ke hrobům byly kladeny tradiční snítky bílých či žlutých chryzantém. Po celé Číně byly v sobotu 4. dubna v poledne spuštěny vlajky na půl žerdi a na tři minuty ustal život země jako připomínka všech obětí epidemie.

Představitelé taoistických a buddhistických společenství doporučili věřícím, které texty mají na počest zesnulých recitovat, aby se s nimi spojili prostřednictvím modlitby. Snad všechna náboženská zařízení ve Wu-chanu, taoistická, buddhistická, křesťanská i muslimská, převedla hned na počátku epidemie své duchovní aktivity na sociální sítě, pořádaly online setkání komunity, bohoslužby a vigilie, poskytovaly duchovní

Poznámky

- 1 Výstavbu železniční trati z Pekingu do Chan-kchou v letech 1897–1906 řídili belgičtí inženýři a financovala Rusko-čínská banka. Mezi její zaměstnance, střídavě sídlící v kosmopolitní Šanghaji a středněčínském Chan-kchou patřil i Josef Löwy (Joseph Loewy, 1858–1932), „pařížský strýc“ Franze Kafky. Jeho zážitky z výstavby železnic v Číně a tehdejšího Belgického Kongu zřejmě Kafku inspirovaly k cyklu „čínských“ a „železničních“ povídek, částečně vydaných až posmrtně.
- 2 Tradiční bylinné receptury se během epidemie staly žádaným doplňkem léčebných procedur, urychlující rekonvalescenci.
- 3 Nové laboratoře pro testování obyvatel na koronavirus byly pojmenovány *Chuo-jen* neboli Ohnivě oči.
- 4 O měsíc později, 10. března, prezident Si Ťin-pching oznámil, že 16 provizorních nemocnic na výstavištích, stadionech atp. bylo uzavřeno, protože ve Wu-chanu se již epidemie v podstatě dostala pod kontrolu. Obě specializované „covidové“ nemocnice

fungovaly až do 15. dubna, kdy propustily poslední pacienty, část z nich ovšem ještě šla na doléčení do stálých městských klinik. Personál se vrátil na své pracoviště po celé Číně a prostory těchto prozatímních nemocnic byly zakonžervovány pro případ druhé vlny, která (zatím) v ČLR nenastala. Prototypem těchto nemocnic byla klinika Siao-tchang-šan za Pekingem, postavená pro potřeby boje s epidemií SARS v roce 2003. Tehdy fungovala necelé dva měsíce a poté byla zakonžervována. V březnu 2020 byla znovu dočasně „oživena“ a do 29. dubna přijímala pacienty z hlavního města.

- 5 I po „odemčení“ Wu-chanu však zůstala v platnosti řada omezujících opatření a návrat studentů do škol se zde uskutečnil až po prázdninách, byť ve většině čínských oblastí k tomu došlo již na konci jara. Všichni obyvatelé města i nadále dodržují základní hygienická opatření, pohybují se v rouškách (často i na volných prostranstvích), při vstupu do veřejných prostor přikládají ke skenerům své mobily se zdravotním kódem atd. Podle oficiálních sdělení místních

orgánů nebyl od poloviny května zaznamenán žádný nový lokální případ nákazy koronavirem.

- 6 Od roku 2013 se během svátků, které jsou dnem pracovního volna, na dálnicích nevybírá mýto.
- 7 Tradiční kalendář vytvořený generacemi čínských zemědělců byl kombinovaný, tedy lunisolární, zjednodušeně řečeno, podle Měsíce se řídil život rodiny i komunity a podle Slunce probíhaly práce na polích. Protože lunární a solární rok nemají stejnou délku, vkládá se sedmkrát za devatenáct let vyrovnávací měsíc.
- 8 V Japonsku mají dnes i svátky odvozené z lunárního kalendáře pevně stanovené datum, protože poválečné Japonsko přešlo v úplnosti na gregoriánský kalendář a zrušilo „pohyblivost“ všech tradičních svátků. Proto se tam měsíc duchů uctívá každoročně již v červenci.

útěchu. Část jejich osazenstva také pomáhala v terénu, organizovala sbírky a rozdávala zdravotnické pomůcky.

Letní kontakty se zásvětem

Kromě zmiňovaných jarních Svátků čistého jasu najdeme v čínském kalendáři ještě dva velké pohyblivé svátky věnované zesnulým. Jedním z nich je celý sedmý lunární měsíc, kdy se podle tradičních představ otevře zásvěti a duchové i démoni se vypraví do světa lidí. Jejich rejkončí až o půlnoci posledního dne tohoto měsíce, jenž je obvykle zván Měsíc hladových duchů (*Kuej-jüe*). Cyklus velkých zádušních svátků uzavírají akce desátého měsíce, jehož prvnímu dni se přezdívá též Den posílání zimních oděvů mrtvým (letos 15. listopadu).

Podle čínské numerologie je číslo sedm – spolu se čtyřkou – číslem nešťastným, jelikož jejich zvuková podoba v mnoha dialektech připomíná výslovnost slova „smrt“ či „umřít“. Ten letošní Měsíc duchů (od 19. srpna do 16. září) byl ve srovnání s běžným rokem posunutý. Rok 2020 je totiž „přestupný“, má třináct lunárních měsíců. Shodou okolností se letos zdvojoval⁷ čtvrtý lunární měsíc, což nebývá pokládáno za příznivé znamení.

Duše prý nejsou jenom čistě spirituální nehmotné existence. Musí rovněž jíst a pít – jsou však ochotny přijmout pouze požívatinu nabízené přímým mužským potomkem. Jinak zůstanou duše předků hladové a přinucené krást jídlo a ošacení jiným duchům. Podle starých Číňanů jsou duše po smrti svého nositele silné, ale postupně slábnou a zanikají s posledním člověkem, který si na ně pamatoval. Nebezpečí hrozící ze strany bloudících duší tak není nekonečné.

Samozřejmě, že s příchodem buddhismu se představa o duši poněkud pozměnila: duše už neumírá, ale žije ve vesmíru, dokud nenastane čas její reinkarnace. I o takové duše se ovšem pozůstalí musejí postarat, aby netrpěly hladu a nestrádaly osamělostí. A tak byl ve východní Asii pro potřeby těchto duchů adaptován i buddhistický svátek *ullambana*, jenž je v Japonsku znám pod jménem *obon*.⁸ V čínském světě byl pojmenován *jü-lan-pchen-tie* (na základě fonetické podobnosti), avšak i čínští buddhisté mu nejčastěji říkají Měsíc duchů. V poslední den tohoto měsíce se rituálně uzavrou brány do záhrobí a sou-

časně se oslaví narozeniny Krále podsvětí (*Jama; Ti-cang-wang*).

Pro taoisty je vyvrcholením vzpomínkových akcí 15. den sedmého lunárního měsíce, na který současně připadá obřad poloviny roku neboli Svátek prostředního počátku (*Čung-jüan-t'ie*), kdy nejvyšší taoistická božstva údajně sestupují na svět. S obřady na usmíření duchů jsou spojena i velkolepá procesí ducha ochránce města zvaného Čcheng-chuang. Ten se tou dobou vypravuje na „inspekci“ oblasti pod svou správou, obvykle provázen herci a kejklíři. Ten wuchanský však letos inspekci vynechal, aby nedošlo k velkému srocování lidí, byť by se nezasvěcenému pozorovateli mohlo zdát, že město je přeplněné víc než dost. Obzvláště nápadné to bylo v souvislosti s pořádáním srpnových víkendových koncertů a jiných zábavných akcí u vody. Ačkoliv čínské matky v tyto dny své děti večer raději nepouštějí ven, obzvláště ne k vodě, oblíbenému rejdišti potulných duchů, byla letos ve Wu-chanu, jemuž se v první polovině roku kvůli karanténou vyprázdněným ulicím přezdívalo „město duchů“, porušena mnohá letitá zvyklost.

Protože karanténa zde byla ukončena až po jarních svátcích předků, soustředila se pozornost na obřady sedmého měsíce. Tyto se obvykle nepořádají u rodinných mohyl, stačí uvařit něco z nové úrody a najít kousek volného prostranství, odkud se obětiny přenesou kouřem do zásvěti. Oheň jako prostředek proměny spojuje svět živých a mrtvých a nová úroda z polí symbolizuje poděkování za pomoc. Pálí se především votivní peníze, dary zesnulým v podobě papírových napodobenin předmětů každodenní potřeby, svíčky a tyčinkové kadidlo. Nad vraty nebo na prahu domu se zapalují lampiony a vonné tyčinky, aby ukázaly duchům předků cestu domů.

Obřadníci ve Wu-chanu měli s uklidňováním duší obětí koronaviru napilno až do poloviny října. Pozorovatelé tvrdili, že nikdy předtím neviděli večer tolik obětišť s tak bohatými obětinami, jejichž složení letos ovlivnila i pandemie. Častokrát se předků letos posílaly votivní zdravotnické pomůcky, především roušky. Vždyť i na onom světě – jak si Číňané rádi představují – to funguje úplně stejně jako ve světě zdejší, tudíž i duchové sestupující na tento svět musí mít zakryté dýchací cesty.

Neustálé střídání

jinu a jangu, radosti a smutku

Kvůli „přestupnému roku“ se letos překryl státní svátek vzniku ČLR s tradičním Svátkem středu podzimu (15. den 8. lunárního měsíce), což obvykle bývá klidný svátek nejjasnější a nejkulatější Luny v roce, která současně symbolizuje soudržnost rodiny. Protože všechna dopravní spojení již byla v plném rozsahu obnovena, stal se letošní sváteční „zlatý týden“ ve Wu-chanu i svéráznou náhradou za neuskutečněné oslavy Svátků jara. Domáci i turisté si po večerech užívali velkolepou světelnou show nad Dlouhou řekou a vybírali z nepřeberného množství zábavných aktivit.

Avšak tak, jako v čínské přírodě začíná nad „veselým“ *jangem* s nástupem podzimu vládnout „zásvětní“ prvek *jin*, budou se i wuchanští obyvatelé po hektických oslavách zase utíkat ve vzpomínkách ke svým příbuzným a přátelům, kteří je během epidemie opustili. Konec starého roku je nejen přípravou na příchod toho nového, ale též dobou, kdy je podle tradice nutné opět vstoupit do kontaktu s oním světem a postarat se zesnulým předkům o zimní oděvy. V těch se pak budou moci s klidnou myslí dostavit ke svátečnímu novoročnímu stolu. Na pozvánce bude uvedeno „předvečer 12. února 2021“.

Poznámka

Tento text je zkrácenou a upravenou verzí čtyřdílného seriálu „Wu-chan v době koronavírové“ psaného pro *Náboženský infoservis* (články uveřejněné 6. a 7. dubna, 29. října a 2. prosince 2020), jež vznikl především na základě čínsky psaných internetových textů a blogů, pro obvyklého čtenáře *Dingiru* by tudíž uvádění detailních odkazů zřejmě nebylo přínosné. Odkazy na online materiály psané v evropských jazycích byly vkládány přímo do jednotlivých článků seriálu, odkud jsou lépe přístupné než z tištěného textu, proto je zde neuvádím.

Use of Chinese traditions in the fight against the epidemic: Gods and spirits help Wu-chan

The article discusses some applications of traditional Chinese theories (*yin-yang* correlation, *wuxing* idea) during the Wu-chan lockdown after the outbreak of the COVID-19 pandemic. The hidden meaning of names for makeshift hospitals Huoshenshan and Leishenshan is explained as well as the importance of ceremonies held during the three traditional festivals (Qingmingjie, Guojie, Songhanyijie), this year dedicated simultaneously to deceased ancestors and victims of the new coronavirus.

PhDr. **Lubica Obuchová** (*1959), absolventka orientalistiky a sinologie na FF UK v Praze, dlouhodobě se zaměřuje na studium současné čínské společnosti a její kultury, především lidové slovesnosti, žitého náboženství a proměn tradiční symboliky.

O dopadech COVID-19 na život židovských komunit

ŽIDOVSKÉ OBCE V PANDEMII

Debbie Weissmanová, Jeruzalém, přeložila Iva Kolářová

Ještě stále se potýkáme s globální krizí COVID-19, a je tedy příliš brzy na to, abychom zhodnotili, jaké dopady pandemie měla [a má] na naše životy, zdá se však docela jasné, že výrazný vliv bude mít na náš život náboženský a duchovní. V tomto krátkém článku se budu zabývat některými vlivy působícími na židovskou komunitu, ale domnívám se, že v jiných náboženských komunitách mohou být důsledky podobné.

Na úvod musím zdůraznit, že významná část informací, které zde uvádím, pochází z neoficiálních zdrojů. Teprve nyní začínají být dostupná nějaká konkrétní data, rozhodně však zatím nejsou komplexní. Dle mého názoru pozorujeme prohlubování trhlin mezi Židy. Tyto trhliny existovaly i dříve, ale korona a její důsledky je dále rozšiřují.

První trhlina je mezi Izraelem a diasporou. Některé Židy v diaspoře během první vlny viru, konkrétně v březnu až květnu 2020, znepokojilo, že Izrael zavřel své brány před kýmkoli jiným než Izraelci. V době, kdy Izrael vypadal jako jedno z nejbezpečnějších míst, se tito Židé ptali, co znamená židovská vlast nebo útočiště, pokud jim sem nebyl povolen vstup. Druhá vlna nemoci, na konci léta, každopádně zastihla izraelskou společnost nejen nepřipravenou, ale dokonce chaotickou, nedisciplinovanou a bez schopného vedení. Jen málo Židů v diaspoře teď stojí o vstup do země.

Judaismus spočívá na třech pilířích - modlitbě, studiu a konání dobrých skutků,¹ a je důležité poznamenat, že pandemie posílila židovskou charitativní činnost zaměřenou jak na židovskou komunitu, tak na širší společnost. Jedním z důležitých projektů, které existovaly už dříve, ale za posledních několik měsíců zažily ohromný růst, jsou potravinové banky. Mnozí Židé, stejně jako obecně mnoho lidí, kteří dříve byli součástí širší střední třídy, si teď nezvládnou zabezpečit potraviny a jsou závislí na různých nevládních organizacích v Izraeli i v zahraničí, které jim dodávají to základní.

Pro mnoho Židů tato doba znamená nemožnost navštěvovat synagogy. Jak bude patrné z dalšího textu, mnoho sborů přesunulo bohoslužby na aplika-

ci Zoom nebo do živého online vysílání. Setkání prostřednictvím Zoom nahradila i tradiční osobní kondolenční návštěvy. V Izraeli se vyvinul nový fenomén; vzrostly počty *minjanů*,² scházejících se v zahradách, dvorcích a na balkonech. Pokud vím, v zahraničí se tak nedělo, a to kvůli kombinaci odlišných povětrnostních podmínek³ a reálnému strachu z antisemitských reakcí.

Dalším faktorem, který rozděluje židovské komunity, je to, že v Izraeli je hebrejšтина běžně mluveným jazykem, průměrný izraelský Žid má vyšší úroveň znalosti židovských textů než průměrný Žid v diaspoře, a má tak větší volnost v hledání alternativ. V diaspoře je často obtížné pořádat židovské bohoslužby bez profesionálů, jako jsou rabíni a kantoři.

Druhá trhlina zeje mezi liberálními a ortodoxními židovskými hnutími. Liberální hnutí všeobecně přijala používání technologií, zejména v období vysokých svátků. Ortodoxní Židé a někteří konzervativní nebo *m'sorati*⁴ (*masorti*) mají podle židovských zákonů zakázáno používat o šabat nebo ve svátky elektronická zařízení. Ale i pro ty komunity, které technologická řešení využívají, je nedostatek osobního kontaktu problematický. Časové zpoždění v Zoom navíc promění společný zpěv na kakofonii. Ale ti, kdo jej používají, stejně tvrdí, že „je to lepší než nic“. Bude zajímavé sledovat, jaké všechno tohle může mít dlouhodobé následky na vnímání pojmu „posvátný prostor“ a konceptu „komunity“.

Dokonce i v takzvané moderní ortodoxní komunitě došlo na zvýšené vyu-

žívání aplikace Zoom. Někdy se věřící sejdou na Zoom v pátek odpoledne, v rámci přípravy na šabat; někdy zase o sobotním večeru spojeném s rituálem *havdala*,⁵ aby naopak ohraničili konec šabatu. Velmi působivý je rychlý nárůst židovských vzdělávacích příležitostí přes Zoom. Zdá se, jako by se všechny židovské organizace nebo instituce, a dokonce i mnohé místní komunity přemístily do online prostoru s přednáškami, kurzy, webináři atd. Člověk může každý den strávit hodiny intenzivním studiem židovství. Toto je jev, který s námi možná zůstane i po skončení pandemie. Samozřejmě, online kurzy už existují roky. Nástup aplikace Zoom však přinesl možnost interakce mezi lidmi z celého světa v reálném čase. Další přídatné funkce Zoom, jako například „Setkat se a pozdravit“ (*Meet and Greet*), a možnost rozdělení do podskupin, umožnily širší diskusi mezi Židy (a dalšími) po celém světě.

Charedim.

Foto: John Minchillo, AP.

Stále není jasné, jaký dopad může mít tato situace na roli žen v ortodoxních synagogách. V letech před rokem 2020 dosáhly feministky z ortodoxní židovské komunity velkých pokroků, včetně svěcení žen na ortodoxní rabínky. V době přísných karanténních opatření byla návštěva synagogy v několika zemích omezena na 10 osob, což v důsledku vylučuje vstup žen, protože k ortodoxní modlitbě je zapotřebí minimálně 10 mužů – *minjan*.⁶

Další propast, která se prohloubila, je rozdíl mezi přívrženci směru *charedim*⁷ a „zbytkem světa“. Ačkoli většina charedim v Izraeli i v zahraničí dodržuje vědecky podložená a vládou stanovená pravidla chování během pandemie, menšina v této komunitě se jim vzepřela. V návaznosti na židovský kalendář, od svátku Purim přes Simchat Tóru, dále pak

při životních událostech, jako jsou svatby a pohřby, se někteří charedim shromažďovali ve velkých počtech a využili těchto příležitostí k porušování nařízení o společenském odstupu. Míra výskytu nemoci, a dokonce i úmrtnosti, je tedy v těchto komunitách vysoká (v Izraeli bylo počátkem října asi 40 % případů korony z řad charedim, zatímco jejich podíl na celkové populaci je jen asi 12 %.)

Jiná část charedim, která dodržuje lékařská doporučení, zbytek židovské komunity, a dokonce i některé nežidovské autority, nejvýznamněji asi guvernér státu New York Andrew Cuomo a starosta New Yorku Bill de Blasio, vyčínili těmto charedim kvůli nerespektování předpisů. Stoupenci směru charedim na oplátku obvinili své kritiky z antisemitismu, který jim připomíná středověká nařčení ze šíření moru Židy.

Rovněž však došlo k nárůstu skutečného antisemitismu, šířeného zejména po internetu. Dina Poratová, vedoucí historička izraelského Památníku holocaustu Jad va-šem, napsala, že ona a její výzkumný tým shromáždili materiály z 35 zemí, texty a karikatury obviňující Židy ze šíření viru v naději, že budou finančně profitovat na vývoji vakcín.⁸

V době psaní tohoto článku stále netušíme, kdy pandemie skončí. My všichni se budeme muset naučit přežívat s velkou dávkou nejistoty. V hebrejštině máme rčení: „Přežili jsme faraóna; přežijeme i toto.“ Doufám, že židovský lid načerpá sílu a inspiraci z našich historických zkušeností a našeho národního odkazu, aby nám a všem ostatním pomohl toto obtížné období překonat.

Poznámky

1. *Mišna*, Avot I, 2.
2. Malé skupinky věřících, které splňují požadavek na minimální počet 10 mužů.
3. V Izraeli se většina svátků odehrává v období sucha (duben nebo květen až říjen.) Je tak snadné pořádat venkovní bohoslužby (kromě toho, že během dne může být příliš horko). Ještě uvidíme, co Izraelci udělají, pokud bude pandemie pokračovat i v období deštů.
4. Doslova „tradiční“.
5. Doslova „odlišení“, „oddělení“.
6. Viz Linda Gradstein, „Will the Coronavirus Pandemic Make Synagogues Obsolete?“ *The Jerusalem Post*, 27. září 2020.
7. Ultra-ortodoxní; doslova „zbožný“ nebo „bohobojný“.
8. V hebrejském článku „Virus antisemitismu“, in *Makor Rishon, Mussaf L'Shabbat*, 28. srpen 2020.

Dr. Deborah Weissmanová (*1947), židovská učitelka a akademička na odpočinku, žije od roku 1972 v Jeruzalémě. Po dvě období byla prezidentkou Mezinárodní rady křesťanů a Židů (ICCJ) a nyní je její konzultantkou.

Tetrahydrokanabinolem k Šivovi a konečnému vysvobození

SÁDHUOVÉ A MARIHUANA

Ondřej Havelka

V Indii a Nepálu se cestovatel dříve či později setká s ostentativně vyhlázejícími hinduistickými (v menší míře také džinistickými) askety, kterým se říká sádhu (साधु) – doslova „ten, který praktikuje sádhanu“, tedy přísnou duchovní cestu. Slovo sádhu bývá volně překládáno jako **svatý muž**,¹ zatímco původní význam sanskrtského slova je „přímý“, „pravý“, „správný“.

Sádhu je putující či osaměle žijící asketa vycházející z hinduistické ortodoxie (nejčastěji šivaismu a višnuismu), který se vzdal světského života, tedy smyslového potěšení (*káma*), bohatství a fyzické síly (*artha*) a všech vnějších náboženských zákonů a povinností (*dharma*), aby se nerušeně věnoval ortopraxi a směřoval k dosažení vysvobození (*móksa*) prostřednictvím meditace a kontemplace často umocňované rituálním kouřením silné marihuany a ručně připravovaného hašiše.² Užívání kanabinoidů v praktické spiritualitě sádhuů není pouhým epifenomenem; u mnohých se naopak jedná o elementární nástroj pro dosahování mystického sjednocení (vědomého zakušení jednoty *átman–brahma*)³ a duchovního růstu. Marihuana tedy v duchovním úsilí sádhuů není cestou, ale nástrojem, který zintenzivňuje duchovní úsilí na cestě ke konečnému vysvobození z koloběhu reinkarnací.

Sádhuové se vzdali všech světských závazků, které stahují osobu k materiálu a iluzi; zásadně do ruky neberou peníze, ovšem s penězi přesto velmi zajímavě nakládají: když jsem např. meditoval se třemi sádhu u posvátné řeky Gangy a po několika hodinách jsme začali rozprávět o božích tajemstvích, přišla k nám hinduistka, poklonila se před sádhu až k zemi a položila jim k nohám deset rupií – nejstarší sádhu jí pozhledal a zeptal se mě, jestli si dám čaj. Přikývl jsem. Sádhu lusknul na pouličního prodávče čaje, ten přitáhl svůj vozík, nalil čtyři plastové šálky čaje a vzal si ze země čtyři rupie, což byla cena čtyř čajů. Sádhu na něj s úsměvem kývl, aby si vzal i zbylých šest a prodávč se šťastně rozloučil. Tento mikropříběh výstižně prezentuje vztah sádhuů k penězům. Po klidném vychutnání čaje

jeden sádhu naplnil kuželovitou dýmku čistou sušenou marihuanou (jedná se o květenství a listy samičích rostlin *cannabis sativa*), zapálil a několika silnými vdechy se sádhuové postupně posunuli na vedlejší (ryze subjektivně ovšem právě na tu správnou) úroveň vnímání skutečnosti, abychom poté společně vedli dlouhý, pomalý duchovní dialog s oboustranným zájmem nahlédnout do světa toho druhého, přerušovaný čím dál delšími intervaly mlčení, jež kontrastovaly s hulákající indickou hudbou z nedaleké čajovny. Snažili jsme se dotýkat podstaty. Pouťově rozjařenou Indii kolem sebe jsme vnímali jen jako jakousi ztřeštěnou divadelní komedii. Sahali jsme si na významové jádro, i když každý z jiného úhlu.

Sádhuové se v Indii a Nepálu těší mimořádné úctě a respektu, snad s výjimkou silně levicově smýšlejících lidí (v Indii jich není málo), kteří kritizují jejich materiální neproduktivitu. Ano, sádhuové skutečně nic materiálního neprodukují, nepracují, pokušují marihuanu, a přesto mají jízdné v autobusech a vlcích zdarma, lidé je obdarovávají stravou a k nohám jim odevzdávají peníze. Sádhuové pracují na duchovní rovině, což komunistické materialisty významně dráždí.

Sádhu bývá obvykle hinduista, který vedl běžný život, pracoval, vychoval děti a jakmile se děti osamostatnily, opustil ženu, opustil veškerou světskou motivaci lidského bytí a vyhledal svého učitele – gurua. V tuto chvíli sádhu zemřel pro běžný svět, na znamení čehož mu byla oholena hlava i tvář a přijal jednoduché oblečení. Období následování učitele obvykle trvá několik let – od proměny z „normálního“ indického muže v sádhu

si asketa přestane stříhat vlasy a vousy. Staří sádhuové mají až třímetrové dredy a velmi dlouhé vousy, bývají velmi hubení (stravu přijímají často jen v minimálním množství) a obvykle mají na obličeji rituální malby, které také prozrazují jaký směr v mimořádně pestrém hinduismu vyznávají. Sádhuové jsou velmi často (nikoli však výlučně) jóginí, ovšem ne všichni indičtí jóginí jsou zároveň sádhuové.

Cestovatel se může setkat se sádhu provozujícími extrémní cvičení své vůle velmi zvláštními metodami: dlouhodobé stání na jedné noze, svírání ruky v pěst tak dlouho, až nehty zarostou do dlaně, držení ruky nad hlavou, až ruka de facto odumře, chození dokola na jednom místě nebo plazení se po břiše stovky kilometrů. Drtivá většina z několika milionů indických a nepálských sádhuů však tyto praktiky neprovozuje.

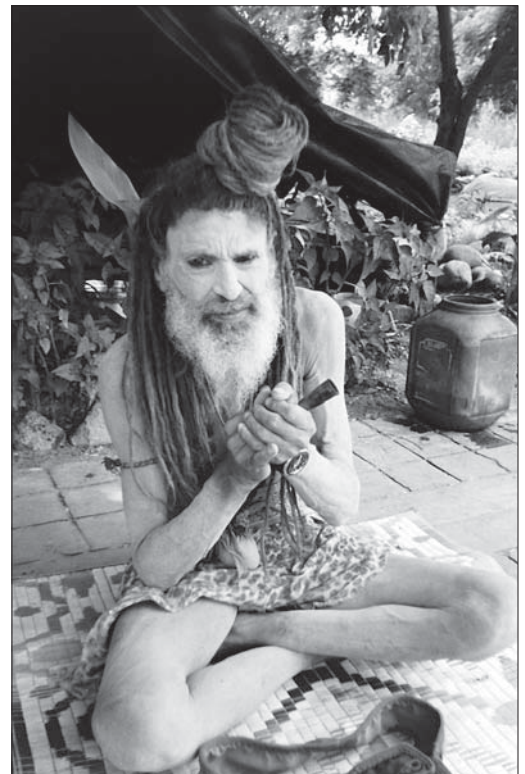
Sádhuové se rádi zdržují v blízkosti posvátné řeky Gangy, kde provádějí rituální koupele, po nichž se někteří pokryjí popelem z ohniště a medituji. Mnoho sádhuů ovšem žije zcela izolovaně, často v podhůří Himálaje v malých jeskyních, kde mají absolutní klid ke svému duchovnímu cvičení. Asketický život rigorózní duchovní praxe je možný také pro ženy: říká se jim sádhvi.⁴ Během čtyř měsíců, které jsem mezi sádhu strávil, jsem ovšem neviděl ani jedinou. Většina sádhuů, se kterými jsem možnost hovořit, meditovat a přihlížet jejich kouření tradiční dýmky (sádhuové poeticky hovoří o kouření šivových dredů), byli starší muži, ale úplnou výjimkou nebyli ani mladí muži kolem pětadvaceti let, kteří se vzdali rodinného života a vstoupili do asketického života.

Prakticky všichni z desítek sádhuů, které jsem poznal, mi po delším rozhovoru nabídli společnou duchovně zaměřenou konzumaci marihuany či hašiše nebo pokrmů z nich připravených a odtud také pramení možná provokativní, ale upřímně a s naprostou vážností i úctou míněný nadtitulek článku: tetrahydrokanabinolem k Šivovi (nebo Višnuovi) a konečnému vysvobození. Odborníci, kteří opomíjí vnímat marihuanu jako nedílnou součást spirituality sádhuů, bezpochyby strávili se sádhu v Indii velmi málo času. Kouření silné marihuany ze speciálních dýmek kuželovitého tvaru zvaných *čilum* bytostně patří k duchovnímu růstu a životu indických a nepálských sádhuů. Fakt, že v naší kulturní oblasti je mari-

huana odsuzována jako droga, nám nedává žádnou pravomoc, abychom neuváženě odsoudili tisíciletou religiózní tradici Indie.

Inhalací spalovaného sušeného konopí dochází k ovlivnění funkce mozku zejména účinnou látkou THC (tetrahydrokanabinol), což subjektivně umocňuje jakýkoli prožitek. To platí také o prožitku duchovním. Zatímco střídmější kouření vede k mírně intenzivnějšímu prožitku a snazšímu odpoutání se od problému všedního dne, silnější, až velmi silná konzumace zajistí částečné až úplné subjektivní odpoutání se od smyslového světa a ponoření se do plné přítomnosti „ustavičného nyní“. Prožívání ryzí přítomnosti je natolik intenzivní, že je obtížné (při silné intoxikaci dokonce nemožné) vzpomenout si na předchozí myšlenku či téma rozhovoru. Čas také subjektivně plyne jinou rychlostí. Meditace či vztahování se k Bohu je prožíváno velmi intenzivně a může docházet až ke stavům mystického sjednocení s Bohem,⁵ případně s celkem skutečnosti či pocitu souladu s vesmírem, ovšem účinná látka THC pouze zesiluje prožitek, a tedy záleží na každém jedinci a jeho duchovní cestě i úsilí, jaký výsledný prožitek přinese. Pokud bude člověk pouze projíkovat své fantazie do nadsvěta, budou ony fantazie intenzivnější a krásnější a člověk si je – lidově řečeno – „více užije“, ale budou to stále jen fantazie. Proto je při užívání kanabinoidů jako duchovního nástroje nezbytné vědět, kam kráčíme, a nepodlehout jen vlastnímu příjemnému snění, které by bylo pouhým pobavením se, krátkým únikem z tíživé reality, ale nikoli skutečnou duchovní cestou.

Při silném opojení kanabinoidy může člověk prožívat pocit porozumění či velmi opojný pocit skutečnosti, že vše do posledního detailu dává perfektní smysl. V tomto směru bývá zakoušen ještě intenzivnější pocit pochopení celkového kontextu existence po požití lysohlávek, dobře známých v našem prostředí, ovšem to jsme od indických sádhuů odbočili velmi daleko. Mystický pocit jednoty lze připodobnit rozpuštění prožívání dichotomie subjekt–objekt, kdy sádhu svým tetrahydrokanabinolem rozšířeným vědomím opustí své já a zakusí blaženou jednotu s celkem skutečnosti. Jde

Sádhu.

Foto: autor.

o splnutí átmana (vnitřní individuální podstaty lidské bytosti) a brahma (transcendentálního božského zdroje a podstaty celé skutečnosti), překonání separace jedince od věčného původu.⁶ Kde není žádné já, tam také není žádné utrpení, žádná osobní nepřízeň, žádná žádostivost, žádná budoucnost, žádné obavy, žádná osobní vůle. Někteří sádhuové hovoří o stavu jednoty, který provází pocit, že všechny otázky jsou vyjasněny, neboť není-li žádné já, nejsou žádné otázky. Ve stavu mystického sjednocení duchovní mistr nazírá nestvořené a nekonečné božství a je tedy logicky nemožné jej popsat stvořenými, konečnými a značně omezenými slovy. ■

Poznámky

- 1 Srov. KLOSTERMAIER, Klaus K. *A Survey of Hinduism*. 3. vyd. New York: State University of New York Press, 2007, s. 299.
- 2 Srov. FLOOD, Gavin. *An introduction to Hinduism*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 92.
- 3 Srov. KÜNG, Hans – STIETENCROHN, Heinrich. *Křesťanství a hinduismus*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 87.
- 4 Srov. JAINI, Padmanabh S. *Gender and Salvation: Jaina Debates on the Spiritual Liberation of Women*. 1. vyd. Oakland: University of California Press, 1991, s. 180.
- 5 Srov. DHAVAMONY, Mariasusai. *Hindu Spirituality*. 1. vyd. Roma: Gregorian & Biblical Press, 1999, s. 129.
- 6 Srov. KÜNG – STIETENCROHN, *Křesťanství...* s. 87.

ThLic. Mgr. Ondřej Havelka (*1980) je doktorandem na Katolické teologické fakultě UK. Zabývá se křesťanskou hospodářskou etikou a mezináboženským dialogem, je jednatelem stavební společnosti a provozním ředitelem ekologické společnosti.

Racionalizace zklamaných předpovědí v hnutí Boží rodina

PŘEDPOVĚĎ NIKDY NEZKLAME VŠECHNY

Jitka Schlichtsová

Na první pohled by se mohlo zdát, že ústředním bodem, kolem kterého náboženská hnutí vznikají, formují se a žijí, je vždy převratně nová nauka, jejíž nedílnou součástí je obvykle také vidina nějaké formy budoucí blaženosti, ať už v blízké či vzdálenější budoucnosti, v současném životě či po něm. Stejně tak by se mohlo zdát logické i to, že se takové náboženské hnutí musí nevyhnutelně rozpadnout, pokud se proroctví nenaplní. Zvláště tehdy, byla-li předpověď určena na dobu velmi blízkou, naděje s ní spojené byly velké a zklamání rovněž tak. Že tomu tak ale není, můžeme pozorovat také na příkladu českého nového náboženského hnutí Jany Kyslíkové, pro které se již vžilo označení Boží rodina.

Světovými průkopníky ve studiu milénalismu¹ a zklamání, které je s očekáváním převratných událostí neoddelitelně spojeno, byli například Norman Cohn², Leon Festinger,³ Catherine Wessingerová⁴, Richard Landes⁵ nebo J. Gordon Melton.⁶ Také v českém prostředí bylo tomuto tématu věnováno nemálo pozornosti a zabývala se jím řada autorů. Výsledky jejich práce mohou zprostředkovat zejména dva sborníky v českém⁷ a jeden v anglickém jazyce⁸ o mileniálních konceptech v náboženských i sekulárních podobách. Také *Dingir* tomuto tématu věnoval hned dvě čísla.⁹

Teorie, kterou tito autoři postupně vytvořili, nám umožňuje uchopení „ideálních typů“ mileniálních koncepcí a jejich vývoje. Ty se samozřejmě mohou prolínat, vyvíjet, lišit v některých důrazech a jiné důrazy zase zcela postrádat či potlačit. Společné mají to, že nahlízejí čas lineárně a rozdělují ho do tří období. Prvním z nich je současnost, která v sobě obvykle zahrnuje také celý dosavadní vývoj lidstva (či alespoň jeho velkou část). Minulost je obvykle vnímána jako nedokonalá, či dokonce zvrácená, a plná chyb, nevyhnutelně vedoucí k současnému neuspokojivému stavu světa. Ten se nutně ocitá na prahu změny. Druhá fáze náleží změně, která již probíhá či proběhne v dohledné době za účasti transcendent-

ního činitele. Poslední fází je blažený stav očekávaný v budoucnosti.

Podstatné rozdíly můžeme vidět zejména v tom, jak bude podle daného uskupení probíhat fáze změny. Pokud je očekáván dramatický zlom a změna skrze tragické, či dokonce apokalyptické události, pak hovoříme o *katastrofickém milénalismu*. Opačný pól potom představuje *progresivní milénalismus* – sva očekávání formuluje spíše jako transformaci vědomí lidstva, která povede k vyřešení všeho, co je na současnosti nedokonalého. Mohou se lišit také představy o blízkosti a nevyhnutelnosti změny. Zatímco *avertivní milénalismus* reprezentuje myšlenkovou linii, podle níž je možné duchovním úsilím odvrátit hrozící katastrofu, *realizovaný milénalismus* zase pracuje s představou, že doba blaženosti již nastala a je (byť i jen částečně) realizována již v tomto čase.

Zatím stále ještě neformální uskupení následovníků učení české duchovní učitelky Jany Kyslíkové¹⁰ z Ústí nad Labem čítající jen přibližně padesátku českých a dvacítku slovenských příznivců, je právě takovým novým náboženským hnutím, které dokáže jednotlivé prvky milénalismu velmi dobře propojovat. Je živým důkazem toho, že se různé typy milénalismu v rámci jednoho učení vzájemně nevylučují. Jejich vzájemné prolínání a změny důrazů mohou v potřebnou

chvilu sloužit k racionalizaci hrozícího zklamání z nenaplněného proroctví.¹¹

První takové zklamání zažila Jana Kyslíková a její příznivci již 28. září 2003, kdy Kyslíková předpověděla¹² zhmotnění Boha na Pražském hradě. Ve své knize *„Hovory s Bohem“* tvrdila také to, že je předurčena se ve svých 47 letech stát matkou nového Ježíše a plánovala založení satelitního města Ráj u Prahy, kde se chystala „žít a bydlet spolu s lidmi, kteří s námi budou šířit naše poslání. Naše město bude prototypem sídliště, kde mají lidé vše, co potřebují k životu: prostorné a světlé domy, zařízení ne luxusně ale pohodlně, účelně, s možností snadno udržitelné hygieny, se zahradami, různými druhy okrasných i ovocných stromů a jiných rostlin, s vodopády, jezírky, obchodními centry s příjemným prostředím, kde zákazníci nebudou nuceni ke zbytečným nákupům, s akvaparkem, zábavním a sportovním centrem a podobně. Taková sídliště pak budou vyrůstat jako houby po dešti“ ve všech světadílech, státech a městech.“¹³

Kyslíková tedy v roce 2003 očekávala druhý příchod Ježíše Krista a blaženou budoucnost. Úvodní kapitolu své knihy zakončila slovy: „*Láska začala uzdravovat planetu Země a my voláme všechny lidi, kterým není osud této mimořádně krásné planety lhostejný, přidejte se k nám... Zemi hrozí v roce 2012 katastrofa nedozírných následků.*“¹⁴ Varovala před blížící se katastrofou, ale zároveň věřila v možnost jejího odvrácení, nápravu a dosažení blaženosti skrze zapojení co největšího počtu lidí. Zhmotnění Boha na Pražském hradě 28. září 2003 mělo přinést důkaz o pravdivosti všeho, co je v knize uvedeno a potvrdit spojení mezi Kyslíkovou a Bohem. K žádnému převratnému události však nedošlo a účastníci setkání včetně prorokyně Jany odcházeli zklamaní.¹⁵

„*Když jsme se všichni rozešli, s různými pocity pochopitelně, začala jsem po dvou měsících číst ‚Nové Zjevení Pána Ježíše Krista‘ a tehdy teprve jsem se dozvěděla, že já jsem Pán Ježíš Kristus v ženském těle,*“ popsala Kyslíková tehdejší události při výročním setkání, které proběhlo letos 28. září. Tento způsob racionalizace zklamání umožnil další pokračování její činnosti, internetové vydání dalších dvou knih, z nichž je podstatnější ta s názvem *Nové Zjevení Pána Ježíše Krista Boží rodiny*.¹⁷ V ní je položena nová nauka tak, aby přeznačila původní očekávání a zahrnula

do něj „nově poznanou pravdu“, a zároveň ji legitimovala jasným propojením s dílem, jemuž byla v okruhu zainteresovaných osob již dříve přiznána duchovní autorita. Toto dílo pak Kyslíková ve svých vlastních textech dále rozvíjí a vysvětluje, čímž se dostává do pozice pokračovatelky, již jsou postupně odkrývány nové a nové skutečnosti.

Původně avertivní mileniální koncepce byla postupně nahrazena kombinací prvků katastrofického a progresivního milenialismu. Na jedné straně se očekává postupné sebezničení Země pod vládou Pseudotvůrců a Nového světového řádu (NWO), na straně druhé však dobří stvořenci a superstvořenci, speciální bytosti v tělech spolupracovníků Boží rodiny, pomáhají zprostředkovat poselství Pána Ježíše Krista a zachránit co nejvíce duší živých i mrtvých lidí. Poskytují jim možnost konvertovat, dosáhnout vyšších dimenzí vědomí a žít nadále v pozitivním stavu.

Nové informace jsou podle potřeby zveřejňovány v tzv. *Sděleních Pána Ježíše Krista* nejčastěji prostřednictvím Michala R., nejbližšího spolupracovníka J. Kyslíkové. Právě informace obsažené ve sděleních pomohly překonat zklamání z neuskutečněního příchodu Bohyně Jany a jejích nejbližších Dvanácti hvězd na plánované setkání v Milíčovském lese v roce 2017, vysvětlit dlouhé období, kdy nebylo možné se s Janou osobně setkat (kontakt s ní byl možný pouze skrze facebookový profil), opakovaně posunout dobu jejího očekávaného převibrování do nové dimenze i několikrát změny ve výběru Dvanácti hvězd a mnohé dal-

ší kroky, které byly v přímém rozporu s předchozími sděleními. V těchto sděleních se setkáváme se všemi třemi základními typy racionalizací nesplněného proroctví: chybou v dataci, přisouzením viny nějakému činiteli a konstatováním, že k naplnění proroctví došlo, i když jiným způsobem. V případě Jany Kyslíkové jsou všechny racionalizace navíc podněry ujištěním, že plán Pána Ježíše Krista nezná, a ani nemůže znát, nikdo jiný než samotný Pán Ježíš Kristus. Plán je ale vždy dokonalý a žádná událost ho nemůže změnit ani vychýlit. Vše se děje přesně tak, jak je to v danou chvíli nejlepší.

Nyní se tato *Sdělení PJK* stávají klíčovými také v tom, co bychom mohli s jistotou rezervou již nyní charakterizovat jako přechod od *živelného milenialismu* k *milenialismu zvládnutému*. V uplynulých letech totiž někteří ze „spolupracovníků Boží rodiny“ v očekávání blízkých

převratných změn nejen přerušili kontakty se svými rodinami či přáteli, ale někteří se také rozhodli pro „život mimo systém“. Vzdali se své práce, bydliště, dokladů totožnosti a dalších jistot, aby nebyli ničím vázáni a mohli co nejlépe naplnovat svou roli v nejasném plánu Pána Ježíše Krista. „Nikdo z vás se mi nepotřebuje zavděčit, protože jste přesně takoví, jaké vás potřebuji na této planetě mít. Takové vás mám rád, takové vás bezpodmínečně miluji, ať už uděláte cokoli,“ sděloval Michal R. jen před několika dny.¹⁸

Takový přechod ale bude bezpochyby trvat ještě nějakou dobu. Svědčí o tom stále vysoké nasazení skupin spolupracovníků, kteří se i přes zákaz shromažďování a další platná opatření proti šíření nového koronaviru stále setkávají na různých místech Česka a Slovenska za účelem duchovní práce. V místech setkání otevírají multidimenzionální portály pro výše zmíněné konverze duší, které se rozhodly vstoupit do pozitivního stavu. Možné obavy spolupracovníků z nákazy koronavirem a možného čipování pomocí povinné vakcinace proti covid-19 klidilo *Sdělení PJK* prostřednictvím Michala R. slovy: „Někteří z vás se necháváte oficiálními zprávami namíchanými s alternativními informacemi ovlivňovat do té míry, že začínáte mít strach o sebe a své bližní. (...) Já, Pán Ježíš Kristus Boží Rodina vás tímto vyzývám, abyste se vzpamatovali a mysleli na dokonalost mého plánu a na ochranu, kterou vám poskytuji v každé vteřině vašeho života. (...) Pamatuje, že v plánech vašich duší není zažít novodobou totalitu na fyzické úrovni, ale ukázat ostatním

Poznámky

- 1 „Přesvědčení o kolektivním dosažení všestranného blaha za pomoci transcendentní síly.“ VOJTÍŠEK, Zdeněk. Koncepce milenialismu. In: BIERNOT, David, ed. *Konec tohoto světa: milenialismus a jeho místo v judaismu, křesťanství a islámu*. Praha: Dingir, 2012, s. 9.
- 2 Např. COHN, Norman. *The Pursuit of the Millennium*. New York: Oxford University Press, 1. vydání 1957.
- 3 FESTINGER, Leon, RIECKEN, Henry W., SCHACHTER, Stanley. *When Prophecy Fails. A Social and Psychological Study of a Modern Group that Predicted the Destruction of the World*. New York: Harper & Row Publishers, 1. vydání 1956.
- 4 Např. WESSINGER, Catherine, ed. *Millenialism, Persecution, and Violence. Historical Cases*. Syracuse: Syracuse University Press, 2000.
- 5 LANDES, Richard A. *Heaven on Earth. The Varieties of Millennial Movements*. New York: Oxford University Press, 2011.
- 6 MELTON, J. Gordon. *Spiritualization and Reaffirmation. What Really Happens when Prophecy Fails*. In: STONE, Jon R. (ed.). *Expecting Armageddon. Essential Readings in Failed Prophecy*. New York, London: Routledge, 2000.

- 7 BIERNOT, *Konec tohoto světa... a VOJTÍŠEK, Zdeněk, ed. Apokalypsa nebo transformace? Mileniální koncepce v minulosti i současnosti*. Praha: Dingir, 2014.
- 8 VOJTÍŠEK, Zdeněk, ed. *Millennialism: expecting the end of the world in the past and present*. Praha: Dingir, 2013.
- 9 Dingir 4/2006: Konec světa a budoucí blaženost a Dingir 2/2014: Když zklame předpověď.
- 10 O historii a základních prvcích nauky Jany Kyslíkové pojednává: SCHLICHTSOVÁ, Jitka. Boj dobra a zla v Multivesmíru. Dingir. 2018, 21(3), s. 93–95.
- 11 Potřebou a procesy, kterými jedinec uvádí do souladu dvě vzájemně si odporující kognice, jakými může být právě rozpor nadějí a očekávání vůči skutečným událostem, se věnoval Leon Festinger. Tento jev nazval kognitivní disonancí. FESTINGER, Leon. *The Theory of Cognitive Dissonance*. London: Tavistock Publications. 1. vydání 1957.
- 12 KYSLÍKOVÁ, Jana. *Hovory s Bohem: s tebou láska kvete láska kolem nás*. Praha: Chvojko nakladatelství, 2003, s. 18, 48, 64 a 99.
- 13 Tamtéž, s. 11.
- 14 Tamtéž, s. 11.
- 15 HALFAR, L.: Konec světa až v roce 2012. Dingir (4), 2003. s. 141.

- 16 FRANCUCH, Petr Daniel. *Nové zjevení Pána Ježíše Krista* [online]. 1993, [cit. 2020-11-02]. Dostupné z: http://www.andele-nebe.cz/svetelna_knihovna/cz_nove_zjeveni_pana_jezise_krista.htm.
- 17 KYSLÍKOVÁ, Jana. *Nové zjevení Pána Ježíše Krista Boží rodiny* [online]. 2014 [cit. 2020-11-02]. Dostupné z: <http://www.bozirodina.cz/NZMK-obsah.htm>.
- 18 MICHAL R. Sdělení PJK: Nepotřebujete se mi zavděčit [online]. 1. 11. 2020 [cit. 2020-11-02]. Dostupné z: <http://svetelneinfo.cz/nepotrebuje-se-mi-zavdecit/>.
- 19 MICHAL R. Povinné čipování nastane až po rozdělení lidstva [online]. 27. 10. 2020 [cit. 2020-11-02]. Dostupné z: <http://svetelneinfo.cz/povinne-cipovani-nastane-az-po-rozdeleni-lidstva/>.
- 20 LANDES, Richard. Millenarianism and the Dynamics of Apocalyptic Millenialism. In: O'LEARY, Stephen D., McGHEE, Glen S. (eds.). *War in Heaven / Heaven on Earth. Theories of the Apocalyptic*. London, Oakville: Equinox, 2005, s. 35.
- 21 TUMMINIA, Diana G. *When Prophecy Never Fails: Myth and Reality in a Flying-Saucer Group*. New York: Oxford University Press, 2005.

cestu ven z tohoto planetárního vězení, a to ještě předtím, než otěže moci v době konce naplno převezmou složky negativního stavu. K tomu účinně dopomůžete tím, že budete číst Nové Zjevení, a především ho uvádět do svých každodenních životů. Touto cestou se stáváte příkladem pro obrovské množství bytostí nejen na fyzické, ale zejména na zprostředkující a duchovní úrovni.¹⁹

Podobně, a snad i více, radikalizační funkci mají také ta sdělení, která se zabývají údajnou diverzní aktivitou skupiny apokalyptů. Ti, kteří nepřijali nabízené strategie, jak své zklamání z nenaplněných očekávání racionalizovat a od Jany Kyslíkové se odvrátili, jsou nejčastěji označováni jako Antitým Boží rodiny. Jako vyjádření podpory učení Jany Kyslíkové vznikla série „Výzvy pseudotvůrcům, renegátům a antitýmu BR od týmu Boží rodiny“. Jednotliví členové zde vyjadřují svou oddanost Janě Kyslíkové. Takové proklamace mají spíše než na oponenty vliv na samotné věřící, kteří se touto formou utvrzují ve svém přesvědčení. Opakují poskytnuté racionalizace, deklarují svou loajalitu, a nakonec posilují polarizaci *my versus oni*.

Pokud tedy spolu s Richardem Landsem říkáme, že „studium milenialismu je studiem zklamání“²⁰ a s Leonem Festingerem přicházíme na kloub kognitivní disonanci a poznáváme strategie, které jsou v Boží rodině k eliminaci stresu z hrozícího zklamání využívány, mohli bychom s americkou sociální psychologou Dianou G. Tuminiovou konstatovat, že „prorocství nikdy nezklame“.²¹ Možná bychom si ale – s ohledem na existenci apokalyptů, pro které byla zklamání předpověď důvodem k odchodu – mohli dovolit i drobnou korekci v tom smyslu, že prorocství sice někdy zklame, ale rozhodně nikdy nezklame všechny. ■

The Prophecy Never Fails For All

The article further develops the theme of the article „Good and Evil Fighting in the Multiverse“ in *Dingir* 3/2018. It focuses on the Czech new religious movement of spiritual leader Jana Kyslíková. The members of this movement call themselves most often „God's family team“. The article sums up the typology of millennial concepts and ways of rationalizing prophecy failures in new religious movements. In light of these theories, the article attempts to explain why this movement has been active since 2003 in spite of the fact that none of its predictions has come true.

Mgr. Jitka Schlichtsová (*1988) je doktorandkou oboru filozofie náboženství na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Věnuje se studiu současného náboženského života a nových náboženských hnutí.

Římskokatolická církev v Česku v první vlně pandemie Covid-19

CÍRKEV V DOBĚ PANDEMIE

Matěj Senft a Jiří Motl

Pandemie koronaviru (Covid-19) zachvátila na počátku roku 2020 celý svět. Opatření zavedená za účelem zmírnění šíření nákazy tohoto respiračního onemocnění ovlivnila chod řady institucí i každodenní život lidí. Výrazný vliv měla neopomenutelně i na duchovní doprovázení a každodenní náboženské prožívání příslušníků různých církví a náboženských společenství.

Tento článek sleduje, jak se zkušenost s první vlnou pandemie (a s ní spojeným nouzovým stavem) odrazila v životě nejpočetnější církve v tuzemském prostředí – římskokatolické církve.¹ V první části textu reflektujeme to, jak se římskokatolická církev u nás stavěla k této výjimečné situaci a jak postupovala při snaze zmírňovat následky pandemie. Ve druhé části textu provádíme analýzu toho, jak reagoval na tuto výjimečnou situaci diskurz české římskokatolické církve (zejména jsme se soustředili na výroky jejích čelních představitelů prostřednictvím médií a virtuálního prostoru). Využíváme přitom metodu diskurzivní analýzy.² Vycházíme zejména z veřejně dostupných zdrojů a rozhovoru se členy tiskového oddělení Arcibiskupství pražského (který jsme v rámci výzkumu provedli).

Úloha náboženského společenství v době pandemie

Náboženské společenství může sehrát při šíření epidemie jak pozitivní, tak negativní úlohu v závislosti na typu společenství či církve, věrouky a náboženské praxe. Pozitivní úlohu popisuje např. studie provedená v Torontu roku 2003 během pandemie plicního onemocnění SARS. Výzkumníci ve svých závěrech dochází k tezi, že rituální chování členů daných církví a náboženských společenství, které se do velké míry projevuje zvýšenou hygienou, spolu s etickými a věroučnými přesvědčeními o pomoci a ochraně „svých bližních“, mohou být prospěšné pro zastavení (nebo alespoň zmírnění) šíření epidemie nebo pandemie.³ To, že náboženské společenství může sehrát i opačnou úlohu, ukazuje např. religionista Zdeněk Vojtíšek, když

popisuje případ jihokorejského nového náboženského hnutí Šinčchondži, ve kterém jeho členové nerespektovali doporučení vlády a epidemiologů, a tak docházelo k blízkému a rizikovému kontaktu jednotlivých členů, a tedy k masivnímu šíření Covid-19.⁴

V kontextu české římskokatolické církve jsme se setkali převážně s přístupem, který respektoval omezení náboženského i společenského života. Z veřejně dostupných informací se zdá, že se nevyskytly žádné větší excesy v porušování nařízení. Představitelé církve vystupovali v tomto směru jednotně a vyzývali věřící k respektování všech nařízení. Česká biskupská konference (dále jen ČBK) za tímto účelem vydávala řadu prohlášení, v nichž upozorňovala na formy duchovní praxe, které mohou v této době posloužit věřícím.

Představitelé církve, a především pak ČBK, zveřejnili a artikulovali (v souvislosti s věroukou církve a náboženským právem) alternativní způsoby, jak nahradit povinnou účast na nedělní bohoslužbě. Za pomoci internetových služeb a české veřejnoprávní televize byly vysílány přenosy online (případně zveřejňovány záznamy) bohoslužeb (výrazněji a ve větším množství pak především v době nejdůležitějšího křesťanského svátku – o Velikonocích).⁵ Představitelé církve mnohdy podkládali svá doporučení i teologickými argumenty. Sociální izolace byla např. spojována se ctností poustevnictví.⁶

Představitelé církve také poukazyvali na možnosti duchovní praxe, které jsou již v církevním právu i věrouce zakotveny, a v tomto období mohly sloužit jako alternativa k obvyklému přistupování ke svátostem: zpověď může

být nahrazena hlubokou či dokonalou lítostí⁷ a eucharistie tzv. duchovním přijímáním.⁸ Věřícím byla také umožněna zpověď po telefonu nebo soukromá zpověď, pokud byly dodrženy hygienické požadavky nařízené vládou ČR.⁹ Církevní představitelé se v těchto otázkách opírali mimo jiné o výroky papeže Františka, který např. prohlásil, že pokud není možné se zpovídat knězi, může se věřící obracet přímo k bohu, když řekl: „Mluvte s Bohem: on je váš otec.“¹⁰

V průběhu první vlny pandemie zůstávaly ve většině měst a obcí otevřené kostely alespoň k individuální modlitbě. V kostelech se mohly sloužit i mše, pokud si to farář přál, „i když tam nemohli věřící“ (Josef Nerušil z odboru komunikace Arcibiskupství pražského – dále jen AP).¹¹ Stanislav Zeman, tiskový mluvčí pražské diecéze, dodal: „Většina kněží nechala od počátku kostely otevřené alespoň k individuálním zpovědím, svátostem atd.“ Výjimku v nouzovém stavu, v době nejrestriktivnějších vládních opatření, měli i nemocniční a vězeňští kaplani, kteří jak k pacientům, tak k vězňům mohli přicházet.

Římskokatolická církev důsledně dbala na to, aby její postupy a prohlášení nebyly v rozporu s nařízeními vlády. „Vím, že pan kardinál to osobně konzultoval s panem Prymulou,“¹² komentoval postup Stanislav Zeman. V tomto ohledu tedy postupovala římskokatolická církev odpovědně a přispěla svým dílem ke zvládnutí první vlny epidemie. Výrazně pozitivní úlohu sehrála římskokatolická

církev také při šití roušek, rozvážení jídla seniorům, mobilizováním velkého množství dobrovolníků, zapojením širokého spektra církevních organizací atp.

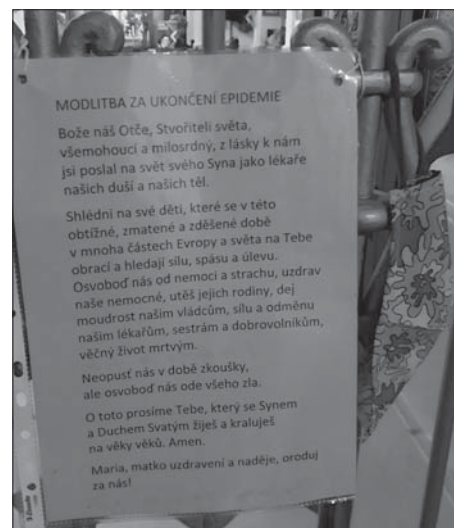
Koronavirus

jako trest, zkouška, nebo šance?

Diskurz římskokatolické církve reflektoval pandemii i teologicky. V této souvislosti se objevilo několik narativů, skrze něž nabývá zkušenost s pandemií duchovního významu. V tomto textu se blíže zaměříme na dva, které se hojně objevovaly v českém veřejném prostoru: pandemie jako trest a pandemie jako zkouška (která je vnímána jako šance či příležitost).

„Tento čas zkoušky, kterým procházíme, nám ukazuje, jací jsme. Tato situace nám hodně vzala a hodně vezme, ale také nám hodně dává. Třeba inspirativní příklady všedního hrdinství a vytrvalosti,“¹³ říkal na konci března univerzitní profesor a kněz Tomáš Halík během jednoho ze svých zaznamenaných kázání uveřejněných na zpravodajském webu *Aktuálně.cz*.

V Halíkově pohledu můžeme sledovat práci s diskurzem současné **krize jako šance**. Pandemie je popisována jako šance k prohloubení spirituality na rovině jednotlivce, věřící díky této zkušenosti může duchovně dozrát. Často zmiňovaným motivem je prohloubení ve smyslu mystického prožívání víry či směrem ke kontemplativní spiritualitě. Na rovině církve jde např. o příležitost pro překonání zastaralých postojů a přístupů.

Modlitba na mříži kostela v Pardubicích.
Foto: Matěj Senft.

Halík zde uplatňuje motiv, který je dlouhodobě zastoupen v jeho díle. V tomto směru navazuje např. na Anselma Grüna, který toto téma rozpracovává např. v knize *Deprese jako šance*.¹⁴ Další z významných křesťanských autorů, který pracuje s tímto motivem, je Thomas Moore, např. v knize *Temné noci duše*.¹⁵ Jde o prastarý motiv, kdy jsou životní těžkosti stavěny do takového světla, ve kterém může člověk vidět i pozitivní stránky nastalé situace.

V českém katolickém prostředí se objevoval i motiv **pandemie jako trestu**, v médiích bylo toto pojmání pandemie mnohdy kritizováno. Příkladem jsou např. reakce na výroky olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera.¹⁶ V této souvislosti česká média odkazovala také

Poznámky

- 1 „Dominující postavení mezi církvemi má u nás již tradičně Církev římskokatolická. V roce 2011 se přihlásily k římskokatolickému vyznání více než čtyři pětiny (83,4 %) všech věřících. V absolutním počtu se jedná o 2,7 milionu občanů představujících zhruba jednu čtvrtinu (26,8 %) z celkového počtu obyvatel.“ Citováno z: „Náboženské vyznání obyvatelstva“ [online]. Praha: Český statistický úřad, 28. 12. 2011. Dostupné z URL: <https://www.czso.cz/csu/czso/57004fa0e2>.
- 2 Diskurzivní analýza (dále DA) je zastřešující pojem pro přístupy zabývající se rolí jazyka při konstrukci sociální reality. „Z metodologického hlediska DA zahrnuje systematické postupy sběru, transkripce a analýzy kvalitativních dat, především verbální interakce (konverzace, interview, focus groups) a psaných textů (mediální dokumenty, informační brožury, učebnice atp).“ Citováno z: Záborská K., Petráňová M., „Metody diskurzivní analýzy“, otištěno v: *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*, Řiháček T., Čermák I., Hytych R. (et al.), Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 105.
- 3 Faust, H., Bensimon, C.M., Upshur, R., *The Role of Faith-Based Organizations in the Ethical Aspects of Pandemic Flu Planning—Lessons Learned from the Toronto SARS Experience*, USA: Public Health Ethics, 2009, s. 105.

- 4 Vojtíšek, Z., „Šinčchondži mezi kritikou a obhajobou“ [online]. Praha: Náboženský infocentrum, 26.03.2020. Dostupné z URL: <https://info.dingir.cz/2020/03/sinchchondzi-mezikritiku-a-obhajobou>.
- 5 TS ČBK, „Česká televize připravila v době karantén omezení přímé přenosy bohoslužeb“ [online]. Praha: Česká biskupská konference, 18. 03. 2020. Dostupné z URL: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200318ceska-televize-pripravila-v-dobe-karantennich-omezeni-prime-prenosy-bohoslužeb>.
- 6 Opatrný, A. P., „Velikonoce pro poustevníky“ [online]. Praha: Svatovojtěšské společenství, 18.03.2020. Dostupné z URL: <http://sv-vojtech.eu/category/kazani-promluvy-inspirace-modlitby>.
- 7 TS ČBK, „Jak je to nyní se svátostí smíření? Inspirace ze Slovenska“ [online]. Praha: Česká biskupská konference, 18.03.2020. Dostupné z URL: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200318jak-je-to-nyni-se-svatosti-smireni-inspirace-ze-slovenska>.
- 8 Klimentová, M., „Duchovní přijímání“ [online]. Praha: Česká biskupská konference, 14.03.2020. Dostupné z URL: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200314duchovni-prijimani>.
- 9 TS ČBK, „Liturgie.cz: Zpověď po telefonu“ Praha: Česká biskupská konference, 20.03.2020. Dostupné z URL: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200320liturgie-cz-zpoved-po-telefonu>.

- 10 Klimentová, M., „Jak se zpovídat během nákazy koronaviru?“ [online]. Praha: Česká biskupská konference, 30.03.2020. Dostupné z URL: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/200330jak-se-zpovídat-behem-nakazy-koronaviru>.
- 11 Veškeré citace a informace související s AP vycházejí z rozhovoru vedeného výzkumníky se jmenovanými zaměstnanci AP v červnu tohoto roku.
- 12 V té době ministr zdravotnictví.
- 13 Halík, T., „Tomáš Halík: Procházíme časem zkoušky. Ukazuje se, kdo je sobec a kdo pomáhá“ [online]. Praha: Aktuálně.cz, 28.03.2020. Dostupné z URL: <https://video.aktualne.cz/z-domova/tomas-halik-prochazime-casem-zkoušky-ukazuje-se-kdo-je-sobec/r~427867da70d811ea8b230cc47ab5f122>.
- 14 Grün, A., *Deprese jako šance*, Praha: Portál, 2009.
- 15 Moore, T., *Temné noci duše: Průvodce na cestě těžkými životními zkouškami*, Praha: Portál, 2009.
- 16 Buchert, V., „Islámský stát a olomoucký arcibiskup Graubner tvrdí, že koronavirus je trest boží. A co Země? Je placatá?“ [online]. Praha: Reflex, 13.04. 2020. Dostupné z URL: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/100726/islamsky-stat-a-olomoucky-arcibiskup-graubner-tvrdi-ze-koronavirus-je-trest-bozi-a-co-zeme-je-placata.html> (Poznámka autorů: Citovaný článek je bulvární, z novinářského hlediska pokleslý a eticky přinejmenším sporný. Přesto, nebo možná právě proto, byl hojně čten a sdílen.)

Ilustrační foto: Denise Duriga, Chicago Catholic.

na představitele římskokatolické církve v zahraničí, kteří spojovali pandemii např. s trestem za zkaženost západního světa (za akceptaci homosexuality, potratů atp.).¹⁷ Tento názor se stal novinářskou senzací, nicméně o smýšlení římskokatolické církve jako celku mnoho nevypovídá. Představitelé české římskokatolické církve se také snažili poukazovat na to, že se jedná – v jejich církvi – o menšinový pohled.¹⁸

Motiv trestu se objevil také v jednom z výroků kardinála Dominika Duky, který nicméně v dalších výročích častěji používal motiv zkoušky.¹⁹ Jeho postoj k pandemii shrnuli zaměstnanci tiskového oddělení AP: „Pana kardinála se ptali nějaký novináři, jestli to vnímá v kontextu božího trestu, a to pan kardinál rezolutně odmítl, to slovo ‚trest‘, ‚pandemie jako trest‘, tenhle diskurz odmítl. A spíš nabídl tu interpretaci ‚zkouška, test‘, ‚zkouška nás, naší víry, naší připravenosti.‘ I když samozřejmě dodávají, že přeci jen v jednom

rozhovoru s Dukou se diskurz trestu objevil: „On o tom trestu mluvil v rozhovoru pro Lidovky. Trest spíš, jako že trestáme sebe za svůj přístup k přírodě, za svůj přístup ke spotřebě, to tam zaznělo.“ Vzhledem k množství výroků a rozhovorů, které během první vlny pandemie koronaviru kardinál Dominik Duka po-

skytl, je však tento výrok v jeho celkovém postoji k pandemii marginální.²⁰ Na Dukových výročích také vidíme, že motiv zkoušky a trestu se může prolínat.

Pokud jde o využívání motivu trestu, je třeba v jednotlivých případech zkoumat, jak je pojímán. Stěžejní otázkou je, za co takový trest přichází. Dále je vhodné sledovat, co od nás podle daného představitele bůh chce. Rozhodující je také to, jestli dané výroky přispívají spíše ke spojování, nebo spíše k rozdělování společnosti. Motiv trestu je totiž často spojen s diskurzem rozdělování na „my“ a „oni“, přičemž jedni konají v souladu s boží vůlí a druzí v rozporu s boží vůlí. Někdy se dokonce objevuje přesvědčení, že správně praktikující křesťan je chráněn před nákazou nebo dokonce vnímání koronaviru jako požehnání, které přispívá k dobrým věcem ve světě.²¹ Takový diskurz se objevuje především v konzervativnějších proudech (nejen římskokatolické církve).

Závěry

Dospěli jsme k závěru, že kroky a jednání římskokatolické církve v první vlně koronaviru přispěly ke zmírnění šíření viru, zároveň se římskokatolická církev v českých zemích snažila zajistit svým věřícím patřičnou duchovní i neduchovní podporu. Z hlediska narativů, s nimiž ve svých výročích nakládali čelní představitelé římskokatolické církve, jsme vybrali a analyzovali dva nejvýraznější: motiv zkoušky nebo šance a motiv trestu. Zatímco první se v českém prostředí v prohlášeních představitelů římskokatolické církve objevoval často, druhý již sporadičtěji.

Z kostela v Zábřehu. Foto: Matěj Senft.

Poznámky

- 17 Havlík, A., „Koronavirus je podle polského kněze trest za homosexualitu. Nejlepším lékem má být modlitba“ [online]. Praha: Refresher.cz, 05.03.2020. Dostupné z URL: <https://refresher.cz/81516-Koronavirus-je-podle-polskeho-kneze-trest-za-homosexualitu-Nejlepsim-lekem-ma-byt-modlitba>.
- 18 Heller, J., „Zapomněli jsme na bezmocnost. Pandemie nás znovu učí zranitelnosti, říká ‚Orko‘ Vácha“ [online]. Praha: Aktuálně.cz, 11. 04. 2020. Dostupné z URL: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/knez-marek-orko-vacha-zapomneli-j sme-na-bezmocnost-pandemie/r~4c3ebf3a6ea311eab115ac1f6b220ee8>.
- 19 „Je to bolestná zkouška, ale dává příležitost ke sblížení, táhneme za jeden provaz, hodnotí kardinál Duka“ [online]. Praha: Česká televize, 27.03.2020. Dostupné z URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3067758-je-bolestna-zkouska-ale-dava-prilezitost-ke-sblizeni-tahneme-za-jeden-provaz-hodnoti>.
- 20 V kontextu tohoto Dukova prohlášení je nutno poukázat na diskurz, který se již od encykliky papeže Františka *Laudato si'* v římskokatolické církvi začíná výrazně objevovat, a to environmentální apel. Během

první vlny pandemie koronaviru bylo vykonáno několik bohoslužeb a pronesena řada modliteb na odvrácení pandemie v českých zemích (včetně mše svaté u Palladia Země České, kterému se přikládá ochranná moc), stejně tak byla v minulosti například vytvořena a pronesena modlitba za déšť. (Tyto informace poskytli během rozhovoru zaměstnanci AP)

- 21 Např. katolický kněz Slawomir Abramowski z varšavské farnosti Bemovo uvedl v jednom ze svých pravidelných nedělních příspěvků na sociální síti Facebook: „Především se skončilo s potraty, tedy zabíjením nenarozených dětí, jejichž počet se po konečném zúčtování může ukázat vyšší než počet obětí koronaviru. (...) Skončily tisíce donekonečna se opakujících večírků s alkoholem, drogami a sexem. Děvy lehčích mravů se po překvalifikování mohou vrátit do normálního života. Manželé a otcové, kteří mají milenky, se s nimi už nebudou stýkat. Ve světě je méně teroru i LBGT pochodů.“ Citováno z: PM, „Pandemie je požehnání, raduje se polský kněz“ [online]. Praha: Seznam.cz, 06.04.2020. Dostupné z URL: <https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/pandemie-je-pozehnani-raduje-se-polsky-knez-40319517>.

Roman Catholic Church in Time of Pandemic Covid-19

The article, based on field research, focuses on the policies of Roman Catholic Church in the Czech Republic during the state of emergency and of restrictive precautions due to coronavirus. In the first part, the authors summarize positive and negative aspects of belonging to religion or religious group. In the second part, the authors deal with the practical steps of the church in the area of spiritual care and everyday religious experience. They also deal with the discourses that major church representatives articulated in their public appearances – the discourse of trial and discourse of punishment.

Mgr. Jiří Motl (*1978) je religionista, věnuje se psychologii náboženství, zabývá se vztahem duševní nemoci a náboženství, Gestalt terapií, učí na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy a na Technické univerzitě v Liberci.

Matěj Senft (*1999) je studentem religionistiky a judaistiky na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

Psychedelie a neošamanismus mezi Asií a Amerikou

Z TUNDRY DO DEŠTNÉHO PRALESA

Zuzana Marie Kostičová

Rozmach západní psychedelie bývá typicky spojován především se jménem Timothyho Learyho a s dalšími osobnostmi americké kontrakultury. Její blízké spojení s nejrůznějšími nativními kulturami světa, zvláště pak s americkými indiány, je však daleko staršího data. Proč dnes psychonauti s oblibou jezdí hledat psychedelické zážitky do jihoamerických pralesů? A jaké jsou kořeny domněnky, že jsou to právě indiáni, v jejichž kulturách dosud přežívá nezkalená pravá spiritualita lidského dávnověku?

Psychedelická revoluce a současný šamanismus (nazývaný také někdy „neošamanismus“) bývají obvykle prezentovány jako dva na sobě nezávislé proudy. Ve skutečnosti však mají rozsáhlé společné kořeny a po většinu svých dějin kráčely více či méně ruku v ruce, a to zvláště ze začátku. Fascinace psychedelickými látkami se totiž budila v podstatě paralelně se zájmem o jejich užívání v kontextu nejrůznějších indigenních společností. Z toho důvodu se nejvýraznější apologeté psychedelik často rekrutovali přímo z řad antropologů, psychologů a etnobotaniků, kteří se o ně původně začali zajímat ryze z vědeckého hlediska. V tomto smyslu jsou také jak psychedelická revoluce, tak vznik neošamanismu neoddtělně spjaty s akademickým prostředím. Bez něho by se nezrodily. A jak uvidíme, dějiny obou fenoménů se neustále osudově točí kolem univerzit, ať už se na nich snaží emancipovat sebevíc.

Příbuznost mezi oběma jevy sahá až za hranice společného původu a odkazuje se k základu, který stojí v jádře jich obou – totiž ke změně stavu vědomí. Právě optikou změněných stavů vědomí se postupně zkonstruovala akademická představa šamanismu, která byla velmi populární zvláště v druhé polovině dvacátého století a která jej vnímala nikoli jako typ náboženství, ale jako specifickou techniku navození transu, extáze nebo vidění. Přestože v současné době je tato myšlenka stále více kritizována, prostřednictvím psychedelické revoluce se etablovala její představa šamana jako snivce, jehož ústřední schopností je toulat se ve změněných stavech vědomí nepovědomými krajinami a hovořit s fantaskními bytostmi, které je obývají. A přestože se v tomto konstruktu šamanismu pracovalo s různými technikami

navozujícími extázi, psychedelická revoluce se chopila zvláště toho nejvýraznějšího a zároveň nejkontroverznějšího z nich: psychoaktivních látek. A na rovině nativních kultur dnes neexistuje silnější symbol psychedelické spirituality než indiánský čaroděj.

Za šamany na ledový sever

První záchvěv zájmu o změněné stavy vědomí se přitom neodehrál v amazonských pralesích, ale v mrazivé tundře nejsevernější výspy Starého světa. Daleká nehostinná Sibiř na jedné straně lákala průzkumníky z celé Evropy, zároveň však sloužila už za carských dob jako vězení bez plotů, kam byli vyhošťováni nepohodlní političtí oponenti a intelektuálové. Právě zde se také poprvé zrodil hlubší zájem o šamanismus. Samotné slovo šaman (či *šaman*) ostatně pochází právě ze Sibiře – v jazyce Evenků znamená „vzrušený“ nebo „nabuzený“ a používalo se k označení evenčských náboženských specialistů. Ti byli v Rusku ostatně známi už dávno, tu a tam se vyskytovali dokonce i na carském dvoře, kde hráli roli jakýchsi dvorních šašků.¹ Shovívavý nebo přímo negativní náhled na šamanismus, který tento fakt prozrazuje, však sahal dál než jen do aristokratických kruhů – vyznačovala se jím i raná osvícenská inteligence, zvláště ruská a německá. Obě zkoumaly šamanismus na vědeckých výpravách, Rusové se mu navíc věnovali coby intelektuálně-političtí vyhnanci. Stesk, nedostatek sociálních kontaktů a absence smysluplné činnosti, kterou exulanti trpěli, je totiž mnohdy přiměla ke studiu sibiřských přírodních podmínek a nativních kultur. Jedním ze středobodů jejich zájmu se pak stalo místní náboženství. Pod jejich vlivem nahradil staré křesťanské koncepty šamana jako uctíváče ďábla

modernější, skeptičtější pohled na změněné stavy vědomí, které vědce stejným dílem fascinovaly jako odpuzovaly. Začalo se mluvit nejprve o hloupých pověrách a posléze o duševních nemocech, pro něž se později začátkem 20. století vžil výraz „arktická hysterie“. Podivný trans, nekoordinované pohyby a dramatické hlasové projevy, které tito raní pozorovatelé popisovali, se připisovaly hubené stravě, nedostatku světla během dlouhých polárních nocí a všeobecné zaostalosti sibiřských národů.²

Zdaleka ne všechny interpretace se však odehrávaly na takto negativní notě. Zatímco osvícenští skeptici odmávali šamanismus jako patologický jev, autoři spjatí zvláště s romantismem naopak položili základy idealizovaného vnímání šamana jako mudrce a kněze. Mezi vlivné autory, kteří razili tento pohled, patřil mimo jiné i např. německý filosof Friedrich Schlegel. Dobová fascinace Indií, již způsobil objev posvátných indických textů, pak zrodila romantický orientalismus – v jeho rámci se pak i šamanismus interpretoval jako původní indické náboženství, které se během migrace na sever změnilo, zvulgárnělo a zlidovělo.³

Od muchomůrek k americkým lysohlávkám

V rámci těchto raných evropských studií šamanismu hrály psychedelické látky dosud poměrně malou úlohu. Ptáme-li se tedy na zájem o halucinogeny, zjistíme, že se zrodil podstatně později, a to na druhé straně Atlantského oceánu. Americké 19. století bylo svědkem zrodu několika panindiánských náboženských hnutí, která pracovala s extází či obecně se změněnými stavy vědomí, a přitáhla tak k sobě zájem odborníků. Mezi těmito osobnostmi vystupuje zvláště Weston

La Barre. Objektem zájmu tohoto amerického antropologa bylo mimo jiné náboženství tance ducha („Ghost Dance Religion“), indiánské hnutí postavené na extatickém tanci, zvláště se však proslavil knihou *Peyotlový kult* zabývající se nativním užitím peyotlu. Přestože La Barre se již cele soustředil na americký materiál, ovlivnily jej mimo jiné právě i ruské a německé spisy zabývající se sibiřským šamanismem. Od evropských skeptiků, kteří považovali šamanskou extázi za projev duševní nemoci, přejal i názor, že šamanismus je v podstatě projevem psychopatologie.⁴

Právě v americkém antropologickém milieu počátku dvacátého století se pak ustavuje pevné propojení mezi psychotropními rostlinami a šamanismem. Zrodil se z něj i zvýšený zájem o etnobotaniku a etnomykologii – a na tomto poli se zvláště proslavil slavný amatérský badatel jménem Robert Gordon Wasson. I jeho fascinace psychedeliky byla stále ještě ovlivněna Ruskem. Inspirací tu byla jeho manželka Valentina, která v něm vzbudila zájem o různá kulturní pojetí hub, zvláště hub halucinogenních. Přestože Wasson byl profesí bankovním úředníkem, jeho vášeň pro etnomykologii vyplodila řadu textů, které mu zajistily respekt dobových antropologů. Zájem obou manželů o houby přitáhl jejich pozornost k ruskému sibiřskému šamanismu a dovedl je k sepsání knihy o nativním pojetí hub v Rusku. Hlavní hvězdou tu byla především muchomůrka červená. Wasson rozsáhle spekuloval o tom, že šamanské extáze byly navozovány právě muchomůrkou a ve shodě s orientalistickými představami indického původu šamanismu došel k závěru, že tradice jejího požívání pochází z Indie. V tomto kontextu tvrdil, že posvátný nápoj *sóma*, který popisují staré indické védy a který měl mít psychotropní účinky, byl vyráběn právě z muchomůrek.⁵

Wassonův zájem o Rusko však začal postupně vychládat a slavný amatér obracel svou pozornost stále více na Západ. Setkání s mexickou šamankou Marií Sabinou, která pocházela z etnika Mazatéků, se mu následně stalo osudným. Právě texty o této ženě, která při svých léčivých seancích pracovala

s halucinogenními houbami *psilocybe mexicana*, jej totiž proslavily po celém světě a získaly mu vědecké uznání. A co víc – zapálily první plamen zájmu i v populární kultuře.⁶

Raná psychedelie v zahradě hub a kaktusů

Ne že by Wasson byl první, kdo přivedl zájem veřejnosti ke změně stavů vědomí. Už antropologické výzkumy konce 19. a začátku 20. století vyvolaly zvláště mezi umělci a intelektuály zájem o pozoruhodné účinky psychoaktivních rostlin a o způsob, jakým s nimi nativní kultury pracují. Důležitým mezníkem tu byl především americký spisovatel Aldous Huxley, jinak známý jako autor dystopického románu *Krásný nový svět*, který v padesátých letech experimentálně pozřel plod kaktusu *lopophora williamsii*, známějšího pod původním aztéckým názvem peyotl. Své halucinace následně popsal v esejí *Brány vnímání*.

Zájem veřejnosti vyvolala však i kniha rumunského religionisty Mircei Eliade, která vyšla pod názvem *Šamanismus a archaické techniky extáze*. Idea šamanismu, dosud roztržštěná mezi ruské, německé a americké autory, tu dozrává v komplexní konstrukt. Byl to totiž právě Eliade, kdo vtiskl šamanismu jeho podobu extatické praxe a popsal způsob, jakým v různých indigenních kulturách světa dochází ke spirituálnímu cestování.⁷ Kniha je stále věnována převážně severu Ruska a obecně Starému světu – Eliade ostatně rozsáhle vycházel právě ze zpráv raných evropských teoretiků šamanismu. Přesto vyvolala velký ohlas, a to mimo jiné proto, že její anglický překlad spatřil světlo světa v polovině šedesátých let. V té době již Amerikou mocně zmítala psychedelická revoluce. Vzdor tomu, že byl Eliade vůči psychedelickým látkám

notně skeptický a opakovaně v knize zdůrazňoval, že správný šaman je k navození extáze vůbec nepotřebuje, stal se jedním z tvůrců představy spojení šamana a změněných stavů vědomí. A to až do té míry, že jej dnes mnozí odborníci zařazují mezi jednoho z praotců neošamanismu.⁸

Z univerzity na ulici a zpátky

Tři následující dekády, tedy doba 60.–80. let 20. století, jsou však obdobím, kdy se od sebe linie (neo)šamanismu a psychedelie do jisté míry odpojují. Výraznou roli tu samozřejmě sehrál objev LSD, které vyvinul americký chemik Albert Hoffmann ve třicátých letech a které zpopularizoval zvláště Timothy Leary, hlavní protagonista psychedelické revoluce. Leary a jeho přítel Richard Alpert (později známý jako Ram Dass) se přitom k psychedelikům dostali přes Wassonovy texty a jejich první cesta proto vedla do Mexika za halucinogenními houbami. Tehdy ještě oba učili na Harvardově univerzitě psychologii a prožitek, který na houbách měli, je přiměl přemýšlet nad blahodárnými účinky, které by mohly tyto látky přinést lidské duši. Postupně se jejich výzkum (stejně jako pozdější veřejné působení) od nativních kultur rozsáhle oddělil a soustředil se spíše na obecné účinky psychedelik na mysl. V této podobě se také dostal do kontrakultury, která se jeho závěrů nadšeně chopila. Psychedelika se tak stala součástí nově vznikající alternativní spirituality, jejíž ranou fází obvykle nazýváme „new age“.

Způsob, jakým kontrakultura s psychedeliky pracovala, vytvořil obraz psychonauta jako „zkoušeného hippíka“ s extravagantním účesem, který se pohybuje na okraji společnosti. Máme proto tendenci pouštět ze zřetele fakt, že se psychedelická revoluce nikdy docela neoddelila od univerzit, které ji zrodily.

Vlnu přírodovědných a psychologických výzkumů bohužel přerušilo zapsání psychedelik na seznam zakázaných látek. I tak však ještě stihlo stvořit tak výrazné osobnosti, jako např. český psychiatr Stanislav Grof, který se v 60. letech věnoval výzkumu halucinogenů v ČSSR a nakonec emigroval do Spojených států, kde se svému tématu věnuje vlastně dodnes. I po zákazu však existovaly způ-

Příprava ayahuasky z listů a stonku liány.

Foto z prezentace centra Live4Lali.

soby, jak se psychedeliky rozsáhle zabývat. Jejich největším šampionem byla od počátku antropologie – a ani nyní tomu nebylo jinak. Dá se bez přehánění říci, že se v 60.–80. letech 20. století roztrhl pytel s nadšenci do studia nativního užívání psychotropních látek.

A znovu indiáni

V té době již byly sibiřské pláně v západní kultuře v podstatě zapomenuté a šampionem eliadovské extáze se stal americký indián. Na výzkumy první poloviny 20. století navázaly další velké osobnosti, z nichž některé, např. Peter Furst nebo David Freidel, nikdy univerzitní dráhu neopustily. Jiné se však postupně od akademického prostředí odtrhly a od studia nativního šamanismu přešly nejen k jeho praktikování, ale k tvorbě vlastních systémů, které již byly indigenními kulturami jen inspirované. Mezi nimi vyniká především Carlos Castaneda a Michael Harner. Oba zahájili svou dráhu jako antropologové na Kalifornské univerzitě a skončili jako významní duchovní vůdci a guruové.

Castaneda se v šedesátých letech rozhodl věnovat nativnímu užití psychedelik u severomexického etnika Yaqui. Svě psychedelické učednictví u nativního čaroděje dona Juana Matuse se mu podařilo popsat tak sugestivně, že se z jeho prvních knih okamžitě staly bestsellery. K oaxacké honbě na Marii Sabinu se tak v kontrakultuře přidala nekonečná hledání dona Juana. Je pravda, že původní důraz na psychedelika u Castanedy brzy vyvanul a od poloviny 70. let už zdůrazňoval jiné techniky navození změněných stavů vědomí.⁹ Stejně tak je třeba říci, že v téže době byly Castanedovy spisy prohlášeny za falsum a kolem jejich autora proběhl obrovský akademický skandál, který zanechal hořkou pachutí v nejednom univerzitním antropologovi.¹⁰ Don Juan však mezitím v kontrakultuře (a pozdější alternativní spiritualitě) definitivně zakořenil jako archetyp moudrého indiánského duchovního učitele, do jehož duchovní výbavy patří především právě psychotropní rostliny.

Posledním střípkem do skládačky se stal Michael Harner. Ten opět zahájil kariéru jako univerzitní antropolog a publikoval mnoho textů o nativních kulturách

Muchomůrka červená (*Amanita muscaria*).

obou Amerik, zvláště pak o jihoamerických Jíbarech. Zároveň však ochutnal v jihoamerických pralesích halucinogeny ayahuascu a zásadním způsobem ji zpopularizoval. Zároveň se však rozsáhle věnoval šamanismu. Nakonec se rozhodl opustit akademickou dráhu a vytvořit vlastní systém šamanismu založený zvláště na navozování různých typů změněných stavů vědomí. Stejně jako Castaneda v pozdějším životě od důrazu na psychedelika ustoupil.¹¹ Pevné popkulturní propojení indiánů, šamanismu a halucinogenů tím však nesmazal.

Americká spirituální utopie

Už od dob prvních kontaktů je indián pro západní kulturu projekčním plátnem strachů a obav, ale i romantických utopizujících obrazů. Stejně jako sibiřský šaman pro Evropany je i indián pro Američany zároveň špinavým divochem i ušlechtilým utlačovaným, pověřčivým nevzdělanecem i mistrem zapomenuté moudrosti. Zatímco v osvícenské racionalitě se realizuje spíše ta první poloha, barevné sny starého romantismu i současné spirituality vyzdvihují spíše tu druhou. Ta se pak projikuje do témat, která nás samotné bolestně trápí. V kombinaci s environmentálním aktivismem se indiáni stávají tváří boje proti odlesňování, v kombinaci s bojem za práva menšin pak utiskovanými, jimž byla odňata práva k vlastní půdě. V perspektivě spirituality pak indián stojí jako ztělesnitel pradávnej moudrosti, která na Západě již zcela vymizela a která stále pracuje s duchovním prožitkem přímo a bez zprostředkování institucemi. Popularita psychedelie, která stále prostupuje západní kulturou, z něj pak činí mistra halucinogenů par excellence.

V takto romantizovaném pohledu je indián nikoli objevován, ale doslova konstruován jako zrcadlo, v němž se v po-

sledku díváme do vlastní tváře. Západní kultura na svých výpravách do pralesů svého indiána nejen hledá, ale sama vytváří. Nejčastěji se to děje v podobě různých samozvaných specialistů, kteří za tučný peníz poskytnou bohatému západnímu hledači zakázané látky i exotické místní praktiky, samozřejmě upravené a přizpůsobené podle poptávky. Z hlediska místních

kultur je autenticita takové zkušenosti krajně pochybná. Z opačného pohledu je však hluboce autentická právě v kontextu alternativní spirituality – a ta intimně odpovídá na potřeby stresovaných, přepracovaných Západanů zakletých do hluku gigantických velkoměst. Úcta k snícím šamanům se tak v podstatě příliš neliší od averze osvícenského vědce k zaostalým divochům. Obojí je pouhou projekcí nás samotných a problémů, které jsou pro nás v dané době nejpálčivější. ■

Poznámky

- 1 Andrei Znamenski, *The Beauty of the Primitive: Shamanism and Western Imagination*, Oxford, New York: Oxford University Press 2007, s. 9–10.
- 2 Znamenski, *The Beauty of the Primitive*, s. 81–94.
- 3 Znamenski, *The Beauty of the Primitive*, s. 13–17.
- 4 Weston La Barre, "Hallucinogens and the Shamanic Origins of Religion", otištěno ve *Flesh of the Gods: The Ritual Uses of Hallucinogens*, Peter T. Furst (ed.), New York and Washington: Praeger Publishers 1972, s. 261–278.
- 5 Robert Gordon Wasson, "What was the Soma of the Aryans?", otištěno ve *Flesh of the Gods: The Ritual Uses of Hallucinogens*, Peter Furst (ed.), New York and Washington: Praeger Publishers 1972.
- 6 Znamenski, *The Beauty of the Primitive*, s. 121–136.
- 7 Mircea Eliade, *Šamanismus a archaické techniky extáze*, Praha: Argo 2017, *passim*.
- 8 Robert Waliss, *Shamans/Neo-Shamans: Ecstasy, Alternative Archaeologies and Contemporary Pagans*, London, New York: Routledge 2003, s. 35–38.
- 9 Nahradilo je zvláště lucidní snění, tedy technika, během níž se snící postupně učí svůj sen ovládat a vědomě se v něm pohybovat.
- 10 Znamenski, *The Beauty of the Primitive*, s. 189–193; viz též Christophe Bourseiller, *Carlos Castaneda: Pravda lži: Životopis*, Praha: Volvox Globator 2006, *passim*.
- 11 Kocku von Stuckrad, *The Scientification of Religion: An Historical Study of Discursive Change, 1800–2000*, Boston and Berlin: De Gruyter 2014, s. 170–173.

From Tundra to Rainforest: Psychedelic revolution and Neoshamanism between Asia and America

The article is a short summary of the way in which the early study of Shamanism shifted its main interest from Siberia to Mexico and the Amazon. The article deals with the construction of Otherness in this process, in which Siberian cultures and Native Americans become a mirror of Western Culture.

Dr. **Zuzana Kosticová** je religionistka, působí na katedře religionistiky Husitské teologické fakulty. Dříve se soustředila zvláště na náboženství Mayů a staré Mezoameriky obecně, v současné době se však věnuje převážně alternativní spiritualitě současnosti.

Jak psychedelika ovlivňují mozkovou činnost

MECHANISMY PŮSOBNÍ PSYCHEDELIK

Martin Valchář

Od nepaměti různí šamani, kmenoví náčelníci, medicinmani a kněží používali rozličné chemické látky k dosažení extatického stavu. Toho též dosahovali budhističtí mniši, africké nebo jihoamerické kmeny anebo raní křesťané nefarmakologickým působením – jógou, tancem, tlučením do bubínku, hladověním, nepřijímáním tekutin. Často také kombinovali drogy s nefarmakologickým ovlivněním vnímání. V posledních letech k tomuto přibýly další techniky, např. holotropní dýchání.

K pochopení molekulárního působení psychedelik a dalších typů látek působících na mozkovou činnost přispěly zásadní poznatky o jeho funkci ve druhé polovině minulého století. Jednalo se hlavně o princip nervového přenosu, objevu různých neurotransmiterů (neuropřenašečů) a jejich receptorů. Tyto klíčové objevy přispěly k pochopení působení farmak na mozkové činnosti a rovněž vedly k objevu léčiv k účinné terapii duševních chorob.

Stručně proberu některé typy neurotransmiterů a některých farmak zajímavých v tomto kontextu. Podrobněji se zastavím u neurotransmiteru serotoninu a uvedu některá psychedelika. Také stručně uvedu příklady navození stavu psychedelie nefarmakologickým působením.

Dopamin

Jeho endogenním působením se navozuje stav libosti nebo potěšení. Také má vliv na motivační jednání, snahu dosáhnout cíle a v mechanismu odměňování.

Léčiva blokující jeho přenos jsou účinná při léčbě schizofrenie, hlavně u jejích tzv. pozitivních příznaků, kam patří mj. halucinace. Předpokládá se, že změny v dopaminovém nervovém přenosu hraje roli při patogenezi schizofrenie, přímé důkazy však chybí.

Látky aktivující dopaminergní přenos jsou často zneužívány. Sem patří kokain, amfetamin, metamfetamin (pervitin), metylfenidát. Látky potlačují únavu a zvyšují výkon. Též byly popsány halucinace po jejich podání.

Endorfiny

Jedná se o zkratku endogenních morfinů. Hrají roli při tlumení bolesti a při poci-

tu libosti, blaha. Uvolňují se při zranění a též navozují euforický stav např. po sportovním výkonu, sexu, smíchu anebo při konzumaci pamlsku (čokoláda).

Farmaka působící přes endorfinový systém patří mezi nejčastěji zneužívané – jedná se o morfin, heroin, fentanyl.

Glutamát

Glutamát patří mezi nejrozšířenější neurotransmitery v mozku. Hraje roli v tzv. synaptické plasticitě, význam má v procesu učení a zapamatování. Předpokládá se poruchy v jeho funkci u řady onemocnění – hlavně neurodegenerativní poruchy (Alzheimerova nemoc), ale také při schizofrenii či autismu.

Také některé látky působící tímto mechanismem bývají zneužívány. Celkové anestetikum ketamin navozuje halucinace. Silnější je fencyklidin („angel dust“), který působí též halucinogenně, indukuje podobný stav jako schizofrenie.

Endogenní kanabinoidy

Kanabinoidní systém hraje roli v procesu učení a zapamatování. Endogenní kanabinoidy snižují práh bolesti, regulují stres, apetit.

Patří mezi nejčastěji užívané rekreační látky, jejichž aktivní složkou je tetrahydrokanabinol. Jako hašiš se používá od nepaměti. Navozuje stav relaxace, později euforie. Vyvolává též stav filosofického rozjímání a sebezpytování.

Serotonin

Biologická funkce serotoninu (5-hydroxytryptaminu) je rozsáhlá a není dosud úplně prozkoumána. Hraje roli při modulování nálady, procesu odměňování, učení a paměti. Skupina antidepresiv blokuje zpětné synaptické vychytávání serotoninu, a tím zvyšuje jeho dostupnost v synaptické šterbině. Je tedy možné, že serotonin může hrát roli při depresi a její léčbě. Významná je také jeho úloha v periferii, kde hraje úlohu při vstřebávání a v kardiovaskulárním systému. Interakcí se serotoninovými receptory 5-HT_{2A} v mozku působí všechna níže uvedená psychedelika. Tyto látky (s výjimkou meskalinu) mají podobnou chemickou strukturu jako serotonin – různě substituované indolové jádro (u LSD je zacyklené). Experimentálně se zkoušely tyto látky od 50. let minulého století, v 70. letech došlo k útlumu klinických testů hlavně kvůli hlubší regulaci (důsledek

závažných nežádoucích účinků), v tomto století se zdá, že dochází k renesanci klinického zkoušení psychedelik.

Jedním z historicky nejstarších psychedelik je **psilocybin**. Jedná se o produkt více než 200 druhů hub z rodu *Psilocybe*. Tuto drogu užívali také šamani a kouzelníci hlavně u amerických kultur k dosažení stavu spirituality a extáze. Slavný je tzv. Velkopáteční experiment, který se konal na Velký pátek roku 1962. Celkem dvaceti studentům

teologie byl podán buď psilocybin, anebo jako placebo nikotin ve dvojité slepé studii. Tito dobrovolníci se zúčastnili dvouapůlhodinové bohoslužby, poté byli dotazováni a vyplnili standardizovaný dotazník. U studentů, kterým byl podán psilocybin, byl jejich zážitek srovnatelný s prožitkem mystiků. S těmito studenty byl o několik let později proveden rozhovor, kdy ocenili svou účast ve studii a vypověděli, že tento zážitek ovlivnil jejich další život. Podobných studií byla provedena celá řada se srovnatelným výsledkem. Důkaz, že tento efekt psilocybinu je zprostředkován jeho působením na 5-HT_{2A} receptory, byl předložen současným podáním antagonisty 5-HT₂ receptorů ketanserinu s psilocybinem; k výše uvedeným duševním změnám pak nedošlo.

Kultovním psychedelikem se stal diethylamid kyseliny lysergové (**LSD**). Látku syntetizoval roku 1938 Albert Hoffman a roku 1943 odhalil její psychedelické působení. V 50. letech se jejímu hodnocení věnovaly vojenské struktury USA s cílem nalézt „drogu pravdy“ sloužící k při-

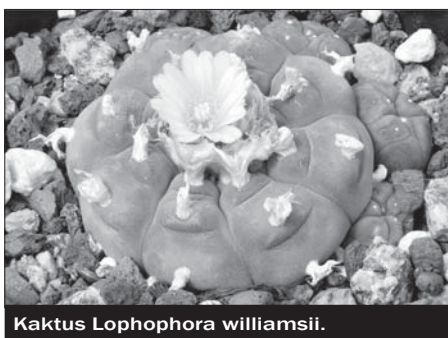

Ropucha *Bufo alvarius*.

znání zadržených. V 60. letech se rozšířil jeho výzkum studiemi na zdravých dobrovolnících, včetně Československa. LSD se zde také komerčně vyrábělo. Ve stejné době došlo k jeho rozšíření mezi mládež, na jejíž uvažování a životní postoje mělo LSD významný vliv.

Farmakologické působení LSD je podobné jako u psilocybinu, pocit svatosti, mysticismu, stěží, odpoutání se od těla, prožitky nepopsatelné slovy, a především vizuální halucinace. V 70. letech došlo k prudké restrikci a jeho výzkum byl utlumen. Až před nedávnem došlo k uvolnění a poslední vývoj nasvědčuje, že podávání LSD by mohlo hrát roli při léčbě depresí a úzkostných stavů.

Další látkou s psychedelickými účinky je **meskalin**, kterou obyvatelé Ameriky extrahovali z kaktusu *Lophophora williamsii*, nápoj **ayahuasca**, jehož účin-

Kaktus *Lophophora williamsii*.

nou složkou je N,N-dimethyltryptamin, a **bufotenin**, který obsahuje sekret některých jihoamerických ropuch. Tyto látky také používali američtí šamani.

Nefarmakologické navození psychedelie

Různé šamanské rituály provázejí lidstvo od nepaměti. Jednalo se o tanec, dlouhodobé bubnování nebo opakované skandování. Také hladovění nebo jiná sebetřízeň přispěly ke změně psychického stavu. Šamani často kombinovali rituály s konzumací psychedelik. Takto se dostali do extatického stavu, měli zrakové či sluchové halucinace a jejich pomocí se snažili věštit budoucnost.

Změnu psychického stavu si také navozují jóginí cvičením, soustředěním se a řízeným dechem. V některých případech si rovněž vypomáhají drogami.

Stanislav Grof byl československý psychiatr, který se zabýval působením LSD na lidský organismus. Po emigraci do USA v tomto výzkumu pokračoval až do jeho restrikce. Poté se věnoval výzkumu tzv. holotropního dýchání. Při hyperventilaci dochází ke změně psychického stavu, který je podobný jako po podání LSD. Zvýšení pH krve způsobené hyperventilací má zřejmě podobný efekt jako podání psychedelik.

Závěr

Psychedelika působením na 5-HT_{2A} receptory zřejmě vychylují klidové propojení mozkových drah. Tímto pravděpodobně dochází rozvolnění přenosu informací mezi korovými a podkorovými oblastmi mozku. Může také docházet ke změně převažujícího směru probíhání mozkových impulsů. Zatímco u normálního stavu převažuje směr z korových do podkorových oblastí, při změně psychického stavu převažuje obrácený směr.

Tohoto rozvolnění nebo vychýlení lze však dosáhnout také jinými přístupy. Látky působící jinými mechanismy mohou

mít také psychedelické působení. Jedná se o dopaminové agonisty (amfetamin) anebo glutamátové antagonisty (fencyklidin, ketamin). Významnou roli zde patrně také hrají endorfiny a endogenní kanabinoidy, jejichž funkce není zatím dostatečně prozkoumána.

Serotoninový nervový přenos je spojen s dopaminergním, glutamatergním přenosem a dalšími neurotransmiterovými systémy. Také nefarmakologické navození změněného psychického stavu poukazuje na složitější mechanismus jeho navození.

Liána *Banisteriopsis caapi* (ayahuasca).

Nelze tedy vysvětlit psychedelii prostým působením některých látek pouze na 5-HT_{2A} receptory. To může být pouze jedna z možností, jak změnit rovnovážné nastavení psychiky. Působení farmak, rytmické bubnování, extatický tanec, hluboké soustředění, hladovění a hyperventilace, to vše může změnit toto rovnovážné nastavení. Tímto může dojít ke změně vědomí, rozpojení drah spojujících korové a podkorové oblasti nebo ke změně směru nervových impulsů. Patrně k podobným změnám může docházet ve spánku, kdy se nám zdají sny. Ve stavu psychedelie však je člověk při vědomí a jeho vnímání je v nesouladu s realitou. Míra rozpojení korových a podkorových mozkových struktur může být různá, a to se projeví odlišnými psychickými projevy, ať jde do ponoření sama do sebe, mystický prožitek anebo o halucinace. ■

Doc. RNDr. **Martin Valchář**, CSc. (*1950), absolvoval Přírodovědeckou fakultu UK, obor biochemie. Věnoval se výzkumu působení psychofarmak na neurotransmitery a jejich receptory. V tehdejší Výzkumném ústavu pro farmacii a biochemii vedl program vývoje nových psychofarmak a neurofarmak.

Mezi institucionalizovanou Amerikou a hledající se Evropou

PSYCHEDELIKA MEZI VĚDOU A VÍROU

Jan Blahůšek

V západním světě dnes probíhá tzv. „psychedelická renesance“, masivní vlna znovuoživení psychedelického výzkumu. Ten se často prolíná a vzájemně argumentačně podporuje s psychedelickou či entheogenní spiritualitou tradičních šamanů či neošamanů a nových synkretistických náboženství Jižní a Severní Ameriky. Akademické studie naznačují možnosti využití psychedelik nejen v psychoterapii a výzkumu vědomí, ale potenciálně i v seberozejví zdravých lidí. To je blízké pohledu i náboženských psychedeliků, jejichž praxe již má v Jižní a Severní Americe pevně institucionalizované a společensky respektované podoby. Evropa v této oblasti dosud tápe, přesněji řečeno legální rituální užívání psychedelik (mimo spíše ojedinělé případy akademických studií na toto téma) evropské zákony neumožňují.

To s ohledem na šíření amerického psychedelického (neo)šamanismu a církve Santo Daime do evropských zemí přináší závažné otázky týkající se náboženské svobody. V této souvislosti dávám v potaz potřebu přesnějšího religionistického uchopení fenoménu tzv. undergroundového či „rekreačního“ užívání psychedelik a jeho možných, skrytých, náboženských motivací. Rovněž je možné se ptát, jestli má Evropa namířeno spíše k přejímání amerických vzorů, nebo bude rozvíjet své vlastní originální podoby psychedelické spirituality?

Americká entheogenní náboženství a jejich zkoumání a podpora ze strany vědců

Oba americké kontinenty již našly své pevně institucionalizované a legální formy psychedelické spirituality: severoamerickou peyotlovou Domorodou americkou církev (Native American Church, NAC) a původem brazilskou, ale dnes již částečně mezinárodní ayahuaskovou náboženství Santo Daime, União do Vegetal (UDV) a Barquinia. Jedná se o relativně nová duchovní hnutí, která synkreticky propojují křesťanství a psychedelický šamanismus předkolumbovských národů, případně další prvky. U NAC je vztah ke křesťanství složitější. Některé jihoamerické země také začínají obecně nahlížet na tradiční entheogenní¹ šamanismus jako na své kulturní bohatství, zejména Brazílie a Peru. Nebrání jeho tradičnímu praktikování původními kmeny ani rozvoji neošamanských center, do nichž každoročně proudí tisíce Američanů a Evropanů pro psychedelickou zkušenost učiněnou ve zcela legálním a více

či méně rituálním rámci. Přicházejí i ti, kteří hledají pomoc od různých nemocí, závislostí na návykových látkách či podporu v psychospirituální krizi.

Současně s tím dochází na Západě k tzv. „psychedelické renesanci“, k významnému znovuoživení dřívějšího enormního vědeckého zájmu o léčivé účinky šamanských posvátných medicín či jiných psychedelických látek. Je evidentní, že tyto dva psychedelické proudy, náboženský a vědecký, působí synergicky. Vzájemně se ovlivňují, prolínají a argumentačně podporují. Vědci a terapeuti zkoumají, učí se a popularizují praktiky nejen jihoamerických šamanů a léčitelů pracujících s ayahuaskou.

Na druhé straně výsledky studií potvrzují bezpečnost a zdravotní i sociální prospěšnost náboženského užívání psychedelik a dále tak brání či posilují renomé psychedelických církví. Příkladem je první oficiální mezinárodní psychiatrický výzkum účinků dlouhodobého užívání ayahuasky na členy církve UDV, který se pod názvem „Projekt Hoasca“ uskutečnil v brazilském Manuas v roce 1993. Dlouhodobí uživatelé ayahuasky byli v tomto výzkumu psychologicky zkoumáni a porovnáváni s kontrolní skupinou, která ayahuasku nikdy neužívala. Mezi oběma skupinami byly zjištěny výrazné rozdíly: členové UDV byli dle závěrů vědců „přemýšlivější, nekompromisnější, stoičtější, klidnější, skromnější, ukázněnější a vytrvalejší, a dále vykazovali vyšší sociální inteligenci a emocionální zralost.“² Zmiňovaným pozitivem je také podstatně snížený výskyt alkoholismu a jiných drogových závislostí mezi členy náboženských ko-

munit užívajících ayahuasku či peyotl.³ Dále antropologové o mluví významu těchto komunit pro udržování místních tradic a o obraně proti svodům západní konzumní kultury.⁴ Uvádí se i jejich role při ochraně ekosystémů. Obecně se mluví o celkovém zvyšování pocitu propojení s přírodou, environmentální empatie a vysoké míry angažovanosti v ekologických aktivitách mezi uživateli etheogenů či šamanských „rostlinných učitelů“. Na ty je někdy nahlíženo jako na posly jiné než lidské inteligence, která chce lidstvu stojícímu na pokraji ekologické katastrofy pomoci najít méně destruktivní způsob života založený na znovusjednocení spirituálního a přírodního.⁵

Podle mnoha výzkumníků psychedelických látek, například podle Ralpha Metznera, představují brazilské ayahuaskové církve autentické náboženské aktivity s možným významným mezinárodním dopadem.⁶ Podle Metznera ale vzhledem k problematickému právnímu statutu psychedelik, resp. jejich ilegality ve většině zemí, do kterých se tyto církve šíří, a rovněž s „ohledem na jiné rostlinné halucinogeny používané jako náboženské svátosti, zvláště užívání peyotlu Domorodou americkou církví... budou muset být položeny zásadní otázky týkající se svobody náboženského vyznání.“⁷ Tyto církve se nedávno etablovaly i v Severní Americe a o uznání svých obřadů právě bojují v některých evropských zemích.

Ze známých vědců, kteří se přímo zasadili o právní ochranu amerických rituálních uživatelů entheogenů, můžeme jmenovat Hustona Smitha, jednu z vůdčích postav studia náboženství

v USA, praktikujícího křesťana se zájmem o východní mystiku i vlastními psychedelickými zkušenostmi. S jeho pomocí byl roku 1994 schválen americkým Kongresem ústavní dodatek týkající se náboženské svobody amerických Indiánů užívajících peyotl jako náboženskou svátost (*sacramentum*), tak zvaný „American Indian Religious Freedom Act amendment“. Tím bylo definitivně ukončeno historicky dlouhé utlačování vyznavačů tohoto nejrozšířenějšího moderního náboženství mezi severoamerickými Indiány.

Rituální versus rekreační užívání psychedelik a otázka náboženské svobody

Vedlejším výstupem moderního náboženského a vědeckého zájmu o psychedelika je i trvale narůstající neformální, undergroundové či tzv. „rekreační“ užívání psychedelik nemalou částí západní populace. Psychedelické látky jsou totiž příslušnou úmluvou OSN oficiálně stále vedeny na seznamu zakázaných substancí, a to navzdory kritice ze strany odborníků a navzdory výjimkám pro členy psychedelických náboženství v některých zemích (Brazílie, USA atd.). Pokud tedy západní zájemci o psychedelické duchovní zkušenosti nechtějí cestovat do Jižní Ameriky, případně do USA a od nedávna i do Kanady a pokud se nechtějí připojit k povoleným entheogenním církvím, nemají legální možnost své náboženské potřeby naplňovat. Označovat za těchto okolností užívání entheogenů západními zájemci o ně jako „rekreační“ je diskutabilní a může být vnímáno jako neférové. Domnívám se, že dnešní populární a zavedené sousloví „rekreační užívání psychedelik“ potřebuje důkladnou religionistickou analýzu a pravděpodobně zásadní nebo alespoň částečnou redefinici. V případě mnoha lidí, kteří mohou mít k užívání psychedelik soukromě či subjektivně prožívaný (jiný není ani možný) náboženský postoj, termín „rekreační užívání“ nemusí být příhodný.

Po mnoho dekád trvající přesvědčení vědců o faktické neodůvodněnosti kriminalizace a demonizace psychedelik stojí za „psychedelickou

renesancí“, která se v západním světě, zejména v USA a dalších zemích, začala postupně odehrávat od počátku milénia. V roce 2015 oficiálně započala i v České republice schválením psychedelického výzkumu, jenž byl tak obnoven po přibližně 40 letech. V současnosti je realizován vědci a lékaři z Národního ústavu duševního zdraví.⁸ Současně s tím je vyvíjena odborná snaha o společenskou destigmatizaci psychedelik mezioborovou Českou psychedelickou společností, v jejímž Manifestu se říká: „Uvědomujeme si přetrvávající přehlížení možných přínosů využití psychedelických látek legislativou i veřejností. A to i přes narůstající počet studií poukazujících na jejich prospěšnost a relativní bezpečnost... Pomocí sdílení relevantních informací mezi odbornou i laickou veřejností chceme naší aktivitou přispívat k destigmatizaci psychedelik. Rizika kontrolovaného užívání psychedelik se doposud jeví být minimální. Nicméně vzhledem k restriktivní legislativě, vůči které máme zásadní výhrady, se s jejich využitím v klinickém i akademickém prostředí potkáme jen zřídka.“⁹

Zcela nekontrolované užívání psychedelik mimo zodpovědný, terapeutický nebo náboženský kontext, však zřejmě není a nikdy nebude nejlepší cestou. V tom se většinou shodují psychedeličtí vědci, terapeuti i entheogenní šamané či představitelé entheogenních náboženství. Řečeno v humorné nadsázce: křesťané rovněž běžně přijímají „tělo a krev Páně“ v chrámu, během bohoslužby a z rukou náležitě vzdělaných a připravených duchovních. Nekupují si ho v supermarketu nebo na e-shopu a nedávají jako domácí zákusek po nedělním obědě. A kvalitní psychoterapii vám rovněž ne-

poskytne každý, kdo má doma freudovské kanape. Psychedelika zkrátka nejsou pro zábavu a také nejsou pro každého. Mají svá pozitiva i rizika a nepříliš široké, ale dnes již dobře známé kontraindikace. Právě proto v tradičních společnostech patřily entheogeny obvykle do rukou profesionála – šamana.

Seberozvojové užívání psychedelik a průkopníci evropské psychedelické mystiky

S ohledem na nábožensky motivované užívání psychedelik je důležité, že mnozí z odborníků připojují k jejich terapeutickému využití rovněž potenciál pro osobní rozvoj zdravých lidí, což je naprosto v souladu s chápáním funkce těchto posvátných prostředků v šamanismu a entheogenních náboženstvích. Psychiatrie a psychoterapie řeší povětšinou až extrémní případy a situace. Ve skutečnosti ale žádná fixní hranice mezi zdravím a nemocí neexistuje, stále více se zdůrazňuje aktivní přístup, prevence a posilování zdraví, a to podle psychiatra a neurovědyce Filipa Tylše naznačuje, že by využití psychedelik nemělo být omezeno pouze na nemocné a klienty zdravotnických zařízení.¹⁰

V této souvislosti se mluví o takzvaném transformativním potenciálu psychedelik. Tylš ho shrnuje následujícími slovy: „Intoxikace psilocybinem a dalšími psychedeliky otevírá v mysli fascinující svět: ukazuje nám naši ‚zapletenost‘ do vztahů s dalšími bytostmi a přírodou kolem nás, dává nám pocit sounáležitosti a jednoty. Někdy jsou tyto zážitky svou povahou daleko za tím, co člověk zažil kdykoli předtím, a mohou vést k přehodnocení životních postojů... Profesor Roland Griffiths, výzkumník z Univerzity Johna Hopkinse, zjistil, že jednorázovou intoxikací psilocybinem hodnotilo 70 % jedinců bez předchozí zkušenosti s psychedeliky tak, že ji zařadili mezi pět nejdůležitějších zážitků v životě. Popsány byly pozitivní změny v pohledu na svět, v subjektivních hodnotách, ve vnímání osobních problémů, ve vztahu k vlastnímu tělu, jiným lidem a přírodě, v estetickém vní-

Bohoslužba církve Santo Daime v brazilském městě Marabá.

Foto: YouTube.

mání a v postoji ke změněným stavům vědomí. Katrin MacLeanová prokázala, že intoxikace psilocybinem zvyšuje otevřenost vůči novým zážitkům (*openness*). Otevřenost je považována za jednu z nejvýznamnějších složek osobnosti člověka a její změna souvisí s významným zvýšením představitivosti a estetického citění, zvýšeným vyhledáváním nových zážitků a větší kreativitou.¹¹

Z výše uvedených důvodů by podle Tylše mělo být zodpovědné užívání psychedelik výhledově dostupné pro každého, kdo se pro něj informovaně rozhodne.¹² Podobné přesvědčení zastává většina badatelů v oblasti psychedelických látek. Je nasnadě, že pokud bude západní společností názor těchto vědců přijat, může to znamenat i dalekosáhlé aplikace také do oblasti náboženství. Evropa v oblasti institucionalizované a zákonem uznávané psychedelické spirituality dosud tápe. A to i přesto, že právě ona dala – nerozlučně spojitěmu a osudově propletenému – světu moderní psychedelické vědy a spirituality tři z jeho nejrespektovanějších osobností: švýcarského chemika a objevitele účinků LSD Alberta Hofmanna, britského spisovatele, mystika a filosofa Aldouse Huxleyho, a čechoamerického psychiatra a zakladatele transpersonální psychologie Stanislava Grofa. Všichni z nich byli nebo dosud jsou jak dlouholetými uživateli psychedelik, tak i propagátory rozumného užívání psychedelik za účelem mystického poznání a z něj vycházejícího duchovního a morálního rozvoje člověka.

„Meditace je příprava k téměř cíli, po kterém se toužilo a který byl dosažen v eleusínských mystériích. Podle toho se zdá v budoucnosti proveditelné, že za pomoci LSD bude mystická vize, vrchol meditace, přístupná zvyšujícímu se počtu lidí. Vidím pravý význam LSD v možnosti získání materiální pomoci pro meditaci, mířící k mystické zkušenosti, hlubší obsáhlejší realitě...“,¹³ prohlašuje Hofmann, který sám sebe považoval za mysticky orientovaného křesťana. Rovněž Huxley a Grof se podobně jako Hofmann hlásí k dědictví světového mysticismu a zdůrazňují schopnost psychedelik navozovat mystické prožitky či „sakramentální vizi

Z internetové prezentace Dobročinného spiritistického centra „União do Vegetal“ (UDV).

reality“¹⁴ snadněji než jinými metodami. Současně ale nikdy neopomíjejí vysoce oceňovat spontánní a vrcholné mystické vhledy klasiků křesťanské, buddhistické, hinduistické i jiné mystiky. Společně s Hofmannem si spíše kladou otázku, kolik běžných lidí je takového poznání schopno dosáhnout. Zde se právě nabízí výše zmiňovaná Hofmannova „materiální pomoc pro meditaci“ či Huxleyho „milost zdarma daná“¹⁵ v podobě LSD, meskalinu, psilocybinu apod.

Jak vidíme, oficiální psychedelická náboženská praxe by v budoucnu nemusela být nutně omezena jen na americkou ayahuasku či peyotl. Zvláště v Evropě nebo jinde mimo Ameriku, kde jsou tradičnější nebo dostupnější jiná psychedelika, to nedává příliš smysl a bylo by to zcela proti duchu udržování či rozvíjení místních tradic a přírodních zdrojů entheogenního šamanismu. Na druhou stranu lze ale očekávat i další globální náboženské syntézy, jak to například naznačuje rozhovor (který se na Západě rovněž rozvíjí) mezi psychedelickým hnutím a buddhismem, či dokonce již první pokusy o jejich praktické propojení. Kvalitní sborník odborných textů o této oblasti představuje kniha Alana Hunt-Badinera „Zig Zag Zen: Buddhismus a psychedelika“.¹⁶

Závěr:

Evropa na psychedelickém rozcestí?

Ralph Metzner shrnuje esenci, vnitřní spřízněnost a přínos terapeutického a náboženského užívání psychedelik následovně: „Nedílnou součástí psychoterapie využívající halucinogeny je prožitek rozšířeného stavu vědomí, ve kterém jedinec nezískává pouze terapeutický vhled do neurotické nebo zá-

vislostní emocionální dynamiky a vzorců chování, ale může začít zpochybňovat a překračovat základní sebevnímání a chápání povahy skutečnosti. Toto porozumění se naprosto shoduje se stanoviskem šamanů užívajících ayahuasku, kteří tvrdí, že jim medicína dává nahlédnout do jejich vlastní podstaty a ukazuje jim, jak žít lépe.“¹⁷ K západní společnosti to pozitivně vztahuje Filip Tylš: „Psy-

chedelika nutně postupně vrostou do naší kultury. Jsem optimista: věřím, že ji změním k lepšímu.“¹⁸

Hlubší religionistická analýza postojů a praktik těch Evropanů, kteří možná již dnes – více či méně neformálně a vskrytu – cestou spirituálně motivovaného užívání psychedelik a snahy o „změnu západní kultury k lepšímu“ kráčí, by možná mohla pomoci poodhalit blízkou psychedelicko-náboženskou budoucnost Evropy. Kontinentu, jehož minulost byla po dva tisíce let jeho antické historie ovlivňována také řeckými eleusínskými mystérii. Během nich se zasvěcencům dle názoru Alberta Hofmanna podával nápoj blízký svými účinky LSD,¹⁹ syntetizovanému právě tímto švýcarským chemikem z obilného námelu. Evropanům dostupným entheogenem by mohl být i psilocybin, vyskytující se v lysohlávkách rostoucích v místních lesích. Dle masmédií jsou velmi populární mezi dnešními evropskými příznivci psychedelik.

Amerika má svá původní ayahuasková a peyotlová náboženství. Bude Evropa (pouze) jejich dovozcem? Nebo se stane i originálním tvůrcem entheogenních kultů vyrůstajících z jejích vlastních přírodních podmínek, kulturních tradic a mýtů? Anebo budou znovu utíkat náboženští uprchlíci ze světa Starého do toho Nového?

Teoreticky by mohla nastat i poslední jmenovaná možnost, ale prakticky si ji v dnešním globálně propojeném lidském společenství lze už jen velmi těžko představit. Mezinárodně se rozvíjející vědecká „psychedelická renaissance“ i pozoruhodná kreativita entheogenních náboženských synkretistů nasvědčují tomu, že „duši-odhalující“ substance budou nadále lidstvo pravděpodobně spíše

stmelovať než rozdeľovať. Právě v jejich léčivé schopnosti pomáhat lidem docházet hlubokých zkušeností „mystické jednoty, empatie a sounáležitosti“ tkví dle jejich příznivců, vědeckých i náboženských, jejich největší síla. Dlužno však dodat, že v tom samém spočívá i jejich největší riziko – protože pro nepřipraveného člověka v nevhodném prostředí – shodují se šamani i terapeuti – mohou být takoveto silné vnitřní prožitky i psychologicky devastující. To je odvrácená tvář psychedelík a důvod, proč tradičně nebyly určeny pro pouhou zábavu a konzum. Právě proto dal Albert Hofmann po negativní zkušenosti s masovým zneužíváním jeho objevu západní mládeži éry hippies a následném celosvětovém zákazu psychedelík své knize o LSD podtitul „Mé nezvedené dítě“ (Mein Sorgenkind). Jak každý historik náboženství dobře ví, v rukou lidí nemoudrých se i ty nejvyšší prostředky mohou snadno stát „nezvedenými dětmi“. Ale jistě to platí i naopak – a to je právě skutečným smyslem každé autentické duchovní praxe, ať už s pomocí psychedelík nebo bez nich.

Poznámky

- 1 Výrazy psychedelický („duši odhalující“) a „entheogenní“ („ukazující boha či božství uvnitř“) používám jako synonyma, v souladu s jejich užíváním samotnými vyznavači psychedelické (entheogenní) spirituality i vědci.
- 2 Ralph Metzner, *Ayahuaska jako lék*, Olomouc: Fontána, 2018, s. 113.
- 3 Tamtéž, s. 47–48.
- 4 Tamtéž, s. 48.
- 5 Tamtéž, s. 320–324.
- 6 Tamtéž, s. 49.
- 7 Tamtéž, s. 118–119.
- 8 O českých výzkumech pojednává publikace: Filip Tylš a kol., *Fenomén psychedelie*, Praha: Dybbuk, 2020.
- 9 „Manifest“, Česká psychedelická společnost, URL: <https://czeps.org/manifest> (download 22. 11. 2020).
- 10 Tylš a kol., *Fenomén psychedelie...* s. 188.
- 11 Tamtéž, s. 185.
- 12 Tamtéž, s. 189.
- 13 Albert Hofmann, *LSD – mé nezvedené dítě*, Praha: Profess, 1997, s. 139.
- 14 Aldous Huxley, *Nebe a peklo*, Praha: DharmaGaia, 1999, s. 21.
- 15 Tamtéž, s. 63.
- 16 Allan Hunt-Badiner, *Zig Zag Zen: Buddhism and Psychedelics*, Santa Fe and London: Synergetic Press, 2015.
- 17 Metzner, *Ayahuaska...* s. 34.
- 18 Tylš a kol., *Fenomén psychedelie...* s. 194.
- 19 Hofmann, *LSD – mé nezvedené dítě...* s. 135–139.

Mgr. Jan Blahůšek (*1974) vystudoval teologii a religionistiku na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze; zabývá se světovou mystikou, zenovým buddhismem a entheogenní spiritualitou. Je členem České psychedelické společnosti.

Vzťah medzi psychedelickou hudbou a skúsenosťou

PSYCHEDELICKÉ ZRKADLENIE

Roman Galovič

Moja analýza sa bude týkať vzťahu medzi skúsenosťami s psychedelickými drogami a psychedelickou hudbou šesťdesiatych rokov, ktoré sa dajú ponímať ako dominantné piliere kontrakultúry.

Psychedelická skúsenosť zmeneného stavu vedomia navodená drogami bola ponímaná ako iniciačná skúsenosť par excellence, často bez nadsádzky ako ontologická premena a vstup do nového osvietenejšieho módu bytia. To nabralo v metaforike ústredných psychedelických mysliteľov mnoho podôb, či už ide o otvorenie brán vnímania u Aldousa Huxleyho¹ alebo o premenu z larvy na motýľa u Timothyho Learyho.² „Byť tu a teraz“,³ prítomná skúsenosť rozšíreného vedomia, je tak ohniskom toho, čo by sa dalo nazvať psychedelickou spiritualitou.⁴ A fundamentálnou súčasťou komunit, ktoré sa tvorili okolo tohto ohniska, boli od začiatku hudobné kapely tak, ako sa napríklad kultová americká kapela Grateful Dead zrodila z prostredia komunity Merry Pranksters.⁵

Hudba a obzvlášť jej živé prevedenia sa dajú zas vnímať ako výsostné ceremónie psychedelikej kultúry, keď napríklad žriedlami psychedelie a „chrámami“ hippies boli hudobné kluby ako londýnske UFO, kde sa ustanovovali kultové kapely ako Pink Floyd alebo Soft Machine,⁶ a dá sa to ostatne vnímať aj v určitom vyvrcholení hnutia hippies vôbec na festivale vo Woodstocku. Či je psychedelická hudba nutne sformovaná skúsenosťou s psychedelickými drogami alebo či je autonómna a nevyžaduje nič okrem svojej vlastnej štruktúry, je doteraz otvorená diskusia.⁷ Ta ale ide mimo môj záber, pretože neplánujem riešiť kauzalitu, ale štruktúrne paralely, a bez ohľadu na to, čo predchádza čo, vyložiť „homológiu medzi psychedelickou hudbou a skúsenosťou“.⁸ Po náčrte tejto homológie sa ju pokúsím využiť k tomu, aby som sa pokúsil odomknúť, aký posvätný čas za použi-

tia tradičnej eliadovskej religionistickej analýzy sa v „psychedelickej hudobnej spiritualite“ odhaľuje.⁹

Dechronizácia, depersonalizácia, dynamizácia

Muzikológ Michael Hicks identifikuje tri paralely tejto homológie, a to dechronizáciu, tj. radikálnu zmenu zakúšania času, depersonalizáciu, tj. stratu ega a pocit nerozlíšenej jednoty, a dynamizáciu, tj. slovami Timothyho Learyho rozpúšťanie „známych foriem do pohyblivých, tancujúcich štruktúr“.¹⁰ Dechronizáciu v hudbe zrkadlí predĺžená dĺžka skladieb a spomalené tempo, čo sa dá ilustrovať na hojne využívanom formáte volných jamov, vid' napríklad vyše dvadsiacich troch minútová verzia „Dark Star“ zo živého albumu *Live/Dead* od kapely Grateful Dead. Depersonalizáciu Hicks nachádza v koncertných technikách zvýšenej hlasitosti a umelo vyvolaných ozvenách so žiadaným efektom „utopiť“ poslucháčstvo v imerzií. Dynamizáciu počuje zas vo využívaní „gitarového potenciálu ohýbať tóny“¹¹ (tak ako sa v psychedelickom zraku ohýbajú objekty) pomocou wah-wah pedálu či tremola páky, ktorých priekopníkom bol Jimi Hendrix, a vo využívaní slajdov, kde namiesto jasne frázovaných akordov znie kontinuita zvuku, a chromatických prechodov, „aby sa harmónia klzala“.¹²

Súlád a chaos

Tieto tri momenty rozšírim o ďalšiu paralelnú rovinu a identifikujem dva módy, ktoré zjednodušene zachycujú časté kontúry psychedelického rozpoloženia. Naznačuje ich Sheila Whiteleyová v kontraste medzi Pink Floyd a Hendrixom, keď Pink Floyd vytvárajú „dramatické uvedomenie nekonečnosti a možnej krásy vesmíru“, zatiaľ čo u Hendrixa „sa zdá, že chce skôr zničiť konvenčnú realitu,

aby namiesto nej nastolil [realitu] anarchickú.¹³ Druhý mód nazvem negatívny mód chaosu, ktorým myslím skúsenosť rozbitia bežných orientačných kategórií, prvý afirmatívny mód súladu, zakúšanú lásku a harmóniu so svetom, ktorý pôsobí v psychedelickú skúsenosti fantaskne a okúzľujúco.¹⁴

Na jednej strane tak stojí hudba navodzujúca imerzívny chaos, napríklad práve už spomenuté voľné jamy či anomické pasáže, ktoré okupujú časovo dominantný priestor v strede skladby obklopené tradične štruktúrovanými melodickými pasážami (viď napríklad „1983... (A Merman I Should Turn to Be)“ od Hendrixa alebo „Light My Fire“ od Doors). Na tejto strane stoja aj experimentálne skladby odhaľujúce nové sonické horizonty, kde ako korunový príklad posluži „Tomorrow Never Knows“ od Beatles ako skladba, prakticky psytrancová ešte predtým, než vznikol psytrance, ktorá je explicitne o psychedelickú skúsenosti. V nej sa hypnotický beat preplieťa so znepokojujúcimi a latentne desivými zvukmi a evokuje disonančnú inakosť par excellence. To podtrháva Lennonove zarietanie, keď v skladbe vystupuje prakticky v pozícii trip sittera.¹⁵

Strane druhej zodpovedá skôr žánier kratších rozprávkových alebo kozmických skladieb, kde namiesto ponoru do chaosu ide skôr o harmonickú plavbu. Pre kontrast s „Tomorrow Never Knows“ sa tu od Beatles ponúka „Lucy in the Sky with Diamonds“ so svojou „trblietavou“ melódiou, kde ako farba tónov, tak text vykresľujú fantasknú scéniu s „mandarínkovými stromami a marmeládovým nebom.“¹⁶ Podobne príznačná je skladba „Gnome“ od Pink Floyd. Rozohráva sa v nej až roztomilá hojdavá melódia, veselá v najľahšom zmysle slova, kde Syd Barrett, vtedajší frontman Pink Floyd, predstavuje poslucháčstvu gnóma, ktorý raz zažil v trávě veľké dobrodružstvo, bežne však v svojej nore dosýta hoduje a pije víno. Tento jednoduchý príbeh Barrett zakončí blaženým povzdychovaním „Pozri na nebo, pozri na riekku, nie je to fajn?“¹⁷ A práve v týchto fantaskných scéniach sa črtá onen moment prítomnosti, ktorý je výsostne príznačný pre psychedéliu. Gnóm tu nepochádza z mýtických pračasov, ale spieva sa o ňom ako

o súčasnej postave. Pospevovanie o ňom prejde úplne plynulo a prirodzene do pochvalovania spokojného spočívania v prírode. Sám gnóm tak stelesňuje bezčasú a bezstarostnú psychedelickú blaženosť,¹⁸ nie je to len postava z knížiek, ale z bezprostrednej skúsenosti, akoby žil vskutku „tu a teraz“.

Psychedelický illud tempus

Tam, kde je teda v „psychedelickej teológii“ predstavená prítomná skúsenosť ako jej určitý hlavný článok, tak v hudbe sa vykresľujú scenérie tejto skúsenosti, akoby sa tieto rozprávkové bytosti a „žiarivé nové krajiny“¹⁹ spontánne zrodili z psychedelického podhubia. Práve preto mohli byť v kontrakultúrnych komunitách bezprostredne zrozumiteľné. A tu sa myslím odomyká psychedelický mód illius temporis, ktorý som spomínal, a ktorý je v určitom zmysle inverziou Eliadeho poňatia. Bez ohľadu na to, ako zostarło jeho dielo, jeho analýza posvätného času stále ostáva inšpiratívna. Kľúčový postreh spočíva v tom, že v rituáloch sa len neoslavujú pradávne mýtické udalosti, ale performujú sa, minulosť sa tak len nepripomína, ale sprítomňuje.²⁰ Keď to extrémne zjednoduším, tak v tomto poňatí na začiatku stoja symboly mytologických bytostí, a tie v rituálnej performancii generujú skúsenosť posvätného času, a tak sa „čas mýtov“ stane časom „tu a teraz“. A v kontrakultúre je táto postupnosť opačná. Na počiatku stojí spomenutá bdela psychedelická skúsenosť „tu a teraz“, a tak samotný sakralizovaný čas, a to „tu a teraz“ sa následne odhalí aj ako „mýtický čas“, ktorý je stelesnený, zrkadlený a formovaný v psychedelickej hudbe.²¹

Citované skladby

- The Beatles. *Revolver*. Londýn: EMI. 1966.
The Beatles. *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band*. Londýn: EMI, Regent Sound. 1967.
The Doors. *The Doors*. Hollywood: Sunset Sound Records. 1966.
Grateful Dead. *Live/Dead*. San Francisco: Fillmore West, Avalon Ballroom. 1969.
Pink Floyd. *The Piper At the Gates of Dawn*. Londýn: EMI. 1967.
The Jimi Hendrix Experience. *Electric Ladyland*. Londýn: Olympic, New York: Record Plant & Mayfair. 1968.

Poznámky

- 1 Aldous Huxley. *Doors of Perception*. Londýn: Chatto & Windus. 1954.
- 2 Timothy Leary, with Robert Anton Wilson & George A. Koopman. *Neuropolitics: The Sociobiology of Hu-*

man *Metamorphosis*. Los Angeles: Starseed/Peace Press. 1977.

- 3 Toto motto je uživané v Huxleyho novele *Ostrov* (prvé vydanie Aldous Huxley. *Island: A Novel*. New York: Harper. 1962), kde vykresľuje harmonickú pacifistickú spoločnosť s iniciálnou ceremóniou s užitím psychedelických húb, teda určitý prototypný náčrt ideálnej hippie komuny. Frázu „Bud' tu a teraz“ sú na titulnom ostrove naučené papagáje, aby pripomínali jeho obyvateľom, nech sú bdeli v prítomnom okamžiku, a použil ju ako názov knihy Baba Ram Dass v ďalšej klasike psychedelicky spirituálnej literatúry, Baba Ram Dass. *Be Here Now, Remember*. San Cristobal, NM: Lama Foundation. 1971.
- 4 To, že ako ohnisko bola akcentovaná skúsenosť s LSD („Skúsenosť – to bolo to slovo!“), poznamenáva aj Tom Wolfe v *Merry Pranksters*, skupiny okolo Kena Keseyho, ktorí v svojej jazde v kríklavom fosforeskujúcom školskom autobuse za výdatného užívania drog boli vlastným predvojom hnutia hippies vôbec, viď Tom Wolfe. *The Electric Kool-Aid Acid Test*. New York: Picador. 1968, s. 126.
- 5 Jan Butler. „The Psychedelic Interplay of Rock Art and Art Rock“. In: *The Routledge Companion to Music and Visual Culture*. Ed. by Tim Shephard, Anne Leonard. New York: Routledge. 2014, s. 182.
- 6 Sheila Whiteley. *The Space Between Notes: Rock and the Counter-Culture*. London: Routledge. 1992, s. 31.
- 7 Michael Hicks. *Sixties Rock: Garage, Psychedelic and Other Satisfactions*. Chicago & Urbana: University of Illinois Press. 1999, s. 58–59.
- 8 Whiteley, s. 33.
- 9 U hudby sa pokúsim držať ilustrácie na málo skladbách z konca šesťdesiatych rokov, aby som nezahľoval zoznamom príkladov, ktoré ale vyberám tak, aby boli dostatočne známe a reprezentatívne. U fenomenológie psychedelických skúseností čerpám predovšetkým z môjho dlhodobého pohybu a výskumu v československých psychonautských komunitách, ako „pramenný zdroj“ a popis početných drogových zážitkov sa dá v českom prostredí využiť napríklad sekcia „Intoxikace z pohledu intoxikovaných“ v encyklopédii psychotropných rastlín Biotox, viď <http://www.biotox.cz/enpsyro> (registrácia nutná k prístupu).
- 10 Citát z Hicks, s. 64, celá identifikácia paralel s. 63–70.
- 11 Ibid., s. 67.
- 12 Ibid.
- 13 Whiteley, s. 26.
- 14 Ako ilustrácia týchto dvoch módov poslužia hneď prvé dva príspevky v katalógu na Biotoxe u zážitkov z lysohlávok, pre „mód chaosu“ príspevok „25 g čerstvých lysohlávok – absolútny rozklad všeho“ od užívateľa Baazik93 (http://www.biotox.cz/enpsyro/index.php?L=ros&P=5755&R=intox_1597515015) a pre „mód súladu“ príspevok „Báječný Den“ od užívateľa Rogmars (http://www.biotox.cz/enpsyro/index.php?L=ros&P=6526&R=intox_1418804723).
- 15 „It is not being [...] It is being [...] It is shining.“ ako opakované závery jednotlivých sloh.
- 16 „Picture yourself in a boat on a river with tangerine trees and marmalade skies“ ako prvé dva verše.
- 17 „Look at the sky, look at the river, isn't it good?“ v tretej slohe.
- 18 Takéto rozpoznanie ako charakteristické pre psychedelickú éru identifikoval aj kultúrny kritik a filozof Mark Fisher, viď Mark Fisher. „Acid Communism: (An Unfinished Introduction)“. In: *K-Punk: The Collected and Unpublished Writings of Mark Fisher*. Ed. Darren Ambrose. Londýn: Repeater Books. 2018, s. 782 v PDF.
- 19 Ako ich nazval Mark Fisher, viď. ibid., s. 784 v PDF.
- 20 Mircea Eliade. *Mýtus o večném návratu: Archetypy a opakování*. Z franc. orig. *Le Mythe de l'éternel retour* prel. Eva Strebingrová. Praha: OIKOYMENH. 2019.
- 21 Túto triádu slov používam, aby som opäť akcentoval moment synchrónneho vzájomného zrkadlenia, nie jednosmernej kauzality.

Bc. Roman Galovič (*1990) vyštudoval bakalárske štúdium filozofie a religionistiky a dokončuje magisterské štúdium religionistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej. Zaoberal sa rituálnou liečbou u Navahov a súčasne sa venuje fenomenológii zmenených stavov vedomia v západných ezoterických hnutiach.

Spirituální hledači stojí mezi vědou a neřízeným experimentováním

FENOMÉN PSYCHONAUTŮ

Jan A. Kozák

V tomto textu bych rád uvedl pár poznámek a pozorování k tématu psychonautů. Nejedná se o odbornou studii, ale o postřehy religionisty, založené na dvacetiletém sledování průběžných proměn a vývoje části české psychonautické komunity jak formou zúčastněných pozorování na osobních setkáních skupin, tak sledováním diskurzu v onlinových fórech zhruba od roku 1999.¹

Změněné stavy vědomí

Psychonaut označuje jedince, který prozkoumává „vnitřní vesmír“ lidské psyché, obzvláště pak změněné stavy vědomí (ASC = altered states of consciousness), při nichž je možno nahlédnout za oponu každodenního nastavení mysli. K takovýmto změněným stavům se počítají i relativně mírné případy, jako je například klid mysli při stavu meditace, zesílená představivost při aktivní imaginaci či průzkum spánku formou lucidního snění.

Vedle toho sem patří také neobyčejnější změněné stavy vědomí navozené nějakou formou smyslové deprivace či jiné techniky: terapie tmou, zkušenost ve flotačním tanku, holotropní dýchání či extatické bubnování. Samostatnou skupinou, pro mnohé psychonauty samotným jádrem celé věci, jsou pak změněné stavy vědomí navozené pomocí psychedelických látek (LSD, psilocybin, meskalin, DMT atd.).

Změněné stavy vědomí provázejí lidstvo po celou dobu jeho existence a různá náboženství a tradice s nimi zacházejí různým způsobem. Fenomén psychonautiky se konstituuje v druhé polovině dvacátého století² jako zřetelně individualizovaná a experimentální forma práce s ASC v celkovém kontextu společenské proměny, kdy oslabují požadavky a rámec tradičního náboženství (křesťanství), klade se výraznější důraz na individualitu, osobní svobodu, sebe-realizaci, ale i vyhledávání zážitků, svět se propojuje procesem globalizace (tedy různé látky a techniky extáze z různých kultur vstupují do tavícího kotlíku Západní civilizace) a vyspělá chemie vytváří celou řadu psychoaktivních látek (LSD, MDMA, ketamin atd.).

Zatímco takovéto podmínky obecně umožňují vznik tzv. „rekreačního užití“ látek nebo technik navozujících ASC, psychonautika má k tomu v sobě přinejmenším jeden element navíc, a to právě slaběji či silněji přítomný element „spirituality“. Někteří psychonauté se nejspíš tomuto termínu budou bránit, protože se považují za ateisty či agnostiky a k psychonautice přistupují čistě instrumentálně („je zajímavé zkoumat hlubiny mysli asi podobně, jako je zajímavé se vydat do neznámého pralesa na jiné planetě, žádné náboženství k tomu nepotřebuji a ani ho v tom nehledám“ by nejspíše řekl psychonaut-ateista), a já takovou námitku zcela uznávám.

Fenomén je příliš pestrý a příliš individualizovaný, takže se v něm dají najít zástupci téměř jakéhokoliv postoje. Přesto však tvrdím, že oproti „profánnímu“ přístupu obyčejných lidí, kteří si (z pohledu psychonautů) za často změněných stavů vědomí vůbec nevážejí a používají je jen jako jinou formu „alkoholového opojení“, tak psychonauti vnímají svůj zájem a praxi jako odševnělou a smysluplnou.

Tento rozdíl je nejzřetelnější právě v případě užívání psychotropních látek. Zatímco v případě změněných stavů navozených technikami (šamanské bubnování, holotropní dýchání apod.) je naprostá většina účastníků takových sezení již předem pozitivně laděná k tzv. alternativní spiritualitě a mají za cíl seberozvoj, u uživatelů psychedelických látek tato asociace není automatická. Nemalá část tzv. rekreačních uživatelů k psychedelikům přichází naprosto nepoučeně v kontextu večírků a diskoték a nejspíše jen malé procento z nich si nakonec

najde cestu do komunity psychonautů (například v důsledku transformativního psychedelického zážitku, který na večírku nečekali a k němuž si pak hledají na internetu výklad a vysvětlení).

Psychonauté se právě od rekreačních uživatelů odlišují tím, že se pokouší rámec navozování ASC kultivovat a samotné změněné stavy jim slouží jako nástroj seberozvoje a sebepoznání, tedy v podobném smyslu jako slouží šamanské *retreaty* a další aktivity z široké nabídky individualizované postmoderní spirituality.

Historie psychonautiky

Pokud jde o historii psychonautiky, tak ta se v jistém směru překrývá s historií psychedelie jako takové. Mezi nejstarší západní psychonauty bývají počítáni takoví známí autoři jako Thomas de Quincey (*Zpověď anglického požívače opia*, 1822), Charles Baudelaire (*Umělé ráje*, 1860), nebo Lewis Carroll (*Alenka v říši divů*, 1865). U těchto nejstarších autorů je sice přítomný prvek fascinace a vědomého experimentování s ASC, ale absentuje element duchovní seberozvojové cesty. K tomu, aby se mohl rozvinout, je třeba se posunout až do 20. století, v němž je k tomu teprve připravena půda díky pokračující erozi hegemonie křesťanství na jedné straně a na druhé straně k vznikem širokého proudu alternativní spirituality (kterému se v šedesátých letech začne říkat hnutí New Age).

Psychedelický oltář týmu performerů CHXOA.
Foto: Viktorie Maříková.

Důležitým inspirátorem psychonautiky je v polovině 20. století Aldous Huxley, autor řady románů (nejznámější *Brave New World* 1932, česky *Konec civilizace*) a odborných pojednání (např. komparativní studie o mysticismu a současně manifest Huxleyho filosofie *The Perennial Philosophy*, 1945).

Huxley podstupuje psychedelickou zkušenost až jako myšlenkově vyspělý filosof, který chce své bádání a teorie doplnit experimentem. Jakožto autor s velmi pozitivním vztahem k mystice a duchovnímu hledání je tak vlastně ve všech ohledech vzorovým, „ideálním“, psychonautem. Výsledkem jeho zkušenosti s ASC navozené meskalinem je pak slavná kniha *The Doors of Perception*, (1954, česky *Brány vnímání*), která měla velký vliv na kontrakulturu 60. let (srov. např. hudební skupina *The Doors* je pojmenovaná podle Huxleyho knihy), současně ale představila psychedelickou zkušenost jako něco, co je podnětné pro vzdělaného člověka se širokým rozhledem a filosofickými zájmy a ne jen jako jakousi kulturní deviaci praktikovanou „narkomany“ nebo domorodci v odlehlých kmenech.

Mezi zásadními autory, kteří následně přispěli do psychonautického „kánonu“, náleží i další jména známá z obecně psychedelické literatury, tedy knihy Roberta Gordona Wassona (např. *Persephone's Quest: Entheogens and the Origins of Religion*, 1986), Carlose Castanedy (*The Teachings of Don Juan*, 1968, česky *Učení dona Juana* 1992), Stanislava Grofa (*Za hranice mozku*, 1992), stejně jako knihy (*The Invisible Landscape*, 1975) a nahrávky přednášek a hovorů Terrence McKenny.

Když srovnáme přístup autorů 19. století s autory z druhé poloviny 20. století, můžeme jasně vidět, kam se kulturní diskurz posunul: Huxley, Wasson, Grof, McKenna a spol. chápou psychedelickou zkušenost (či šířeji ASC) jako zcela zásadní element, kultivovaný mnoha světovými tradicemi, snad i vůbec prapočátek všeho náboženství a mystiky. Zkušenost s ASC odkrývá jakousi širší a hlubší realitu, která je naším každodenním vědomím překrývána a už sama zkušenost má osobně transformativní a probouzeckou funkci.

Terrence McKenna (1946–2000).

Zdroj: Kahpi.net.

Tito autoři tedy přinášejí „svrhu“ jakýsi myšlenkový rámec pro psychonautickou praxi, rozhodně však nesmíme propadnout představě, že se těchto myšlenek někdo drží ve smyslu kréda nebo doktríny. Spíše je to tak, že díky supresi a marginalizaci psychedelie většinovou společností jednoduše neexistuje žádná odborná a výkladová literatura, která by poskytovala psychonautům informaci, jak zážitky chápat a jak k nim přistupovat.

Zmínění autoři jsou zkrátka nejúspěšnější v poskytování této služby. V prvních dvou dekádách 21. století jsou psychonautické komunity nesmírně pestrým podhoubím, o němž skutečně nelze konstatovat (kromě obecné propojenosti s milieu alternativní spirituality) nic definitivního, tím spíš, že se právě teď nacházíme uprostřed nové psychedelické renesance a situace se neustále mění.

Identita a světonázor psychonautů

Obecně vzato je psychonautická identita relativně slabá, komunita vzniká jen v rámci sdílení zážitků a nemá vůbec zřetelné vnější hranice, hierarchii ani koncepci nějakého členství. Skupinových setkání se účastní i lidé, kteří by se explicitně jako psychonauti pravděpodobně ani neidentifikovali. Zatímco sociálně je vymezení velmi volné a má charakter spíše otevřené sítě, přesto však na jednotlivých setkáních a občas i v kyberprostoru opakovaně vzniká prožitek *communitas* založený právě na sdílené pozici vůči většinové společnosti, sdíleném „tajemství“ změněných stavů vědomí a sdílenému seberozvojovému záměru v nakládání s nimi. Tyto spojující body pak zároveň svým způsobem určují trs kosmologií, které jsou mezi psychonauty rozšířené.

Zajímavým společným rysem většiny psychonautů je jejich praktická orientace. Přestože řada z nich konzumuje populární, odbornou i duchovní literaturu napojenou nějakým způsobem na fenomén psychonautiky, není mnoho času tráveno rozvíjením nějaké fixní nauky nebo systému, který by stál sám o sobě a u nějž by se usilovalo o jeho konzistenci a vnitřní provázanost. Literatura a existující intelektuální nástroje jsou „ancilla praxeos“

(služka praxe).

K materiálům má většina psychonautů eklektický přístup, tj. zajímavé jsou pro ně stejnou měrou přednášky o sibiřském šamanismu, o nových objevech neurovědy i o jungovské synchronicitě. Konečným arbitrem užitečnosti je to, jak se to dotýká napojení na jeho vlastní prožitky ve změněném stavu vědomí. Výsledkem je leckdy výrazná nekritičnost k hodnotě a původu různých myšlenek a pramenů, protože kritériem hodnoty není historická věrnost či odborná kvalita, ale užitečnost dané teze pro praxi.

Přestože jakýmsi ohniskem jsou změněné stavy vědomí, pro většinu psychonautů se étos experimentace a seberozvoje rozlévá i do každodenního života, takže řada z nich praktikuje všelijaká jógická a meditační cvičení, či případně u psychonautů s transhumanistickým postojem se jedná o snahu „hacknout“ a „optimalizovat“ svůj mozek pomocí autogenního tréninku, užívání tzv. „smart drugs“ (tedy látek prospěšných centrální nervové soustavě) a dalších postupů, které se odívají spíše do futuristického, než do „starobylého“ hávu. Futuristická („hackování“) i romanticko-orientalistická („jóga“) cesta jsou ale do značné míry jen dvě metafory pro podobné procesy s podobnými cíli. Současně je ale třeba být obezřelý k rozdílu mezi sebekoncepcí psychonautů a realitou: třebaže většina z nich má ke své cestě idealizující postoj, někdy idealizace překrývá fakt, že spíše než o cestu se jedná o nějakou formu úniku či útěku. Je ale těžké rozlišit, kdy je něco cestou a kdy únikem, případně kdy cesta má dočasně formu úniku a vice versa. Takové zhodnocení je možné jen člověk od člověka a leckdy až s odstupem let vyplyne, zda bylo něco cestou, nebo slepou uličkou.

Je pozoruhodné, že ve sdílené oblasti kosmologie psychonautů není výrazněji obsažený prvek paranoie, přestože na zcela faktické rovině „po nich jdou“, rozumí se policisté. Psychedelické látky jsou stále ještě ilegální, navzdory tomu, že u klasických psychedelik (LSD, psilocybin) je nebezpečnost řádově menší, než u povolených drog typu alkohol a nikotin, a navíc nezpůsobují žádnou závislost. Přestože policie pravděpodobně sleduje tyto látky s menším důrazem než tzv. tvrdé drogy nebo marihuanu, stejně se s železnou pravidelností různí členové komunity dostávají do právních potíží, a tudíž mají všichni účastníci podobných setkání stále v koutku mysli tento druh nebezpečí.

Očekával bych, že se takovéto zcela reálné existenciální ohrožení ze strany represivních složek státu nějak výrazněji promítne do témat diskuzí či světonázoru psychonautů, například rozvíjením představ o „zlém světě“, proti němuž je třeba bojovat, či na něj zanevřít, ale tento druh temné vize není pro psychonauty příliš typický. Lépe řečeno, naprostá většina psychonautů je zcela samozřejmě protisystémově zaměřena v podobném smyslu jako to známe od psychedelického guru Terrence McKenny, ale povětšinou netráví svůj čas tematizováním nevládnosti světa či bojem proti „nepříteli“, a nedefinují svou existenci skrze protivníka, ale řeší nepříjemnou situaci buď stažením se do svých světů (jakési moderní verze epikurejské maximy *lathe biosas*, „žij v skrytu“), do

svých komunit a v některých případech snahou proměnit systém jako takový aktivitami spojenými s alternativní spiritualitou, transhumanismem či právě probíhající psychedelickou renesancí.

S tím souvisí další aspekt fenoménu, a to náběh k milenialismu u některých psychonautů. Toto téma by nejspíše zasluhovalo samostatnou studii, ale na příkladě Terrence McKenny (který prokročil radikální transformaci na rok 2012) můžeme vidět, že silný psychedelický zážitek může vyvolat v člověku pocit, že celý svět se právě teď mění, a osobní prožitek transformace je tak projikován na celou realitu, která pak působí dojmem, že akceleruje svůj

vývoj až k nějakému momentu singularity v dohledné budoucnosti. Život v komunitách, kde lidé mají opakovaně podobné zážitky, tak tuto kosmologii jen posiluje, k čemuž může přispívat svým dílem i realita, například momenty silných společenských proměn v 60. či 90. letech, případně současný proces psychedelické renesance.

Psychonauti jako „třetí proud“ psychedelie

Zmíněná psychedelická renesance se nejzřetelněji projevuje na rovině odborné, kde jak na Západě, zvláště v USA, tak v České republice (která má v oblasti psychedelického výzkumu bohatou minulost), se v poslední dekádě opět otevírají výzkumné projekty věnované psychedelickým látkám. V Česku v Národním ústavu duševního zdraví od roku 2015 probíhají výzkumy na lidských subjektech (např. výzkum psilocybinu pod vedením dr. Páleníčka) a byla založena Česká psychedelická společnost (CZE-PS), která sdružuje výzkumníky a badatele v oblasti psychedelik a provádí osvětovou, výzkumnou a prevenční činnost. I mezi těmito badateli se samozřejmě vyskytuje spontánně pozitivní vztah k tématům a konceptům alternativní spirituality, která tak podprahově vstupuje do jejich přemýšlení o tématu, samotné výzkumné projekty jsou však zaměřené přísně na léčivý potenciál psychedelik (např. u pacientů s farmakorezistentní depresí) a alternativně-spirituální orientace je tedy tu

více, tu méně skryta v subtextu.³

Zatímco užití psychedelik v kontrolovaném kontextu laboratorních experimentů tvoří jakýsi jeden konec spektra jejich použití, na druhém konci spektra stojí zcela nekontrolované (a často tedy problematické) užívání polopoučenými či zcela nepoučenými účastníky různých večírků či technoparties. V této struktuře se nacházejí psychonauté jako pomyslná „třetí noha“, která je v jistém smyslu na půl cesty mezi kontrolovaným-odborným použitím a zcela neřízeným volným použitím.

Psychonauté jsou si zpravidla dobře vědomi role přípravy a kontextu („set a setting“), a jejich užití tak pracuje s plá-

novaným rámcem, oproti laboratorním experimentům ale jejich experimenty nejsou zaštitěny akademickou institucí a jejich konkrétní forma je na jejich vlastním uvážení. Oproti oběma druhům skupinám je u psychonautů daleko zřetelnější prvek alternativní spirituality a propojení psychedelické praxe s „posvátnými naukami“, ať už klasiků psychedelie nebo kosmologií poskládaných z orientálních či šamanistických tradic.

Role psychonautů je tedy zajímavá v tom, že prostředkují mezi zcela kontrolovaným a zcela nekontrolovaným užíváním a že jsou místem, kde se nejzřetelněji do psychedelické subkultury dostávají výklady a motivy alternativní spirituality. Některé psychonautické experimenty – zvláště lokální evropské neošamani a jejich rituální novotvary – jsou dokonce v jistém smyslu ještě dál v „kontrolování“ psychedelického zážitku, než jak je tomu u odborných studií, protože odborné studie zatím nechávají zážitek spíše volný průběh (maximálně s přestávkami na skeny mozku) pod dohledem výzkumníků, neošamani zřetelněji strukturují zážitek pomocí rituálních prvků. ■

Poznámky

- 1 Sebekriticky a sebereflexivně musím dodat, že jsem si vědom toho, že dlouhé pozorování fenoménu způsobilo, že jsem si natolik zažil některé postoje a východiska psychonautů, že je již neumím vždy efektivně odfiltrat od vlastní pozice. V důsledku toho je tento text celkově spíše pozitivně laděný, na druhou stranu je však organickou výpovědí, která se nesnaží nic zastírat umělou objektivitou a nabízí spíše reflektovanou subjektivitu. – Chtěl bych poděkovat Martinu Malecovi, Maksu Houbitovi, Zuzaně Stankovitzové a Evě Césarové za poznámky a opravy textu. Jakékoliv přetrvávající chyby jsou samozřejmě na můj vrub.
- 2 Termín se poprvé objevuje u Ersta Jüngerů v knize *Annäherungen: Drogen und Rausch* (1970), tedy v období samého závěru šedesátých let, nicméně poté následuje jakési „období latence“ a široké popularity dosahuje až v posledních dvou dekádách.
- 3 Nicméně kritická recenze knihy *Fenomén psychedelie*, popisující právě výzkum s psilocybinem na NÚDZ, od Z. Kosticové právě v *Dingiru* v roce 2019 ji v teoretických příspěvcích systematicky nacházela (<https://info.dingir.cz/2019/03/vedec-jako-vyzkumnik-vedec-jako-knez-postmoderni-spiritualita-v-akci/>).

Mgr. Jan A. Kozák, PhD., vystudoval latinu a religionistiku na FF UK, kde na Ústavu filosofie a religionistiky dnes vyučuje. Jeho specializací je teorie mýtu a předkřesťanské náboženství Skandinávie a k tomuto tématu vydal dvě monografie a řadu článků. Jako Marie Curie Fellow se věnoval výzkumu role metafor v mytologii na Univerzitě v Bergenu v Norsku. Zájem o surreálno a „divoké myšlení“ jej přivedl k tématu změněných stavů vědomí a v současnosti je mj. členem odborné sekce České psychedelické společnosti (CZEPS) a přispěl kapitolou „Psychedelický rituál“ do nedávného sborníku *Fenomén psychedelie* (ed. Filip Tytlš), jež vyšel pod hlavičkou CZEPS.

Rozhovor s Igorem Chaunem o jeho duchovní cestě

I SMRT JE PROJEVEM ŽIVOTA!

Zdeněk Vojtíšek

Igor Chaun (*1963) je režisér, scénárista a spisovatel. Během studií se zapojil do „něžné revoluce“ na konci roku 1989 jako mluvčí stávkového výboru. Od druhé poloviny 90. let se věnuje také tvorbě na duchovní témata, příkladem je dokument *Cesta do Indie* (1999). Roku 2011 inicioval vznik „občanského spolku Goscha“. Roku 2012 o něm napsal: „Naším záměrem je především natáčení a zveřejňování videí a rozhovorů na duchovní téma, pořádání akcí, setkání, besed a kongresů s originálními lidmi z různých oblastí společenského života, ale vždy s důrazem na sdílení pozitivních hodnot – naděje, optimismu, životní radosti a osobní víry v dílo Stvořitelovo, které je nezměrné...“ (<https://www.goscha.cz/o-nas>).

Igore, když tě sleduji na kanále Goscha, děláš na mě dojem kněze. Někdy mi připadáš jako kazatel a misionář, někdy jako prorok, někdy jako laskavý pastýř duší. Jak sám sebe vnímáš?

Děkuju za milou otázku. Upřímně řečeno, samotného mě to překvapuje. Někde hluboko ve mně je potřeba VYSLOVOVAT NEVYSLOVITELNÉ, pojmenovávat nepojmenovatelné, vyjevovat tajemné a rozfoukávat plamínek lidské naděje a víry.

Jsou ve mně jakoby dva Igorové. Tedy minimálně. (úsměv) Ten jeden je chtivý života, vášnivý, dokonce i požívačný a tak dále. A ten druhý, o kterém hovoříš, má vskutku obrovskou potřebu hovořit o Boží síle, kráse, moudrosti, velikosti. Úplně mě to prostupuje. Věřím na minulé životy a myslím si, že přesně v těchto dvou liniích se má zkušenost odehrávala. Jak v té bojovné, rytířské a dobovačné, tak i v té kněžské, kazatelské, duchovní. Někdy se to ve mě pere, ale jak začínám pomalu dospívat a stárnout, tak ta klidová duchovní poloha nabývá vrchu. A to je asi dobře.

Co stálo na počátku tvého duchovního života? Jakou roli v tom hráli rodiče?

Já vnímám jako počátek svého duchovního života pravděpodobně už samotný okamžik narození. Pro mě je pobyt na tomhle světě už od základů POZORU-HODNOU a zároveň trochu PODIVNOU záležitostí. Od malička mi přišlo, že materiální svět a to, co vidím a vnímám smysly, nemůže být „všechno“. Vždy jsem měl pocit, že jsou to nějaké kulisy, jako třeba v divadle, které jsou namalované hezky, celkem precizně, ale z určitého úhlu můžeme mezi nimi pozorovat škvíry a me-

zery nedomalovanosti a nehotovosti. A tak je to i s realitou. Nějak na mě to ABSOLUTNO vždy vyukovalo, nějak se mi ten plášť reality už od malička vlnil. A odkrýval skrytou duchovní podstatu. Ale samozřejmě jsem se v tom dlouho neorientoval a přinášelo mi to i velkou bolest. Protože jsem trpěl pocitem neukotvení mezi ostatními lidmi a nejistotu ohledně svého usilování a směřování. Rodiče mě v tom velmi podporovali, záměrně i nechtěně. U nás se často zmiňovala indická filosofie, mystika, a také se vyzývali geniové kulturních dějin. Zejména Thomas Mann, Dostojevskij, Beethoven, Šostakovič, Kafka, Čapek, v tomhle já vyrůstal. Bylo to krásné, ale velmi, velmi náročné.

Jak ses setkal s psychedeliky?

To je velmi citlivá otázka a nejprve bych obecně řekl, že každý má právo tohle vyzkoušet, protože je to součást Matky Přírody. Na druhou stranu je na místě obrovská obezřetnost. Já měl štěstí, že s jihoamerickou ayahuskou jsem se opakovaně setkával v rámci velmi precizního rituálu Santo Daime, což je pralesní křesťanská církev v Brazílii, která při svých obřadech tuto látku používá. To mi přineslo první rozšířené stavy vědomí, a já jsem opravdu žasl. Náhle jsem si ověřil to všechno, co jsem odmala cítil. Pomíjivost a přechodnost „reality“ a existenci vyšších světů. A zvláštní bylo, že ten vjem mě ani tak nepřekvapoval, jako spíše, že

Igor Chaun.

jsem to zapomněl, že to v běžném životě „dokážu nevidět“. Sílu propojenosti, moudrosti a laskavosti celého Universa. Tak moc se to jeví samozřejmé, když se na to napojíme. Já jsem o tom pak namluvil hodně videí, je to na YouTube.

Je podle tvé zkušenosti duchovní rozměr života podmíněn chemickými procesy v mozku?

Živý kontakt a zkušenost s psychotropními látkami člověka v podstatě odnaučí takto přemýšlet. Vůbec pochybovat, zda je to pravé, skutečné... Svět, který se otvírá, je tak bohatý, autentický, nesmírný, člověka přesahující, že tam v podstatě pochybnosti, zda je to opravdové, na prsto odpadají. Samozřejmě, jako racionální argument se to někdy objevuje: že všechny ty úžasné vjemy a poznání mohou být pouze biochemickou reakcí mozku na požitou látku.

Z osobní zkušenosti mám dva základní argumenty, proč tomu tak není. Zaprvé, já už od té doby jsem těchto vhladů schopen i bez ayahuasky. Ona jen protlačila a oživila nějaké struny a cesty mého vnímání.

A zadruhé a především: Co jsem zažil, co jsem „viděl“, tak obrovsky přesahovalo moji individualitu, že to nemohlo pocházet ze mne. Bohužel, dodal bych. Byla to inteligence, láska a moudrost natolik superiorní, že ve své zdánlivé oddělenosti jsem po ní jen toužebně „vztahoval ruce“. V dojetí a hlubokém pohnu-

tí. Touhu svého srdce, touhu po Bohu, po vykoupení, po milosti, po spasení. Když vidíš tu existenci vyšších světů, Lásku a všechnu tu nádheru, ty přirozeně žijící bytosti ve vyšších vibračních a energetických světech, samozřejmě si uvědomíš tu obrovskou „tíhu člověka“, kterou my tady máme. Ale zároveň, bylo to naše rozhodnutí, jsme jsem posláni, do téhle lekce, výuky, za poznáním.

Proto mě to vše postupně vede i do jisté pokory a trpělivosti. Možná poprvé v mém životě. Zážitky s přírodními látkami nám pomáhají pootevřít existenci vyšších světů a jsou pro nás obrovskou pobídkou. Ale skutečnou práci za nás neudělají. To si musíme stejně odmakat každý sám. Já měl období, kdy se mi v životě nechtělo normálně fungovat, raději bych měl křídla a létat v oblacích, než šoupal nohama po Matičce Zemi. Jeden čas jsem si ani nedával pozor na takové ty pozemské věci, jako jsou daně, emaily, odpovědi přátelům a pracovní povinnosti. Ted' už mi to jde daleko lépe. I to je součást mého poznání. Vtělit to „duchovno“ do průběžného pozemského života.

Hraje pro tebe nějakou roli přírodní, anebo syntetický charakter látky? Řekněme na jedné straně ayahuaska nebo houby a na druhé straně LSD?

Já jsem relativně netknutý, co se týká čehokoliv jiného, než je ayahuaska. Já jsem nikdy LSD neměl. Ani třeba houbičky. A ani potom netoužím. Já mám vlastně k těm látkám svým způsobem odpor. Nechci vkládat nic mezi sebe a Stvořitele.

Považuješ své zážitky za průlomové do reálného světa? Mají platnost i mimo tebe? Jsou odrazem objektivní reality?

Bratře, vždyť přece víme, že objektivní realita neexistuje. To kolem nás je realita konsensuální, na jejímž výkladu jsme se většinou shodli, abychom dokázali v tomhle rozměru nějak fungovat. Ale ve skutečnosti se jedná o sumu individuálních a subjektivně vnímaných realit každého jednoho z nás. Nerado se to říká, ale ve změněných stavech vědomí jsem zjistil, že vše, co běžně prožíváme, je jakýsi podřad, jakási pouze odmocnina a zředěná substance skutečných světů, vyšších a mnohem intenzivnějších, dokonalejších a snad i láskyplnějších, než je ten náš.

Ale tohle poznání nevede k nějaké dekadenci nebo negativismu ohledně lidského života na Zemi. Naopak, člověk si

uvědomí, že se tady má snažit ŽÍT CO NEJLÉPE, neboť tím se vyšším realitám přibližuje a k nim postupně blíží.

Ve svých pořadech zmiňuješ množství motivů z různých náboženství, ale třeba i mimozemšťany a podobně. Co vnímáš jako to základní a nejdůležitější?

Nejdůležitější a nejceněnější ve vesmíru je VĚDOMÍ! My, zde na Zemi v jednotlivých vtěleních, nemáme celé pole vědomí, jímž disponujeme. Jsme zde jakým si derivátem svého vyššího věčného Já, vyslancem sebe sama do konkrétní osoby. Dočasným separátem. Naše vyšší Vědomí, včetně zkušeností minulých a možná i budoucích životů – zůstává u Boha.

My tady žijeme lekce, učíme se, rozpomínáme se. Je to naprosto pozoruhodné.

Kdo tohle stvořil, byl Genius Geniů, Otec Otců, Stvořitel Stvořitelů.

Tohle poznání přináší obrovský respekt k samé podstatě Života. A ten život je věčný! Ať zemře květina, mravenec, planeta nebo galaxie, Život nikdy nezanikne. Protože i smrt je jeho projevem.

Umělecká tvorba předpokládá ještě jiný pohled na realitu než ten suše věcný, racionální. Pomáhá ti zkušenost s psychoaktivními látkami ve filmové tvorbě?

Spirituální zkušenost především pomáhá – ŽÍT! V tom úplně nejzákladnějším významu. Jak už jsem říkal, od dětství jsem měl velké pochybnosti. O sobě, o podstatě, o smyslu života. Duchovní cesta mi dala odpovědi. A k té umělecké práci. Vždyť to není tak, že jsme umělci, a proto jsme citliví lidé, kteří se chtějí vyjádřit. My jsme někteří především citliví lidé, kteří se chtějí vyjádřit, a proto se stávají umělci! A to byla i má cesta.

Poznání postupně změnilo můj směr a já dnes méně točím a jsem už trochu méně tím „původním režisérem“, i když tu práci stále dělám. Ale daleko víc se věnuji práci pro náš spolek Goscha. Objevování zajímavých lidí a kontakt s nimi, natáčení.

Fascinuje mě, že zatímco v televizi jsem na uvedení filmu musel čekat tři-

Druhá část rozhovoru s Igorem Chaunem zvláště o „ayahuaskové církvi“ Santo Daime vyšla v Náboženském infoservisu 10. prosince 2020. Foto: archiv Igora Chauna.

ba rok, ted' natočím odpoledne úžasného člověka, večer to zpracuju a nahráju na YouTube na náš kanál Goscha, a ono to má ráno už přes tisíc zhlédnutí. A v následujících dnech třeba desetitisíce! Má to velký dosah. A když čtu reakce, dělá mi to radost a naplňuje mě to. Řečeno s Alchymistou Paula Coelho: „NAŠEL JSEM SVŮJ PŘÍBĚH!“

Někdy se tvrdí, že spirituální, mystické či psychedelické prožitky odvádějí člověka od reality do vnitřního, podle kritiků vysněného světa. Co tomu říkáš? Ty jsi přece občansky angažovaný.

Bratře Zdeňku, u mě to bylo přesně naopak. Spirituální, mystické a psychedelické prožitky mě od snění a slabosti přivedly k síle, k uvědomění si a respektu vůči POZEMSKÉ LIDSKÉ REALITĚ. Nesmírně si toho vážím, a i proto jsem přesvědčený, že řízené spirituální užívání přírodních látek může být součástí duchovní cesty a některým lidem může pomoci. Já jsem toho příkladem. Ale na závěr bych dodal, že je to cesta velmi, velmi náročná, a není pro každého. Je mnohem lepší dokázat svůj život žít postupně, v malých cupitavých krůčcích, a tak sbírat poznání po stravitelných dávkách. Já byl rebel, syčák, netrpělivý a zlobivý. Všichni jsme děti Boží. A já potřeboval velkou sílu, velkou autoritu, která mě přepere a zvládne. Ayahuaska to udělala naprosto nekompromisně, někdy drsně, ale vždy s láskou a s obrovským množstvím poznání. Děkuju.

A já děkuji za rozhovor.

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtišek, Ph.D. (*1963), je vedoucím katedry religionistiky na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a šéfredaktorem časopisu Dingir.

VRCHOLNÝ ZÁŽITEK JAKO SMYSL ŽIVOTA

Abraham H. Maslow: *Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky*, Brno: Nadační fond Holar 2017.

V 60. letech 20. stol. docházelo ve Spojených státech – kromě specificky poválečného fenoménu s názvem „baby boom“ a neustále sílícímu vlivu náboženství obecně – k rozvoji významných společensko-politických trendů a proudů. Vznikala nová hnutí a různé subkultury jako např. *hippie*, hudební „kontrakultura“, nové náboženské komunity nebo i třeba laické skupiny uživatelů a experimentátorů s psychedeliky. Tyto pospolitosti, jako byli například tzv. Pranksters, experimentovali s LSD za účelem rozšíření vědomí, rozvoje osobnosti a rovněž za účelem dosažení „vyššího“, transpersonálního stavu. Právě v této době publikoval představitel tzv. humanitní psychologie Abraham H. Maslow dílo s názvem *Náboženství, hodnoty a vrcholné zážitky*, jehož český překlad byl vydán teprve před třemi lety.

Jeden z nejcitovanějších psychologů 20. stol. Abraham Maslow ve své knize přichází s tvrzením, že člověk disponuje transcendentní podstatou, která je součástí jeho biologické přirozenosti (str. 18). Jakožto antropologické konstanty mohou (a měly by) být vrcholné zážitky zkoumány prostřednictvím psychologie i jiných společenskovědních disciplín. Vrcholné zážitky nejsou podle jeho názoru výsadou organizovaných náboženství, ale zároveň právě náboženství – tradiční či netradiční – mohou člověku dopomoci k tomu, aby prostřednictvím nich vrcholné zážitky prožíval. Tyto transpersonální a transcendentní zážitky se pak mohou pro řadu lidí stát dokonce samotným smyslem jejich existence.

Pro pochopení Maslowova konceptu vrcholných zážitků je potřeba slovo „náboženský“ dle autorových slov (str. 22) „vyjmout z jeho úzkého kontextu nadpřirozena, chrámů, rituálů, dogmat a profesionálních duchovních a rozvinout jej v podstatě do všech oblastí života.“ Z náboženství se pak stává nikoli jen jedna společenská instituce mezi mnoha jinými, ale spíše stav mysli dosažitelný během téměř jakékoli běžné činnosti.

Vrcholné zážitky Maslow definuje jako sekularizované, spirituální, mystické nebo transcendentní zážitky. Tyto zážitky nezávisí na církvích nebo určitých náboženstvích, ale ani v sobě nutně nezahrnují žádné nadpřirozené koncepty. „*Jsou rozhodně v mezích přirozeného a jako takové mohou být prověřovány a diskutovány naprosto přirozeným způsobem*“ (str. 22).

Základ veškerého náboženství Maslow připisuje „mystickému zjevení“ nebo „specifickému unikátnímu prožitku“, které je dostupné všem následovníkům jednotlivých náboženských směrů zahrnujících ve své podstatě tyto kvality. Transcendentní zážitky „*se objevují u lidí jakékoli kultury a jakékoli doby, jakéhokoli vyznání, kasty nebo třídy*“ (str. 99). Autor touto premisou přichází s odvážným a poměrně redukcionistickým tvrzením, neboť za předpokladu toho, že náboženství integruje své členy na základě transcendentních (vrcholných) prožitků, jsou tím pádem všechna náboženství ve své podstatě stejná i přes lokální, kulturní

či etnické nuance. Tento myšlenkový koncept lze pak vztáhnout i na jakékoli spirituální učení mimo institucionalizované církve – např. na tehdy se etabloující netradiční duchovní směry hnutí *New Age*.

Autor rovněž nabývá dojmu, že „neteističtí náboženští lidé“ mají možnost častěji prožívat náboženské či transcendentní zážitky než tradičně nábožensky založení lidé, jelikož se tito „neteističtí“ lidé „*museli obtížně odpoutat od konvenčních přesvědčení a sami si museli vytvořit individuální systém víry*“ (str. 57).

Sílící vliv náboženství (nejen) v USA autor v tomto díle přikládá důsledkům tzv. „věku prázdnoty“, uvnitř kterého se vytrácejí skutečné hodnoty. Příčiny věku prázdnoty by se prý měly hledat mimo jiné ve vzdělávacím systému. Toto prázdné místo v duchovní sféře moderní společnosti je dle autorových slov třeba zaplnit, a lidé proto hledají psychologickou či spirituální útěchu v reformovaných církvích, sektách či jiných religiózních organizacích, které dnes již boha nepersonalizují, ale spíše jej považují za abstraktní entitu – bytí.

V závěrečné části knihy Maslow ukazuje na ostrý rozpor a dlouhotrvající problém mezi všemi organizovanými náboženstvími a jejich konečným, neměnným a absolutním hlásáním pravdy, a na druhé straně neustálou kulturní, historickou a hospodářskou změnou. Tvrdí, že jakékoliv náboženské systémy, které ve své ideologii nemají místo pro změnu, jsou neudržitelné, neboť popírají veškerá fakta. Lidské touhy po míru, stabilitě, jistotě a jednotě existují a dál hledají uspokojení, i když prý náboženský establishment v tomto ohledu selhává (str. 122–123).

Dílo je často protkáno filosofickými úvahami, které korespondují se stěžejními tématy autorových interpretací. Kniha je tvořena dvěma hlavními částmi. Ta první obsahuje celkem 8 kapitol včetně sumarizujícího závěru. Druhá část díla je tvořena přílohami a dodatky, které jsou pro správné a komplexní pochopení autorovy argumentace důležité přečíst.

Maslowův ne zcela tradiční psychologický přístup ke studiu náboženství nabízí čtenářům odlišný pohled do podhoubí dnešních „moderních“ spirituálních či kvazireligiózních hnutí a směrů. Z tohoto hlediska lze dílo včetně autorových interpretací psychologických aspektů náboženství stále považovat za dílo přínosné a do jisté míry aktuální. ■

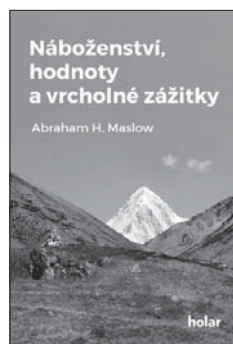
Václav Krivanec

ŽENA NA TRANSPERSONÁLNÍ CESTĚ

Dane Rudhyar: *Rania – příběh zasvěcení*, Praha: Malvern 2020.

Autor Dane Rudhyar (1895–1985) je v Česku znám především z překladů astrologických knih nakladatelství Půdorys: *Za hranice individualismu* (1995), *Astrologie transformace* (1997), *Lunační cyklus* (1999), *Astrologická znamení* (2002), *Astrologická mandala* (2003). Nakladatelství Malvern se zásluhou překladatele Jindřicha Veselého pustilo do jeho filosofického díla a v roce 2012 vydalo jeho zásadní filosofickou knihu *Rytmus celostnosti*. Nyní přichází s *Raniou*, což je Rudhyarovo velmi specifické dílo.

Rudhyar byl skladatel, filosof, astrolog a výtvarník, který ve svých jednadvačeti letech odchází z rodné Francie do Ameriky. Přesídlení do Spojených států ho obohatí nejen po stránce hudební, a to zejména kompoziční, ale také zde načer-

pá informace z oblasti filosofie, okultismu, theosofie, astrologie a jungiánské psychologie. Brzy po příjezdu do USA začne psát a publikovat své texty v časopisech. Rozpracovává svou vizi cyklického života, kterou prožil v šestnácti letech, do ucelené filosofie, která zasahuje jeho myšlení, hudbu, astrologii, výtvarný projev a odráží se i v jeho okrajovější tvorbě beletristické. Rudhyar ovlivní nejen moderní hudbu, ale zásadně nasměruje astrologii, kterou oživí svým humanisticko-transpersonálním přístupem, odklánějícím se od předpovídání událostí, ale naopak přitahovaným úzkým pohledem na člověka, jeho orientaci v životě, na jeho osobitý rozvoj a na duchovní přesah. Svůj filosofický koncept se bude celý život snažit zprostředkovat co nejširšímu okruhu žáků a čtenářů. K tomu má přispět i jeho román *Rania*.

Dějová linka příběhu pozve čtenáře na vskutku neobvyklou cestu. Rudhyar záměrně koncipoval text jako hudební skladbu. Sám na to upozorňuje už v předmluvě, ale čtenáři to přesto v samotném textu nemusí být na první pohled zřejmé.

V roce 1929, kdy *Raniu* napsal, bezmála za tři týdny, zažíval přelomové období. Jak sám píše ve své autobiografii, „... jedna fáze mého života definitivně končí“. Je to doba, kdy vydává svou první sbírku básní, skládá *Granity*, *Sinfoniettu* a *Tetragram č. 8 Primavera* a má za sebou mnohá setkává s různými malíři a tanečníky. Na jaře však nečekaně zemře v Holandsku jeho přítelkyně Aryel, což zanechá v Rudhyarovi hlubokou stopu, a ta se otiskne i do *Ranii*. Navíc se naposledy před svou cestou do Indie setkává se svým učitelem P. B. Wadiou (indickým teosofem a aktivistou, zakladatelem odborových svazů v Indii, podporovatelem kulturní výměny a všeobecného bratrství bez rozdílu rasy a druhu). Rudhyar píše a přednáší v Carmelu, Los Angeles a Chicagu. Rovněž zahajuje vydávání série brožur pod obecným názvem *Seed Ideas*, vytištěných v Halcyonu v Kalifornii. Rudhyara ovlivňuje Srimati Ragini Devi, americká žena, pojmenovaná podle védské bohyně tance. Devi byla legendární postavou oživující klasický tanec Indie. Směs východních vlivů hudby, tance, filosofie Waidy i část vlastní autobiografie se dostává do příběhu *Ranii*.

Rania je epické vyprávění o růstu osobnosti a její proměně. Je to pouť ženy, nebo symbolicky řečeno tvůrčí síly člo-

věka, od nevědomého projevení, přes omezení růstu vnějšími okolnostmi, po posedlost silou, až po objevení pokory v prožívané bolesti s neutuchajícím bojem za svobodu těla, srdce i ducha. Hlavní hrdinka Rania nejde přímou cestou, ale často se zmítá v extrémech, aby dosáhla bodu zlomu, ve kterém se sebe-zasvětit duchovní transpersonální cestě, která ji přivede až k boji s mocnostmi temnoty. Rudhyar rozděluje příběh na dvě části. První část je psaná v krátkých odstavcích, podobných slokám písně, které se prodlužují dle toho, jak se akce příběhu uklidňuje a stahuje. Druhá část symfonického narativu ztrácí formu sloky, je pomalejší, aby se v závěru zrychlila a zdůraznila napětí příběhu. Pro čtenáře se tak nabízí neobvyklá forma, která toho, kdo je zvyklý například na tzv. zasvěcovací romány typu Coelhova *Alchymisty* nebo *Zasvěcení* Haichové, asi notně překvapí, a možná až rozladí. Na první čtení může *Rania* zaskočit svou kombinací úsečnosti děje, abstraktností popisu stavů hlavní hrdinky, epičnosti či patosem děje, ve které není kladen důraz na psychologické prokreslení postav, ale na stav duše hlavní hrdinky, na vlivy, které formují nejdříve její charakter a později její spirituální cestu. Pokud se však čtenáři zásluhou neobvyklé skladby směsí poezie a beletrie podaří odložit předsudky a vlastní čtenářské zvyky, objeví se za řádky příběhu opravdové duchovní dobrodružství, které je patrné právě v tom, jak se Rudhyar snaží skrze osud hlavní hrdinky zprostředkovat význam pojmu „transpersonální“, který ve 30. letech 20. století zavedl.

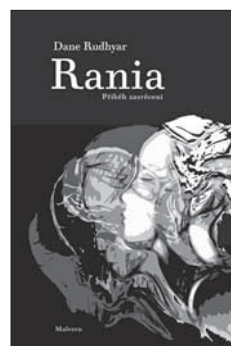
Příběh *Ranii* ukazuje, že často kruté přírodní podmínky místa narození nasměrují první část života člověka. Obtížné až tíživé dětství a dospívání dívky nezlomí, ale uzavře do ostré divoké a samostatné ženy, která se pokusí prorazit jako tanečnice v Hollywoodu. Ideály mládeže se konfrontují s navyklymi stereotypy Rudhyarem líčeného bezcitného filmového businessu, který spotřebovává pro vlastní zisky ty, kteří mu nabídnou své srdce. Rudhyar toto prostředí zná z vlastní zkušenosti a část, kdy je Rania u filmu, je psána barvitě a velmi čtivě. Zlom přichází v momentu, kdy Rania poznává

lásku v její nové poloze a dynamiku svých vlastních ambicí, které ji přivedou až na pokraj sil. Jak to bývá, kritický moment, kdy je Rania zraněná, je bodem obratu. Přehodnocení a přepólování osobnosti, která se z tlaku hledání vnějšího odrazu své síly obrátí dovnitř, k hledání zdroje a smyslu svého života, je momentem velmi dramatickým a napínavým.

Putování *Ranii* je provázeno příběhy lidí, kteří ji ovlivní a jejichž charaktery jsou nastíněny spíše v tom, co chtějí, než v příčinách jejich motivací. Jsou vesměs poháněni chtivostí po vlastní dokonalosti, závistí či osobním sebeprosazením jako v případě Hildy nebo Richarda. Oporou hlavní hrdinky je setkání s dobrodincem Johanem, mladičkou Nadiou a její

osudovou láskou Borisem. Trojice Rania, Nadia a Boris rozehrávají v románu příkladné spojenectví a ukázkou nezištné spolupráce, která se může zdát idealistická těm, kteří nikdy nic takového v životě nepoznali. Potkat lidi, s nimiž odložíte osobní ambice a jednáte jen na základě srdce a víry ve společný cíl, je totiž darem, kterým život

tolik neplývá. Můžeme tušit, že osobním, pracovním a duchovním propojením těchto tří hrdinů odkazuje Rudhyar k opravdové společnosti, k oněm „novým moderním lidem“, kteří nehledí na rasu, původ nebo sociální status, ale ve společné tvorbě zasvěcují svůj život službě budoucnosti lidstva jako celku. V románu se jejich spojení zrcadlí ve společnosti, která je zdravá, tvůrčí a prosperující, protože opomíjí prospěchářství a slouží vzájemné spolupráci. Oproti tomu umělecké prostředí Carmelu, kalifornského města umělců, kde hlavní hrdinové pobývají, je náchylné nejen k samolibosti a módnosti, ale hlavně realizaci individuálních ambicí na úkor péče o vzájemné vztahy. Tohle je na románu velmi zajímavě podáno a za společností Carmelu můžeme tušit současnou konzumní společnost, která se vrhá za vším, co jí umožní pohodlný a prosperující život. Tak i lidé v Carmelu podlehnou falešnému proroku Sarmandovi, který obloudí mysl mnohých svým učením, směsí východní filosofie, tantry a okultismu, a tím se zřetelně odhalí skutečné pohnutky všech hrdinů románu. Ti, kteří jsou věrni svému srdci, ustojí nápor, a nakonec se ze spárů sobeckého

svůdce vymaní, jiní však podlehnou sobectví a v touze čistě po osobní realizaci už nedokážou prohlédnout své stíny či skrývat svůj zkřivený charakter. Nakonec rozložíme-li si jméno onoho „duchovního“ gurua Sarmanda, tak „sarman“ odkazuje k pohodlí, šťastnému prosperujícímu rozkoši plnému potěšení a „ananda“ zas k blaženosti, která prověří ukončení cyklu znovuzrození. Dohromady tedy v intencích karikatury románu „snadné, blažené potěšení“. Jenže snadná a líbivá cesta vede vždy do pekla a ani lidé v Carmelu nejsou tohoto poznání ušetřeni. Ani ráji umělců a umění se nevyhne virová infekce, která má za následek značný rozklad společnosti. Jak příznačné v této koronavirové době! Tváří tvář virové infekci se ukážou charaktery a zbabělost gurua, který v obavách z nakažení opustí své žáky, aby se vítězně vrátil až ve chvíli, kdy je hlavní nebezpečí odcloněno. Očím Ranii však tento temný mrak jeho charakteru neunikne a sama se pustí do boje s pseudoučitelem. Její cesta se od momentu, kdy se vědomě rozhodne sloužit lidstvu jako takovému, jeví čím dál tím osamělejší. Jenže to je jen povrchový projev. Uvnitř Ranii roste světlo a její mysl se uvolňuje a stává se čistým zrcadlem odrážejícím třept hvězd, tedy těch nejčistších idejí. Její vnitřní ztišení přispěje k tomu, že ač na smrt nemocná, neboť se obětuje a zůstane s nemocnými i za cenu vlastního nakažení, se postaví černému gurovi, „představiteli spotřební esoteriky“, jak vtipně v doslovu komentuje překladatel Jindřich Veselý.

Střet Ranii, střed čistého světla, tedy člověka ve stavu otevřené mysli, zklidněného srdce ve službách všech lidí a gurua rozehrávajícího hru, ve které lapá na příslib osvícení ambice lidí a pak z nich saje tvůrčí sílu pro vlastní sebeuspokojení, je bouřlivým závěrem. Rania při tomto boji položí svůj život, což může znít melodramaticky, ale v kontextu příběhu tomu tak rozhodně není. Rudhyar zde ukazuje, že oddanost cestě, i za cenu nejvyšší oběti, není nijak marnou akcí, i když o ní vlastně krom nejbližších přátel Ranii nikdo jiný neví. Není rozhodující, co o nás druhí vědí, ale jakou pravdu o svém životě vydáme v hodině své smrti. Rania vydala pravdu ženy, která i přesto, že mnohé spálila v zápalu svého dravého mládí, dokázala přijmout dospělost jako výzvu k duchovní proměně svého divokostí nabitého bytí. Raniin soucit se ukazuje jako

nejvyšší ctnost, která je květem transpersonální cesty. Cesty, na které se potká duše s nebem a nebe s duší. Vše však pevně podchyceno silou vycházející z nohou, které stojí pevně na zemi, neboť jen tak se může hlava vzpínat volně ke hvězdám.

Rudhyar si myslel, že zrození člověka je ztělesněním univerzálního do konkrétního, že duše se může projevit pouze prostřednictvím osobnosti a že transpersonální postoj je takový, kde univerzální bezpodmínečné já využívá osobnost jako nástroj. Tato myšlenka je osou příběhu tanečnice Ranii.

Závěrem lze jen vyzdvihnout precizní překlad a fundovaný doslov Jindřicha Veselého a příhodnou obálku výtvarníka Karla Jerieho. Rudhyarova *Rania* čeká na ty, kteří se nebojí neznámých výzev. Obsahem a formou provedení je skvělým a záslužným počinem nakladatelství Malvern Jakuba Hlaváčka. ■

Martina Lukášková

FARÁŘŮV KONEC PO POLSKI

Corpus Christi – Boże Ciało (režie: Jan Komasa), Polsko, 2019, 115 min.

Fraška Josefa Škvoreckého *Farářův konec* vešla ve známost především díky filmovému zpracování Ewalda Schorma z roku 1968. Roli kostelníka, který předstírá, že je knězem, tu přesvědčivě ztvárnil Vlastimil Brodský. Stejný motiv, tedy laika vydávajícího se za duchovního si pro svůj film *Corpus Christi* vybral i polský režisér Jan Komasa (*1981).

Ač jde o dva snímky zcela odlišného rázu (*Farářův konec* – komedie, *Corpus Christi* – drama), které od sebe dělí více než půl století, zamýšlejí se v zásadě nad tímtéž: nakolik Boží milost může působit skrze podvodníka, tedy plynout do světa ne zcela ortodoxním kanálem.

Daniel, alias budoucí „otec Tomasz“ (vynikající Bartosz Bielenia, *1992), z pastáku propuštěný delikvent, kvůli své kriminální minulosti nemůže vstoupit do semináře, kam by jej táhlo srdce. Odchází přes půl Polska za rukodělnou práci, shodou překotných událostí ale nenastupuje do truhlárny, jak plánoval, naopak nasazuje si kolárek a stává se falešným vesnickým farářem.

Název filmu *Corpus Christi* (Tělo Kristovo) odkazuje k ústřednímu, i když nahlas nevyřčenému problému – nevyvěčený laik, tedy nekněz nemůže právoplatně sloužit mši svatou, ani udělovat svátosti. A přesto, jak citliví polští katolíci, tak bezkonfesijní diváci, se ptají, zda zločin z minulosti může člověku zabránit v zasvěcené službě Bohu.

Nekněz „otec“ Tomasz prožívá a cítí své kněžské povolání a Boží milost jím proudí. Farnost se pod jeho vedením probouzí a ožívá. Jeho živelný, bezprostřední a opravdový životní styl zcela změní atmosféru ve společenství. S kolárem i bez něj vychází „ze zdí“ kostela, osloví mládež, nastartuje proměnu mezilidských vztahů. Snaží se zhladit a usmířit trauma, které štěpí vesnickou komunitu.

Před dvěma lety šokoval polskou veřejnost film *Klér* (Kler, 2018) režiséra Wojciecha Smarzowského. Příběh tří kněží (pedofila, korupčníka a alkoholika) a mafiánského bosse – biskupa, vylíčil katolickou církev jako bezcitného molocha, parazitujícího na zbožnosti Poláků. („Dobro církve vyžaduje nezasahovat do záležitostí, které nám mohou způsobit nepříjemnosti“, cituje film jednoho z kněží, jenž brání vyšetření afér.) Cyničtí duchovní v *Kléru* svému povolání snad ani nemohou věřit, oceňovaný snímek *Corpus Christi* naopak líčí nadšení pro

Boha a církev. Ač letos na jaře pro sošku Oscara za nejlepší anglicky nemluvený film nedosáhl, stojí za vidění.

Zatímco skeptičtí Češi (respektive Škvorecký) si z falešného velebníčka ztropili legraci, ostatně jinak to v šedesátých letech minulého století asi ani nešlo, Poláci a scénárista snímku Mateusz Pacewicz zápletku snímku vzali velice vážně. Trápí je církevní skandály, úbytek kněží i ztráta mládeže. Film *Corpus Christi* (ale

i Klér) klade jasnou otázku: musí církev dále pochodovat v upjatém a rigidním šiku, nebo může – jako Bůh – otevřít dveře a dovolit si rozdávat odpuštění, radost a pozhřebání? ■

Martin Ořešník

PŘIPUSTIT, ŽE BY TO MOHLO BÝT JINAK

Josef Potoček: *Mýtus evoluce: Co je základem našeho života: evoluce, nebo stvoření?* Mělník: Juda 2020.

Kniha *Mýtus evoluce* je promyšleně strukturovaným pojednáním, které v sobě kombinuje rysy úvahy i přírodovědecké a teologické práce. Autor, vzděláním chemik, Ing. Josef Potoček zde sumari- zuje své široké znalosti biologie a Písma. Proud argumentů se čas od času dokonce téměř stává kaskádou citací, podepírajících autorův pohled na věc. Pravidelně se v knize zároveň objevují pasáže z textů, vůči kterým se Potoček poměrně přehledně vymezuje. Jak samotný název knihy napoví, jedním z primárních úmyslů publikace je přesvědčit čtenáře o závažných deficitech evolucionismu. S užitím řady zajímavých a srozumitelně nastíněných příkladů složitosti fungování buňky, oka, bakterie, metamorfózy hmyzu etc. (zvláště na str. 70–75) Potoček argumentuje (ostatně jako jeden z mnoha),¹ že nahlížet genezi oněch fenoménů coby slepý vývoj darwinistické evoluce, v němž údajně hraje zásadní roli aspekt náhody, je pohled špatným směrem. Není obtížné uhodnout, že takové úsilí se pro něj stává oslím můstkem k druhému podstatnému záměru práce – tj. nabídnout stvoření života křesťanským Bohem jako přesvědčivější a logičtější vysvětlení.

V kompetenci většinového čtenáře (včetně autora této recenze) neleží posouzení validity argumentů z oblasti biologie. Co ovšem humanitně zaměřeného člověka může upoutat, je určitá (těžko říci, zda vědomá nebo nevědomá) intence Potočka poměrně binárně štěpit předkládané teze dle jeho jasného souhlasu a nesouhlasu. Očekává-li někdo četnější zmínky o paradoxech, nejednoznačnostech nebo nuancích na pomezí, bude pravděpodobně zklamán. Ona binarita (jež je obsažena již v samotném názvu podtitulu knihy) je eskalována několika způsoby; od zřejmě nevědomě vzniklých podprahových detailů po vyhrocená přirovnání. Autoři, s nimiž Potoček souhlasí

(např. Werner Gitt, John Lennox, Phillip Johnson, Michael Behe, Francis Collins), se v knize alespoň jednou vyskytují s tituly před jmény (prof. či dr.), někdy i opakovaně, zatímco významné osoby, se kterými nesouhlasí (jako Lawrence Krauss, Stephen Hawking, Carl Sagan, Hans Küng, Karl Rahner, Marek Orko Vácha), se ve spojení s akademickými tituly v textu nenacházejí. Vystupuje-li tedy Potoček proti výraznějšímu vlivu náhody v našem světě, zdá se být zmíněná praxe náhodou podivnou. Jedná se však pouze o pozoruhodnou marginálii.

Podstatnější je, že mnohé reprezentace pojmu „darwinismus“ jsou zde, chtělo by se říci, přehnaně nafouknuty. Ať už jde o citace jiných autorů, se kterými je Potoček ve shodě, či přímo jeho vlastní slova. Dozvídáme se, že darwinismus předkládá „alternativní mytologii“, plní funkci „zástupného náboženství“ (str. 111) a jde o „největší podvod v dějinách vědy“ (str. 86). Významy oněch pojmů v daných kontextech však nejsou patřičně naplněny. Ostatně, i když se stane některá hypotéza či teorie „kuhnovsky“ překonaná, je z akademického pohledu korektní o ní hovořit např. jako o „podvodu“? Jindy se dokonce dočteme, že „... mělo nadšení pro evoluci rysy až mystického hnutí“ (str. 78). Neprospělo by zde snad užití střízlivějších pojmenování? Případně vysvětlit přesvědčivě a širěji, proč byla užita právě tak ostrá označení? Pokud se jedná o hyperbolu, pak do seriózní povahy textu nezapadá.

Zůstaneme-li u problematiky pojmů, zmiňme také, že je nesmírně obtížné v knize nezaznamenat překvapivou četnost slova „ideologie“ nebo jeho odvozených přívlastků v souvislosti s evolucí přírody či darwinismu (str. 15, 68, 77, 80, 81, 103, 107). Jde snad o ideologii, jejíž nositelé „neví, že ví“, jak by řekl Slavoj Žižek? Pravděpodobně má autor na mysli ideologii jakožto deformovaný či lživý pohled na svět, ovšem někteří ideologii vidí též v postmoderním režimu jako plně nedoložitelnou perspektivu považovanou za pravdu (s neutrálním znaménkem) – v takovém případě by se však i Potočkova kreacionistická perspektiva rázem blížila ideologií² a ono nálepkování Darwinova odkazu by pozbylo tolik negativního zabarvení.

Z obou odstavců výše se rodí otázka, zda tak tvrdá slova, namířená proti odborníkům, kteří s některou z moderních

podob darwinismu i dnes souzní, nejsou zbytečně a snad i nelegitimně útočná.

Budovaný akcent na propastnou vzdálenost mezi polohami darwinismu a kreacionismu je zřetelný napříč kapitolami. Porušen je pak v přípustce, že kupříkladu encyklika *Humani generis* (1950) evoluční teorii dává šanci na obhájení,³ či v případě postojů teologů Karla Rahnera a Marka O. Váchy. Vůči možným snahám o sblížení mezi Darwinovou evoluční teorií a teistickým kreacionismem se Potoček ale sám vymezuje (str. 111–112). V oné zmínce o konvergenci navíc mohli být v knize dále zmíněni i další: významný kardinál John Henry Newman,⁴ jenž uvažoval o formě konsonance mezi křesťanským světonázorem a tezí přírodní evoluce, biolog George Mivart se svou náboženskou variací Darwinovy myšlenky⁵ či známý český teolog Ctirad Václav Pospíšil, který se teologicko-historickou stránkou dané věci u nás hlouběji zabýval.⁶ Na jednom místě Potoček dokonce píše: „*Tlak evolučního dogmatu je ale tak silný, že se někteří křesťané snaží názoru o evolučním původu člověka vyhovět*“ (str. 29). Některé věřící tak vlastně vykresluje jako oběti, které jen podlehlly tlaku.

Téměř na konci Potoček implicitně kvituje, že Jan Pavel II. údajně vyzval akademiky včetně Stephana Hawkinga, jenž o tom ve své nejznámější knize později napsal, aby nezkoumali velký třesk („... protože ten byl okamžikem stvoření“).⁷ Problém je ovšem v tom, že jednak Hawkingovo tvrzení hrubě překrucuje skutečná papežova slova⁸ a jednak za „otce teorie velkého třesku“ je považován katolický kněz a svého času prezident Papežské akademie věd Georges Lemaître, u jehož prvotních pokusů o pronikání do problematiky počátku kosmu nalezneme inspiraci knihou Genesis.⁹

V závěru Potoček sám zmiňuje okřídlený terminus „bůh mezer“ od Friedricha Nietzscheho,¹⁰ aby ukázal, že v případě argumentace v knize o pouhé vyplnění mezer nejde (str. 112). Ovšem hrubé shrnutí knihy v podstatě zní: složitost a limity fungování organismů a šířící se genetické informace vylučují svůj nahodilý vznik, a proto (logicky) odkazují na (epistemologickou mezeru vyplňující) „inteligenci“ – (křesťanského) Stvořitele. Pokud práce aspiruje na to být literatu-

⇒ Dokončení recenze
a poznámky na další straně vlevo dole.

ZAMYŠLENÍ

Říká se, že většina náboženství, především křesťanství, neodporuje vědě. Není to bohužel pravda, jsou v přímém rozporu. V bibli, ve Starém zákonu v knize Genesis, se píše o mnoha věcech, které by například nejen objevení jakéhokoli jiného života anebo jiné formy života ve vesmíru, bolestivě vyvrátilo. Může se jednat už o naši Sluneční soustavu. Život by jinde existovat neměl. Přestaly by platit mnohé zákony, místy by se dále rozšířila polygamie – mnohoženství, panika, rasismus, těžko odhadnout a domyslet změny v našem každodenním životě. Nemohli bychom pak přísahat na bibli, korán a na jakoukoli svatou knihu. V srdcích by nám zbyla prázdnota. I po přečtení mnoha informací, zejména ze Starého zákona, který převzal řadu věcí ze starších vyprávění a děl (Epos o Gilgameši, hliněné tabulky ze Sumeru atd.), však musíme bohužel kroutit hlavou.

rou pro studenty a veřejnost (jak doporučuje David Neumann v předmluvě), nebylo by vhodnější připustit, že Boží intervence je či jsou možným vyplněním oné dosud neproniknutelné epistemologické mlhy v otázce počátku a utváření, nikoliv však jediným myslitelným? Jedním z přínosů novověké evropské vědy je toto uvědomění: co se jeví jako logické, nemusí být automaticky pravdivé¹¹ (ostatně proto pěstujeme tradici logických hypotéz a teorií). Pro Potočkovu velmi čtivou, interdisciplinární a názorně ilustrativní knihu může být nakonec ona zarytá snaha logicky doložit (nikoliv jen nabídnout) Stvořitele coby vysvětlenní spíše slabinou.

Daniel Rejman

✠ NA PŘÍŠTĚ 1/2021

Religiozita byla v českých zemích a na území dnešního Slovenska jiná už nejméně půl tisíciletí (pokud nemáme rovnou říci „vždy“). I po desetiletích ve společném státě vidí Češi religiozitu Slováků obvykle jen ve velmi hrubých obrysech. Téma „Náboženství na Slovensku“ v příštím Dingiru umožní ostřejší a detailnější pohled.

Na světě jsou dvě hlavní větve náboženství. Vzniklé z hinduismu (hinduisticko-buddhistické) a abrahámovského monoteismu (židovsko-křesťansko-muslimské). Ty se dále rozčlenily. Ludwig Lazar Zamenhof přišel s myšlenkou vytáhnout ze všech náboženství vše, co je pro ně shodné. Vše pak shrnul pod homanarismus (homanarismo) a s tímto by neměli mít, údajně, problém ani nevěřící.

Svět je starý miliardy let a my jsme tu pouze 302 tisíce let. Jaký význam měla geologická období trvající miliony let před námi? (V délce těchto období máme též velice výrazný rozpor!) Jsme-li i nejsme-li ve vesmíru sami, oboje zamrazí. Je to pravda, nemáme rádi nejistotu. Obtížně uvěříme tomu, co jsme si neosahali anebo co nemůžeme dokázat. Evolučí jsme se takto vyvinuli, jsme lidé. Nevěříme tomu, čemu je obtížné uvěřit, vše musíme mít podloženo. Těžko se nám věří tomu, když se někdo prohlásí za boha a neposkytne jakýkoli nadpozemský dů-

kaz. Vyjma dalších věcí, které se k příběhům nabalují až později převyprávěním a jsou takto i z textu zřetelné dodnes. Nelze je navíc považovat za důkaz boží podstaty. Velice obtížné jsme přesvědčeni bez důkazů. Nezdá se nám myšlenka, že si někdo přeje, abychom pouze věřili, nepátrali, a dále jaký to bude mít význam, jestli je to takto dobře a dělá-li to dobře i tomu, kdo se za boha prohlásil a proč to všechno? Budou-li objeveny další nové věci kolem nás, zřejmě to časem pohne s nejedním náboženstvím. Myšlenka, proč tu vlastně jsme a jaký to má význam, napadne každého z nás. Proč nemůže být prostě „nic“?

Martin Dokoupil,
M.Dokoupil@email.cz

Poznámky

- 1 Potoček se sám hlásí k myšlení některých (např. Michael Behe, Werner Gitt).
- 2 Jako příklad uvedl větu: „Nedokonalosti v přírodě ale nejsou výsledkem nějaké chybné konstrukce světa, nýbrž jsou důsledkem hříchu.“ Viz str. 30.
- 3 Str. 110. Vedle Pia XII., jsou jmenováni též Jan Pavel II. a František.
- 4 V současnosti dostupné např. v ARMSTRONG, Dave, *Cardinal Newman: Q & A in Theology, Church History, and Conversions*, 2015, str. 353–354 či původně v *The letters and diaries of John Henry Newman / edited at the Birmingham Oratory with notes and an introduction by Charles Stephen Dessain*, London 1961–1977.
- 5 MIVART, George, *On the Genesis of Species*, London a New York 1871.
- 6 Viz např. POSPÍŠIL, Ctirad Václav, Významní přírodovědci 19. století a teologické promýšlení teorie evolučního vzniku – stvoření lidstva, in *Teologická revue* 84, 2013 (str. 151–166), nebo zvláště POSPÍŠIL, Ctirad Václav, *Zápolení o pravdu, naději a lidskou důstojnost: Česká katolická teologie 1850–1950 a výzvy přírodních věd v širším světovém kontextu*, Praha 2017.
- 7 Str. 110, viz také HAWKING, Stephen, *Stručná historie času*, Praha 2007, str. 129.
- 8 Ve skutečnosti papež řekl: „Věda sama o sobě nemůže vyřešit takovou otázku (počátku světa): musí existovat taková znalost člověka, která se povznese nad fyziku a astrofyziku a která se nazývá metafyzikou; především zde leží poznání, které vychází z Božího zjevení.“ JAN PAVEL II. *Discorso di Giovanni Paolo II alla Pontificia accademia delle scienze*, Vatikán. 3. října 1981.
- 9 Viz např. LAMBERT, Dominique. *Was the Big Bang Theory Born out of Belief? Lemaître's Primeval Atom Hypothesis in Dialog between Theology and Science*, dostupné z <https://www.theologie-naturwissenschaften.de/en/dialogue-between-theology-and-science/editorials/big-bang>.
- 10 „Z mezer skládal se duch těchto vykupitelů; ale do každé mezery postavili svůj blud a tuto výplň jmenovali bohem.“ – NIETZSCHE, Friedrich, *Tak pravil Zarathustra*, Praha 2014, str. 82 (původně vyšlo r. 1883).
- 11 Viz např. John BAILLIE, *Natural Science and the Spiritual Life*, Oxford 1951, s. 20–28.

DINGIR

religionistický časopis
o současné náboženské scéně

23. ročník

Číslo 4/2020 vychází 15. prosince 2020.

Vydává DINGIR, s. r. o.,
Černokostelecká 36, 100 00 Praha 10
dingir@dingir.cz
<http://www.dingir.cz>

Šéfredaktor:

Doc. PhDr. Zdeněk Vojtíšek, Ph. D.

Redakční rada:

Mgr. Pavol Bargár, M. St., Th. D.,
Mgr. Helena Dyndová, Ph. D.,
Prof. Pavel Hošek, Ph. D.,
Mgr. Andrea Hudáková, Th. D.,
Mgr. Martin Orešník,
Mgr. Miloš Mrázek, Th. D.,
Mgr. Jitka Schlichtsová,
Mgr. Jan Sušer,
Doc. ThDr. Ivan O. Štampach,
Ing. Mgr. Vojtěch Tutr,
Mgr. Aleš Weiss.

Grafický návrh:
Richard Bobůrka.

Tisk:

tiskárna Nakladatelství Karolinum.

Cena: 49,- Kč

Objednávky a urgencye:

SEND – Předplatné s. r. o.

Ve Žlábku 1800/77, 193 00 Praha 9
tel: 225 985 225.

e-mail: administrace@send.cz
<http://www.send.cz>

Registrace:

MK ČR 7943 z 30. 3. 1998.
ISSN: 1212-1371

ZÁŽITEK KOSMICKÉHO VĚDOMÍ

Stanislav Grof: *Dobrodružství sebeobjevování*

Následující zážitek ze sezení, při kterém bylo podáno 150 mg Ketalaru (ketamin), v sobě spojuje prvky kosmického vědomí, ztotožnění s jinou osobou a archetypální nebeské říše či Nebe.

Pocítil jsem přítomnost mnoha svých přátel, se kterými mne pojily společné zájmy, systém hodnot a určitý životní směr nebo cíl. Neviděl jsem je, ale nějak mimosmyslově jsem je vnímal v jejich celistvosti. Procházeli jsme složitým procesem určování oblastí, ve kterých spolu souhlasíme a nesouhlasíme, a snažili jsme se eliminovat sporné body jejich neutralizací skoro jako alchymisté.

V určité chvíli se zdálo, že jsme všechno vyřešili a stali se téměř dokonale propojenou sítí, jedinou bytostí s jasným cílem a žádnými vnitřními rozpory. Pak se tento mechanismus proměnil v cosi, co jsem si pro sebe nazval „vesmírným korábem vědomí“. Dali jsme se do pohybu, který v sobě obsahoval prvky vesmírného letu a byl zároveň vysoce abstraktním projevem evoluce vědomí.

V předchozích psychedelických sezeních jsem prožil a filosoficky akceptoval hinduistickou představu vesmíru jakožto „lila“ neboli božské hry. V této kosmické hře na schovávanou je na jisté úrovni už všechno známo, všechno už se odehrálo. Jediným úkolem člověka je odkrýt závoj nevědomosti a vidět věci tak, jak jsou. To, co jsem zažíval, však bylo nyní velmi nové a vzrušující. Zdálo se, že skutečný vývoj je reálnou možností a že každý z nás v něm může hrát důležitou roli. Tento vývoj povede k dimenzím, kterých si v běžném životě nejsem vědom a které jsem neobjevil ani v předchozích změněných stavech vědomí.

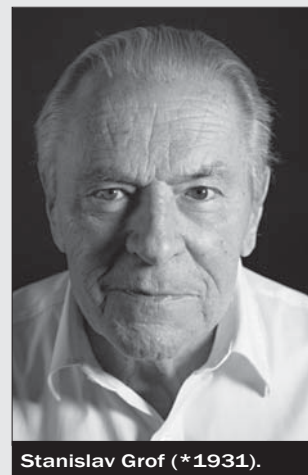
Pohyb byl stále rychlejší a rychlejší, až se zdálo, že dosáhl něčeho, co se zdálo být absolutní hranicí, podobně jako rychlost světla je nejvyšší rychlostí v einsteinovském světě. Všichni jsme cítili, že je možné pokročit i za tuto hranici, ale že důsledek tohoto kroku je zcela nepředvídatelný a možná i nebezpečný. Celá naše skupina se vyznačovala vysoce dobrodružným duchem, a tak jsme se rozhodli pokračovat a utkat se s Neznámem.

Když byla hranice překročena, změnily se dimenze prožitku těžko popsatelným způsobem. Zdálo se, že místo pohybu v prostoru došlo k expanzi vědomí. Čas se zastavil a dostali jsme se do stavu, který jsem označil za vědomí jantaru. Vnější projevem tohoto stavu, kdy čas je zmrazen, je skutečnost, že v jantaru zůstávají zachovány živé formy, jako jsou rostliny a hmyz, v nezměněném stavu po milióny let a jantar sám je mineralizovanou organickou látkou - pryskyřicí.

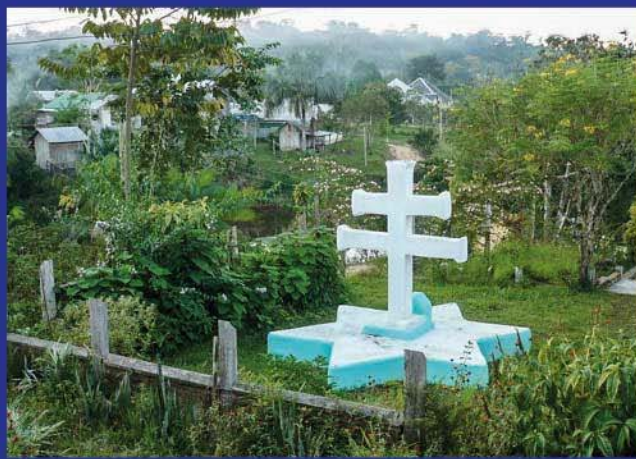
Podstoupili jsme proces očišťování, při němž byla eliminována každá známka organického života. Uvědomil jsem si, že stav vědomí, ve kterém se nacházím, je stav diamantu. Případlo mi velmi důležité, že diamant je čistý uhlík, prvek, na němž je založen veškerý život a který vzniká v podmínkách extrémních tlaků a teplot. Zdálo se, že diamant obsahuje všechny informace o životě a přírodě v naprosto čisté a zhuštěné formě, jako nejdokonalejší počítač.

Všechny ostatní fyzikální vlastnosti diamantu jako by podtrhovaly jeho metafyzický význam - krásu, čírost, průhlednost, trvanlivost, neměnnost a schopnost proměnit bílé světlo na bohaté spektrum barev. Cítil jsem, že chápu, proč je tibetský buddhismus nazývaný vadžrajána. Jediná možnost, jak popsat tento stav nejvyšší kosmické extáze, bylo označit ji za „diamantové vědomí“. Zde se zdála být veškerá tvůrčí energie a inteligence vesmíru v podobě čistého vědomí mimo čas a prostor. Byla zcela abstraktní, a přece obsahovala všechny formy a tajemství stvoření.

Vznášel jsem se v té energii jako bezrozměrná částice vědomí, zcela rozplynutá, přesto si však zachovával určitý pocit identity. Uvědomil jsem si přítomnost přátel, kteří cestovali se mnou; neměli žádný tvar, ale přesto byli zřetelně přítomni. Všichni jsme cítili, že jsme docílili nejvyššího naplnění, dosáhli jsme pramene i konečného cíle, byli jsme tak blízko nebi, jak jen si lze představit.

Stanislav Grof (*1931).

Brazílské kostely církve Santo Daime. K rozhovoru s Igorem Chaunem na str. 138–139. Foto: archiv Igora Chauna.

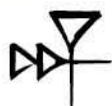

NÁBOŽENSKÝ INFOSERVIS

V Náboženském infoservisu nyní vychází jeden příspěvek každý den (kromě neděle), zpravidla v 11 hodin. Tímto způsobem se naplňuje jeho motto „Sledujeme dění v pestrém světě náboženství“. Tato služba doplňuje a aktualizuje pravidelné rubriky „info-servis“, „události“ a „recenze“ tištěného populárního odborného religionistického časopisu Dingir.

Rubriky *Náboženského infoservisu* jsou ovšem poněkud odlišné, než je tomu v Dingiru: zpravodajská rubrika „zprávy“ přináší informace o současných událostech týkajících se náboženství ve světě i v naší zemi. V rubrice „oznámení“ jsou avizovány přednášky, konference, semináře a jiné religionistické vzdělávací akce. Rubrika „recenze“ představuje odborné religionistické práce i umělecká díla, jejichž tematika je pro porozumění náboženství relevantní. Rubrika „články“ obsahuje publicistické příspěvky (eseje, reportáže, úvahy či komentáře), které autorovi umožňují vyjadřovat názory a pohledy, aniž by pro ně musel získat souhlas celé redakce. I v této rubrice ovšem dbáme na náboženskou, ideologickou i politickou neutralitu. Věříme, že smysl *Náboženského infoservisu* je v tom, že ponechává – ostatně podobně jako tištěný Dingir – utváření názorů a postojů na čtenáři.

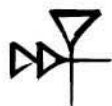
Náboženský infoservis sledujte na adrese info.dingir.cz nebo facebook.com/casopis.dingir

Předplatné časopisu Dingir na příští rok 2021 (24. ročník)

Objednávejte na www.send.cz:
podle abecedy => C-D => Dingir, nebo
telefonicky na 225 985 225 nebo 777 333
370 nebo e-mailem na send@send.cz.
Roční předplatné: 256,- Kč.

Objednávky
elektronického vydání
časopisu Dingir
e-mailem na dingir@dingir.cz
Roční předplatné: 196,- Kč.

Témata čísel v roce 2021

1/2021 Náboženství na Slovensku
2/2021 Rituály ve veřejném prostoru

